

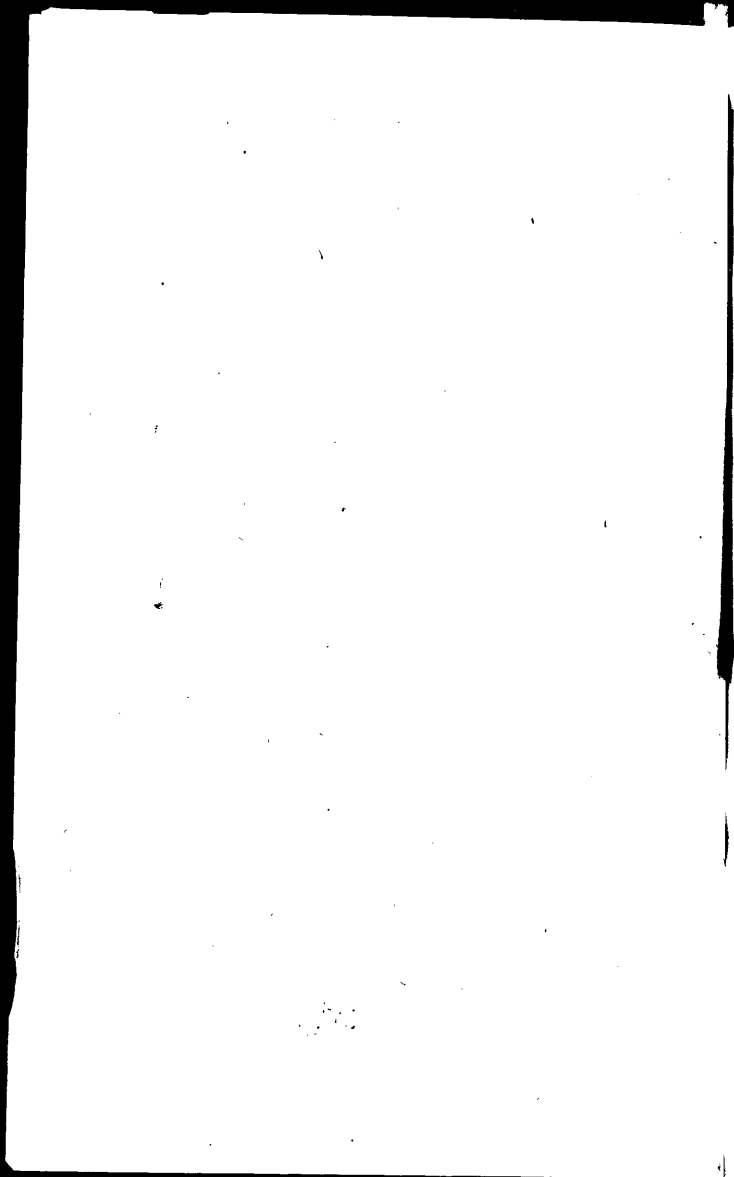
II 8.90³

—

H I S T O R I E

V A N H E T

STADHOUDERSCHAP

Ww 946 8/16

H I S T O R I E
VAN HET
STADHOUDERSCHAP
IN DE
N E D E R L A N D E N,
NAAR HET FRANSCH VAN DEN
A B T R A Y N A L.

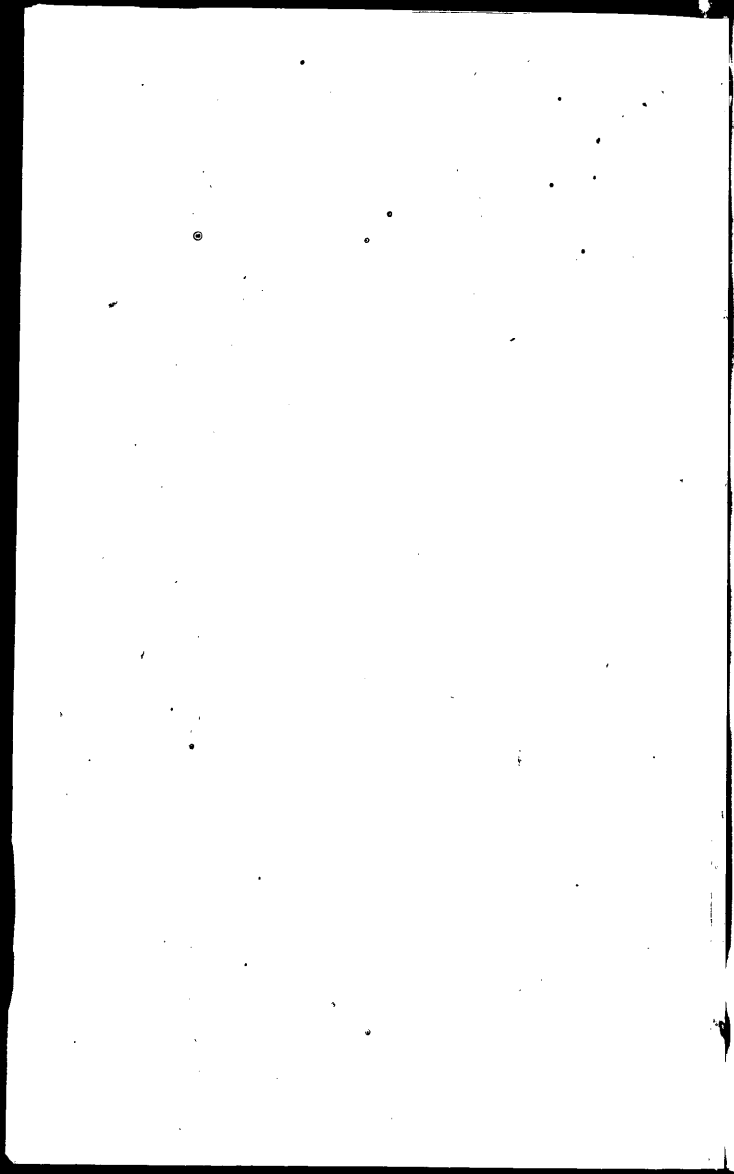

P. Wagenaar fecit et sculp.

AMSTERDAM

*Koninklijke
Bibliotheek
t's Haag.*

MDCCLXXXII

V O O R B E R I C H T.

De tegenwoordige tydsomstandigheden hebben my bezwogen om dit werkje van den beroemden Abt RAYNAL in het Nederduitsch te vertaalen, seboon 'er reeds, voor meer dan dertig jaaren, eene valsche Fransche Uitgaaf, en eene ambartige Nederduitsche Vertaaling van hetzelfde hier te land is uitgegeven.

Wat de gemelde Fransche uitgaaf betreft, dezelve is op eene allerlafhartigste wyze verminkt, en met openbaare leugens opgevuld door een' Huurling van den laatstoverledenen Stadhouder, te weten, zekeren ROUSSET, zogenaamden Historieschryver van dien Prins, een ampt, waaraan hy zeker niet veel hoofdbreeken of schryven heeft behoeven te besleeden, (de oproerigheden der Hofparty alleen uitgezonderd); en deeze verminkte uitgaaf is, kort daarna, door zekeren H. v. E. zó ambartig vertaald, dat de rechtvaardige gramschap, die men tegen de kwaadaartigheid vanden Franschen Vervalscher heeft opgevat, geheel verkeerd word in een welgepast medelyden met het bekrompen verstand van zynen Vertaaler.

Ik heb in deeze myne vertaaling de laatste oorsprong-

V O O R B E R I C H T .

spronglyke uitgaaf van den Heer RAYNAL, zelven gevolgd, zonder my echter letterlyk daaraan te verbinden; naardien ik de vryheid gebruikt heb van op sommige plaatsen zyne berichten een weinig te verbeteren; hetgeen naar ik hoop, deeze beroemde Man, wanneer hem myne vertaaling immer in handen komt, niet kwaalyk zal neemen, te meer, naardien myne veranderingen, hoe gering die ook moogen zyn, niet strekken om, (gelyk die van ROUSSET) het oorspronglyk te verlammen of te verdraaijen; maar veeleer om hetzelfde meorder kracht by te zetten.

H I S T O R I E
V A N H E T
STADHOUDERSCHAP
I N D E
N E D E R L A N D E N.

Het gewest, dat thans de Republiek der Vereenigde Nederlanden uitmaakt, of voor het minst een gedeelte deszelfs was van overoude tyden af bekend onder den naam van *Bataviën*. De *Catten*, door binnenlandsche oneenigheden verdeeld, verlieten in groote menigte het Land van *Hesfen*, hun Vaderland, en bragten by hunne verhuizing naar *Bataviën*, dat toen onbewoond was, hunne zeden en gewoonten, hunnen godsdienst, hunne taal, en hunne regeeringsform derwaarts over.

Wanneer men de stukken, die hier en daar in de Schriften der Guden met betrekking tot dit volk gevonden worden, byëen verzaamelt, moet men zich een gunstig denkbeeld van hetzelfde vormen. De *Catten* waren sterk van lichaam, wel gezet van leden, en verschrikkelyk van geëlaat. Zy bezaten meer doordringendheid in

A

Staats-

2 HISTORIE VAN HET

Staatszaaken, meer gegrondheid in hunne verbonden, meer vooruitzicht in hunne ondernemingen en meer standvastigheid in de gevaaren dan de overige *Germaanen*. Zy verkoozen hunne Opperhoofden met voorzichtigheid, en onderwierpen zich aan hen met eene welvoeglyke gehoorzaamheid. Zy wisten de gelegenheden om veroveringen te doen met geduld af te wachten, met verstand te overleggen, en op het gelukkigst ten uitvoer te brengen. Zy beschouwden den voorspoed als eene wisfelvallige zaak, en betrouwden zich enkel op hunnen moed; en maakten, dat zeldzaam is, maar een wel bestuurd volk aanduid, meer staat op den Bevelhebber dan op de sterkte van hunne legermagt. De andere *Germaanen* liepen ongeregeld naar den stryd, maar de *Catten* alleen voerden een' geregelden oorlog. Vluchtige strooperyen of invallen konden hen niet behaagen; dewyl dezelve doorgaans niet beslissende zyn; zy hielden het altoos met die groote voorvallen, waarby men den overwinnaar kan kennen. In het zwemmen overtroffen zy allen de overige volken, en de oude geschiedenissen melden ons, dat geheele troepen van deeze natie de snelvlietendste rivieren overzwommen zonder uit hunne gelederen te raaken. Het was eene gewoonte onder hen, dat de jonge lieden hun haar en baard lieten groeijen tot dat zy door het verflaan van een' vyand des vaderlands het recht verkregen hadden om zich te ontdoen van deeze edele kenmerken, die aan den waaren heldenmoed waren toegewyd. Met vyandlyk bloed bevekt en met zegetekenen overladen kreegen hunne
jon-

jonge helden verlof om hunne lange en dikke vlechten af te snyden. Dan, en niet éér, meenden zy aan hunne afkomst voldaan te hebben, en hun Vaderland en Voorouderen waardig te zyn. Deeze schets van hunnen aart kan niemand opgefierd voorkomen, naardien dezelve getrokken is uit Romeinsche Historieschryvers, die steeds de gewoonte hadden van alle volken buiten de *Romeinen Barbaaren* te noemen; en te meer daar wy dezelve voornaamelyk genomen hebben uit *Tacitus*, die, om zich zo weinig mooglyk te bedriegen, de menschen altoos van de slechtfte zyde geschetst heeft.

De *Catten* rechtten in hun nieuw vaderland eene regeeringsform op, die een mengsel was van Monarchie, Aristocratie, en Democratie. Zy hadden een' Koning, die eigentlyk niets meer was dan Eerste Edele, en voornaamste Dienaar van het Vaderland. Zyne voorstellingen waren veeleer raadgevingen dan bevelen. De andere Grooten verdeelden, onder den naam van Graaven, het land van *Bataviën* onder elkanderen. Zy hadden in vrede en in oorlog steeds hetzelfde gezag. Zy beslechtten de geschillen en voerden de legers aan. Zy wierden, even als de Koningen, in de te *Algemeene Vergaderingen* gekozen; en doorgaans viel de keus op iemand, die niet alleen van eene aanzienlyke geboorte was, maar ook daarenboven bekwaamheden bezat, welke hem boven anderen deden uitmunten. Het volk had insgelyks deel aan de Regeering. Honderd mannen uit de bekwaamsten der menigte wierden elken Graaf als raadslieden toegevoegd, en deezen waren tevens opperhoofden

4 HISTORIE VAN HET

over de onderhoorige gehuchten. De geheele natie was, in zeker opzicht, een leger, dat altoos op de been was. Elk huisgezin maakte een' hoop krygsvolk uit, welke te veld trok onder een' Hopman, dien zy zelve verkoozen, terwyl de vrouwen en jonge dochters zelve in allen den arbeid en het gevaar van hunne mannen of minnaars deel namen, hunne dapperheid navolgden en dezelve door haare tegenwoordigheid aanmoedigden.

Zodanig was de toestand van *Bataviën* toen *Julius Caesar* het *Alpische Gebergte* overtrok. Terwyl de *Gaulen* aan zyne steeds overwinnende wapenen een' tegenstand booden, die een' anderen Veldheer dan *Caesar* mischien den moed zoude hebben doen verliezen, en andere legerbenden dan de Overwinnaars der Waereld zoude hebben afgeschrikt, booden de *Batavieren* hem hunne vriendschap aan, en maakten zich door hunne dappere daaden welhaast de achtig der *Romeinen* waardig. Mischien zouden zy den loop der overwinningen der laatstgemelden hebben kunnen stuiten, maar zy verkoozen liever de werktuigen ter bevordering van dezelve te zyn. Hunne dapperheid voltooide het onderbrengen der *Gaulen*, en deed hen het vertrouwen van derzelve Overwinnaar verkrygen. Van dien tyd af waren de *Batavieren* altoos zyne uitgezochteste keurbenden. Zy reddeden hem op de grenzen der *Lingonen*; zy deden de onzekere en twyfelachtige krygskans in de velden van *Pharsaliën* naar zyde overslaan, en zy waren het, die zyne wapenen by *Alexandriën* deden zegepraalen. Ter vergelding van zoveel
ge.

gewigtige diensten betoonde de Dwingeland van *Romen* ontzag voor de vryheid der *Batavieren*. Zyne opvolgers bleeven steeds de vriendschap van deeze grootmoedige bondgenooten aankweeken, en bevestigden derzelver onafhangelijkheid steeds meer en meer. De geheele bekende wereld lag onder het juk der *Romeinen* gebukt, en de *Bataviërs* alleen wierden geregeerd volgens hunne eigene wetten, en door hunne eigen Opperhoofden, betaalden geene schatting, en droegen geen het minste kenmerk van slaaverny of overheersching, maar wierden in tegendeel door de *Romeinen* met den naam van Vrienden en Broeders van het Roomsche Ryk vereerd. Deeze streelende blyk van hoogachting strekte hen tot belooning en tevens tot aanmoediging. Zy waren het die de overwinningen begonnen of voltooiden, die de waardigheid van het Roomsche Ryk staanden hielden, en voor de veiligheid der Keizers zorgden, die de *Romeinen* in bedwang en de *Barbaaren* in onderwerping hielden. De Krygsknechten en de Historiefchryvers gaven hen elk om het zeerst deezen lof.

De vryheid der *Bataven* leed, wel is waar, eenige inbreuk onder die haatlyke regeeringen, welke *Romen* zelve deden beeven. Veldheeren, die tevens slaaven en werktuigen der Dwingelanden van hunne meesters waren, schonden het verbond, dat zy met de *Batavieren* hadden, en maakten zich schuldig aan de verregaandste onrechtvaardigheden. Doch de *Romeinen* onderonden welhaast welk een volk zy beleedigd hadden, en haastten zich om door een' eerlyken

vreede, en door het herstellen der oude voorrechten deszelfs vriendschap weder te winnen.

Zedert dien tyd bleef het lot der *Batavieren* steeds verknocht met dat der *Romeinen*. Na langen tyd deel gehad te hebben in derzelver voorspoed, deelden zy ook in den tegenspoed. De *Franken* vermeesterden de *Batavieren*, éér zy nog de *Romeinen* uit *Galliën* verdreeven; en *Bataviën* wierd een gedeelte van dat groot en geducht Ryk, dat de *Franken* onder *Karel* den Grooten oprichtten.

Het verval van het doorluchtig huis van dien Keizer had ook invloed op het lot van de *Nederlanden*, en was oorzaak, dat deeze gewesten leenroerig wierden aan *Duitschland*. De Graaven, die het bevel voerden over de verschillende landschappen, bedienden zich van deeze gelegenheid om hunne voorrechten uit te breiden. Zy vergrootten hunne geringe bezittingen door de wapenen, door huwelyken, door vergunningen van de Keizers, en kwamen eindelyk zó verre, dat zy erflyke Opperhoofden wierden. Hunne magt wierd echter bepaald door de Edelen, die staande hielden, dat zy niet leenroerig aan deeze Graaven waren. Deezen oorlogden onder elkanderen, zonder voorkennis of toestemming van den Graaf, en verklaarden hem zelve menigmaalen den oorlog. Hy kon van deeze vrymagtige Leenmannen zelden meer dan nietsbeduidende erbewyzingen verwerven, en was nog bovendien genoodzaakt hen door grievende inschiklykheden hulp af te troggelen; terwyl men hem nog niet eens het volkomen gezag over dezelve opdroeg. Verscheiden van deeze Edelen

wa-

waren ten gelyken tyd de onderdrukkers van het volk, en de vyanden van den Vorst. De Graaven bevytigden zich met vrucht om deeze kleine dwingelanden uit te roeijen, doch zy werkten, buiten hun weeten, en tegen hunnen wil, voor het Huis van *Bourgondiën*, dat welhaast *Holland* en de overige Provinciën bemagtigde. Het huwlyk van *Maria*, de laatste Prinses, en eenige erfgenaam van dat geslacht, met Keizer *Maximiliaan* den Eersten, hechte het Hertogdom van *Bourgondiën* en de overige Erflanden aan het Huis van *Oostenryk*. *Philips* de Eerste, Koning van *Spanjen*, hun zoon, beheerschte, na hen, de *Nederlanden* in vrede; maar hun kleinzoon, *Karel* de Vyfde, vergrootte den luister derzelven.

Deeze Vorst, die meer bewonderd dan bekend is, zou waarschynlyk tot de algemeene heerschappy zyn opgeklommen, indien zyne bekwaamheden overeenkomstig geweest waren met zyne heerschezucht. Geheel *Europa* bevond zich in de uiterste verwarring, waardoor hetzelfde niet dan flauwe poogingen tot behoud der vryheid kon doen. *Frankryk* wierd geregeerd door *François* den Eersten, cen' dapperen en edelaartigen Vorst, doch wiens dapperheid in het veld niet zelden tot roekeloosheid, en wiens edelaartigheid in den raad niet zelden tot dwaaze inschiklykheid overfloeg. *Engeland* zich vleijende met de vernedering van *Frankryk*, begunstigde veeleer de ontwerpen van den algemeenen vyand, dan dat het dezelve te keer ging. De *Noordsche Mogendheden* waren nog niet bekend dan door haare

armoede, haare verdeeldheden, haare onbeschaafdheid. *Italiën* kon geene andere tegenweer aanbrenge dan kunstgreepen, listen, en verraaderyën; bekwaamheden, die van weinig dienst konden zyn in eene eeuw, waar in de degen veel meer befliste dan de onderhandeligen. *Portugal*, minder magtig dan het tegenwoordig is, en daarenboven midden in de landen van *Spanjen* gelegen, durfde niets dan wenschen voor de algemeene vryheid in het werk stellen. De *Turken* zagen den schrik voor hunnen naam en voor hun vermoogen dag aan dag afneemen; zy waren nooit als doorslepen staatkundigen bekend geweest, en hunne faam van ontzaglyke krygslieden te zyn begon sterk te verminderen. Dus kon elke Moogendheid op haar zelve genomen weinig uitvoeren, en daar wierd ten dien tyde niet één overtreffend verstand gevonden, dat een ontwerp om dezelve te vereenigen vormde of aan dezelve voorstelde.

De zwakheid van *Europa* wierd nog vergroot door het groot vermoogen van *Karel* den Vyfden. Deeze Vorst kende de oude onderdaanen van het Huis van *Oostenryk* voor volken, die tot den oorlog gevormd, tegen het gebrek gehard, en aan eene slaafsche gchoorzaamheid gewoon waren; de *Spanjaarden* voor lieden, die begeerig waren naar roem, en die door middel der schatten van de nieuwontdekte landen gelegenheid hadden om dien te verkrygen; de *Nederlanders*, voor lieden, waarmede hy het *Keizerryk* en *Frankryk* kon dreigen, en, des noods, overvallen; de *Duitschers* voor dweepers, die,
door

door godsdienstige geschillen verdeeld, het juk, dat hen dreigde, onbedachtelyk te gemoet gingen.

Wanneer men met aandacht de geschiedenis van *Karel* den Vyften doorleest, kan men min of meer ontdekken om welke redenen zyne grootfche ontwerpen in weêrwil van alle deeze gunstige omftandigheden te niet gingen. Deeze Vorst had maar eene middelmaatige kennis van de kunst van den oorlog, en hy voerde dien nimmer dan om de onderhandelingen, waarop hy zich meesterlyk verftond, wel te doen gelukken. Zyne neiging strekte zich voornaamlyk om veele gewigtige zaaken te gelyk te bestuuren, niet zo zeer uit noodzaaklykheid als wel uit trotsheid, en dewyl zyn verftand meer uitgebreid dan juist was, waren zyne ontwerpen niet zelden elkanderen in den weg. Zyn onrustige aart, die hem zyn leven grootendeels met reizen deed doorbrengen, belette hem zyn groot ontwerp met genoegzaame standvastigheid, en, om eens zo te spreken, met de noodige vinnigheid door te zetten; menigmaal met eene halve overwinning te vreden liet hy de verwonnenen tyd en gelegenheid om zich te herstellen. Hy begreep niet klaar genoeg, dat de vernedering van *Frankryk*, welke hem toen zeer gemaklyk zou gevallen zyn, de onderwerping der andere Moogendheden ten gevolge zou gehad hebben, en hy verfpilde zyn kostelyken tyd met de vernedering van het *Duitsche Ryk*, dat vanzelf zou hebben moeten vallen.

Offchoon nu deezen Prins eenige hoedanigheden ontbraken om hem een' overwinnaar van den

den eersten rang te doen worden, bezat hy echter iets, dat veel waardiger is, te weeten alle de begaafdheden, die vereischt wierden om hem een groot Koning te doen zyn. De Geschiedschryvers hebben hem, myns bedunkens, niet gemoeg geprezen wegens de verschillende karakters, die hy kon aanneemen naar den aart van zyne onderdaanen. Hy schein in *Spanjen* dezelfde man niet als in de *Nederlanden*, in *Italiën* niet als in *Duitschland*; hy hield in deeze verschillende landen eene verschillende manier van handelen, en eene verschillende wys van regeeren. Dit maakte dat hy van allen zyne onderdaanen aanbeden wierd. Hy wierd bovenal bemind van de *Nederlanders*, welke hy ook, als zyne landslieden, boven zyne andere volken beminde. *Brusfel* was in allen zyne Staaten de eenige plaats, daar zyne Hofhouding meest prachtig, meest ongedwongen, en meest talryk was; deeze Stad was het middelpunt, daar zich zyne gantsche magt vereenigde, daar de *Duitschers*, de *Italiaanen*, en de *Spanjaards* met gelyke achting en zonder eenige voorkeur behandeld wierden. *Karel* had reeds vroegtydig bemerkt, dat zyne Landgenooten niet geschikt waren om zich naar den aart van hunnen Vorst te gewinnen, en dus best geoordeeld zich naar den hunnen te schikken.

Zyn zoon *Philips* verwaerdigde zich niet deeze inschiklykheid te gebruiken. Hy liet in de *Nederlanden* hoedanigheden, manieren, en een karakter blyken, die aan dat land niet eigen waren. Met het best gedeelte der bezittingen van *Karel* den Vyfden, beschonken, eerder dan hy

hy zulks verwacht, doch laater dan hy zulks gewenscht had, wilde deeze Vorst in *Europa* regeeren alsof hy in *Asiën* geregeerd had. Hy vermengde de trotsheid van de Opperheerschappy met derzelver waare groothed, derzelver rechten met de overheersching. Hy dreef in zyne zeden, zo wel als in zyne ontwerpen den aart der *Spanjaarden*, zyne Landgenooten, die steeds tot het grootste overhelt, veel te verre, en deed of ontwierp genoegzaam nooit iets, dat niet buitenspoorig was. Hy vertoonde by een onrustigen geest een bedaard gelaat. Nimmer liet hy op het hooren van goede of kwaade tydingen eenige uitwendige blydschap of droefheid blyken; hy stelde in den roem zyne belooning, en zyn' troost in de bezigheden. Nooit was iemand grooter vriend van ontwerpen te smeeden, of grooter vyand van dezelve ten uitvoer te helpen brengen. Zeer zelden vertoonde hy zich aan het hoofd van zyne legerbenden, en byna nooit was hy afwezig in de raadsvergaderingen. Zyne Staatsdienaars deden, ten ruimste genomen, niets meer dan de staatszaaken in order schikken, maar bestuurden die niet; het geheim en de ontwikkeling der gewigtigste ontwerpen behield hy voor zichzelve alleen. Hy bediende zich van zyne schatten om de gunstelingen van andere Vorsten om te koop, en in alle Staaten tweedragt en oproer aan te kweken; doch met dat alles toonde hy, dat hy meer bekwaamheid had om verdeeldheden en twisten te doen ontstaan dan om zich van dezelve te bedienen. De geregelde order, die hy in zyne raadsvergaderingen had weeten in te

voc-

voeren, was verwonderenswaerdig, en hy dwong daardoor zyne Staatsdienaars tot hunnen plicht; maar hy onderwierp hen dus ook genoegzaam onvermydelyk aan eene traagheid in het uitvoeren, welke menigmaal gevaarlyker is dan eene overhaasting. De Geschiedenissen leveren ons geen voorbeeld op van eenigen Vorst, die heerschzuchtiger geweest is dan hy. In onverschillige zaaken toonde hy eene naauwgezette eerlykheid, terwyl hy ter uitbreiding van zyne magt geenerhande schelmstukken ontzag. Niets kon ooit zyn mistrouwen voorkomen of wegneemen; hy wierd onophoudelyk gekweld door de achterdocht, welke hem geheelenal overheerschte, en veelen van zyne onschuldige en getrouwe onderdaanen zyn daarvan de slachtoffers geweest. Hy was ten uiterste verkleefd aan de uitwendige plegtigheden van den Roomschen Godsdienst; en, zo men al wil toestemmen, dat hy denzelven als een gewoon mensch eerbied bewees, onteerde hy denzelven echter als Koning. Zyn voorkomen was stuursch, zyne deftigheid styf en koud, zyn stilzwygen zeer diep, zyne trotsheid verachtend, zyn antwoord altoos dubbelzinnig, en zyn haat onverzoenlyk.

De *Nederlanders* leerden dit karakter welhaast in den grond kennen, en het herdenken aan hetgeen zy, onder de voorige regeering, gezien hadden, maakte hen de tegenwoordige nog onverdraaglyker. In *Karel* hadden zy den Held, die zich door zyne veldslagen en legertogten by de geheele waereld beroemd gemaakt had, bewonderd, in *Philips* zagen zy niets meer dan een' Vorst, die geene bekwaamheid tot den oor-

oorlog, noch achtung voor heldendaaden bezat. De Keizer had door eene achtbaare en tevens minzaame gemeenzaamheid hunne harten gewonnen; de Koning verwyderde dezelve door eene Afiatische trotsheid, die hem voor zyne onderdaaden onzichtbaar deed zyn. De Keizer sprak de taal van het land, waarin hy zyn Hof hield, en droeg deszelfs wetten en gewoonten achtung toe; de Koning sprak Spaansch in *Brusfel*, en leefde te *Antwerpen* alsof hy te *Madrid* was. De eene had zich voornaamlyk toegelegd om de harten te winnen, en de andere scheen zyn best te doen om die van zich te verwyderen.

Philips begon deeze verwydering te bemerken, en toonde zich daarover geraakt. Hy begaf zich naar *Spanjen* om daar te leeven met onderdaanen, die meer Hovelingen, of, anders gezegd, meer slaaven waren; doch hy vond het vóór zyn vertrek uit de *Nederlanden*, noodig zorg te draagen voor het bestuur van deeze Provinciën, en de oppermagt te stellen in handen van lieden, die getrouw, voorzichtig, en bekwaam waren om zyn gezag te handhaaven, en zelfs meer en meer uit te breiden.

De algemeene volksstem benoemde den *Graaf van Egmond* tot 's Konings Algemeenen Stadhouder. Hy was een dapper, edelmoedig, en gemeenzaam Edelman. Hy was by den Adel, by het Volk, en by de Soldaaten evenzeer bemind, door het betoonen van die edele en verstandige openhartigheid, welke, offchoon niet onkundig van flinkfche wegen, dezelve echter veracht. Hy beminde den roem en de pracht, maar zyn Vaderland meer dan die beiden. Nim-
mer

mer konnen de hoop op gunst, of de vleijeryën van het Hof hem overhaalen om zyne waare gevoelens te ontveinzen, of zyne toestemming te geeven aan ontwerpen, die hy oordeelde onrechtvaardig of nadeelig voor de *Nederlanden* te zyn. Zyne hand was steeds geöpend voor de behoeftigen, zyn hart gevoelig voor de rampen der elendigen, en zyn paleis de verzaamelplaats van alle weldenkende medeburgers. *Spanjen* had aan zyne dapperheid en beleid de twee beroemde overwinningen by *St. Quintyn* en by *Grevelingen* te danken, en nog had deeze Moogendheid die gewigtige diensten-nimmer door eenig teken van eer of vertrouwen beloond.

Na den *Graaf van Egmond* scheen niemand het oppergezag over de *Nederlanden* beter te verdienen dan de *Prins van Oranje*. Afkomstig uit een doorluchtig Huis, dat voordeezen in *Duitschland* met het Huis van *Oostenryk* gelyk gestaan had, en zedert langen tyd door *Karel den Vyfden* geächt en bemind, ging hem niemand te boven. De Natuur had hem gevormd tot die onderneemingen, welke het lot voor hem bereid had. Hy was gedwee en geveinsd; listig en indringend, welspreekend en doortrapt, heerschzuchtig in den hoogsten graad en zedig voor het uiterlyke, niet minder bekwaam om legers op de been te brengen als om partyfchappen te vormen, stoutmoedig in zyne besluiten, en vaardig in derzelve uitvoering, geächt in zyn vaderland, en in goed vertrouwen by de vreemdelingen; vindingryk in hulpmiddelen in moeiljelyke omstandigheden, en in uitkomsten in wanhoopige toevallen, vuurig in voorspoed, en

en standvastig in tegenspoed, alles hoopende, en niets vreezende; hy beschouwde den Godsdienst als eene onverschillige zaak, en de kunst van den oorlog als eene begaafdheid, waarvan hy misgedeeld was, en die hy door eene verfynde staatkunde moest trachten te vergoeden.

De *Graaf van Horne*, afkomstig uit het oud en beroemd geslacht van *Montmorency*, was de derde mededinger naar de Landvoogdy onder de Nederlandsche Edelen. Hy was de stoutmoedigste, de dapperste, en de onderneemendste man van zyn' tyd. Hy was valsch, muiltiek, en oproerig van aart. Hy was een vyand van de rust, van zyne eigene door ontevredenheid, en van die van anderen door heerschezuchtigheid. Hy was gemelyk en grillig van denkbeelden, en meer byzonder dan verheven in zyne ontwerpen. Hy trachtte na niets meer dan naar partyfchappen en oproerigheden om daardoor zyne verheffing te bevorderen. Hy was afgunstig jegens zyne meerderen, trotsch jegens zyne minderen, en over het geheel zichzelven ongelyk.

De *Graaf van Egmond* was beroemd wegens zyne overwinningen, de *Prins van Oranje* wegens zyne voorzichtigheid, en de *Graaf van Horne* wierd ontzien om zyn vermogen. De eerste was meer beroemd, de tweede had meer aanzien, en de derde meer schatten.

Geheel *Nederland* verwachtte met ongeduld welke keus Koning *Philips* zoude doen, toen het op het onverwachtst vernam, dat *Margareta van Oostenryk*, Hertogin van *Parma*, en natuurlyke dochter van *Karel den Vyfden*, uit
Ita-

Italiën op reis gegaan was, om de Landvoogdyschap der *Nederlanden* te komen aanvaarden. Deze Prinses was eigentlyk maar alleen bestemd om die te vertoonen; want de Koning had het geheim van zyne wezentlyke oogmerken en van zyne wraakzucht aan den Cardinaal *Granvelle* alleen vertrouwd.

Deze Cardinaal, dien een uitgestrekt verstand, de school van zyn' Vader, en het kabinet van *Karel* den Vyfden tot de gewigtigste bezigheden bekwaam gemaakt hadden, vertoonde zich' welhaast gelyk hy inderdaad was, te weeten, heerschzuchtig, geweldig, en trotsch van aart. Hy schiep vermaak in eene verwaande vertooning van zyn groot vermogen, in het verachten van de afgunst, welke men zyn goed geluk toedroeg, en in het vernederen van Grooten, die geen voorrecht hadden dan dat zy Grooten waren. Nimmer ontveinsde hy eene hem aangedaane belediging. Hy scheen de Staatsdienaar te zyn van alle Vorsten, uit hoofde van de kennis, welke hy van alle hunne kunstgreepen en kuyperyën had; een medelid van alle de Staatsregeeringen, uit hoofde van de kundigheid, waarmede hy derzelve byzondere belangen wist te wikken en te weegen; een inboorling van alle landen, uit hoofde van de gemaklykheid, waarmede hy allerhande taalen sprak; een man van allerhande standen, uit hoofde van zyne algemeene kundigheden. *Karel* de Vyfde had een zó groot denkbeeld van zyne bekwaamheden, dat hy hem aan zyn' zoon aanprees als den gewigtigsten man van alle zyne Heerschappyën, en *Granvelle* was een zó doorflepen Hoveling, dat hy

hy wist te bewerken, dat deeze aanpryzyng hem by den achterdochtigen *Philips* geen nadeel deed; hy bleef de vertrouwde van den Zoon even gelyk hy het van den Vader geweest was.

Men kan ligtelyk begrypen, dat een Staatsdienaar van dien aart de *Nederlanders* alle de fmaadheden aandeed, welke zyn Meester over hen befloten had. *Philips*, die zich in het stuk van den godsdienst niet op de kracht der overtuiging durfde verlaaten, beval dat men de nieuwe leer door andere middelen zou te keer gaan; *Granvelle* ftelde daar toe het geweld in het werk. *Philips* had bevel gegeven, dat men de *Nederlanders* genoegzaam eveneens als de *Indiaan*en zou behandelen, en dat men zyne magt op hunnen ondergang zou vestigen; *Granvelle* werkte met een' goeden uitflag aan hunne verzwakking. *Philips* begeerde, dat men den Adel zou zoeken af te trekken van de gewoonte van zich met 's Lands regeering te bemoeijen; *Granvelle* maakte hen langzaamerhand de raadsvergaderingen tegen. *Philips* zocht de *Nederlanden* te berooven van hunne voorrechten, die zyne voorzaaten altoos geëerbiedigd hadden; *Granvelle* fchond die met de grootfte vermetelheid. *Philips* had het ontwerp gefmeed om eene willekeurige heerschappy in te voeren door zyne onderdaanen tot misdadige bedryven te noodzaaken, *Granvelle* dwong hen tot opftand. *Philips* had befloten dit volk te doen bukken onder het haatelyk juk der Inquifitie, onder de geftrengte voorfchriften van het Concilie van Trente, onder nieuwe Bifchoppen door het Hof benoemd, om de plaatfen der Abten, die door hun-

18 HISTORIE VAN HET

hunne minderen gekozen wierden, te vervullen; *Granvelle* ving allen deeze ontwerpen aan met eene hevigheid en eene trotsheid, die zelfs de koelzinnigsten en onderdaanigsten tegen de borst waren.

De Monniken vreesden voor hunne geestelyke goederen, de Protestanten voor de oefening van hunnen godsdienst, het volk in het algemeen voor zyne vryheid, en de Edelen voor hunne voorrechten. Welhaast sloegen zy de handen ineen, en bragten de redenen van hun misnoegen voor den throon van *Philips*. Zy deeden nog meer; zy verzochten *Don Carlos*, den zoon van *Philips*, dat hy zich aan hun hoofd zou stellen, om hen dus te beveiligen voor alle geweldige en onverwachte aanvallen van hunne tegenpartyën.

Deeze jonge Prins was geboren met die grootheid van ziel, die zucht tot roem, die verhevenheid van moed, en dat medelyden met ongelukkigen, die den waaren Held uitmaaken; maar hy had tevens die onwederstaanbaare neiging voor buitengewoone en vreemde gevallen, welke de menschen tot gelukzoekers maakt. Het ontwerp, dat men hem voorstelde, kwam hem voor edel te zyn omdat het buitenspoorig was, en dus liet hy zich tot hetzelfde overhaalen. Zyne toefstemming in een zo mislyk ontwerp kostte hem het leven; en de *Hertog van Alba* wierd naar de *Nederlanden* gezonden, om de misnoegden onder te brengen of uit te rooijen.

Deeze groote Veldheer was van eene hooge geboorte en bezat daarenboven groote schatten. Zyn opslag van oogen was levendig maar barsch;

zyn

zyn uitzicht moedig maar ook fomtyds verschrikkelyk; zyn gang deftig en zyne houding trotsch, zyn lichaam sterk en van eene edele gefalte; zyne spraak was geregeld en zelfs zyn ftilzwygen spreekende. Hy was zeer maatig, fleep weinig, was altoos bezig, en fchreef alle zyne zaaken zelf. Alle omftandigheden van zyn leven leveren aanmerkenswaardige tooneelen op. Zyne eerste jeugd was reeds verftandig, en de toeneemende jaaren deden hen nimmer zotternyën of zwakheden begaan. De ongeregeldheid van het krygsleven kon hem niet tot verkwisting doen overflaan; midden onder het gewoel van den oorlog legde hy zich toe op de ftaatkunde. Wanneer hy in eenige raadsvergaderingen zyn gevoelen uitte, gaf hy geene acht op de begeerte van den Vorst, of op de belangens der Staatsdienaars; hy koos altoos de party, die hem de billykfte fcheen te zyn; dikwyls gelukte het hem degeenen, die hem aanhoorden, tot de billykheid te doen wederkeeren, of, wanneer hem dit niet gelukte, ftemde hy echter nimmer in hunne onrechtvaardige befluiten. Zyne onverschrokkenheid bepaalde zich niet enkel tot den oorlog; hy toonde dezelve overal, en zyne vrienden hebben menigmaal voor zyn leven gebeeft, wanneer zy hem met eene edele ftoutmoedigheid de nagedachtenis van *Karel* den Vyfden hoorden verdedigen tegen de fmaadreden van *Philips*. In zyne hofhouding heerschte eene foort van grootheid, welke hy van niemand ontleend had, en die ongelukkiglyk niemand naderhand van hem ontleend heeft; hy was steeds omringd van jonge Edellieden, welke hy vermaak fchepte tot

den oorlog of tot de staatkunde op te leiden; zyne voedsterlingen hebben langen tyd de gewigtigste ampten in *Spanjen* bekleed, en door hunne bekwaamheden zynen roem vergroot. Men vind in de geschiedenissen van zyn Vaderland geen voorbeeld van een' Veldheer, die meer bekwaamheid had om een' grooten oorlog te voeren met eene geringe magt, om de magtigste legers te verdelgen zonder die te befryden, om den vyand van post te doen veranderen zonder zulks zelf te doen, om het vertrouwen van het krygsvolk te winnen, en deszelfs oproerigheid te stillen. Men zegt van hem, dat hy geduurende zestig jaaren oorlog, in verscheiden gewesten en tegen verscheiden vyanden gevoerd, nooit geslagen, nooit voorgekomen, en nooit verrascht is geworden. Welk een man indien hy zoveel begaafdheden en goede hoedanigheden niet bekleed had door eene buitenspoorige gestrengheid, die hem tot wreedheid en ontmenschtheid deed over slaan.

De *Hertog van Alba*, op bevel van den Koning, zyn natuurlyk karakter, dat niet geneigd was tot veinzery, ter zyde stellende, veinsde, by zyne aankomst in de *Nederlanden*, vreedelievende oogmerken te hebben. Hy verzocht tot eene bedaarde en vreedzaame byeenkomst allen die Edelen, welken door hunne geboorte, hunne rykdommen, hun aanzien, of hunne verdiensten meest gehaat, en meest gevreesd waren by den Vorst, wiens perfoon hy verbeeldde. De *Prins van Oranje* was 'er niet by tegenwoordig; mischien door zyne verspieders verwittigd van het bloeddorstig voorneemen van het Spaansche Hof, of mischien uit de kennis, die hy had

had van het karakter van *Philips*, voorziende welk een onweder de *Nederlanden* boven het hoofd hing, had hy getracht voor zyne eigene veiligheid te zorgen door een' algemeenen opstand te verwekken. De *Graaf van Egmond*, die te veel liefde voor zyn Vaderland had dan dat hy het met vuur en zwaard zou zien verwoesten, had getracht te beletten, dat men aan zulk een geweldig ontwerp gehoor gaf. Te vergeefs had de Prins hem voorgehouden, dat zyne gerustheid hem het leven zou kosten, en dat hy eene brug zou maaken voor de *Spanjaarden* om in de *Nederlanden* te komen, de Graaf was niet te verzetten; hy beschouwde deeze gezegden enkel als inbeeldingen van een vreesachtig of ongerust gemoed. Integendeel deed hy zyn best om een' doorluchtigen vriend gerust te stellen, die, gelyk hy zich verbeeldde, ten onrechte zulk een wanhoopig besluit had genomen. Doch ziende, dat hy hierin niet kon slaagen, en dat de *Prins van Oranje* voorzeker van zyne heerlykheden zou beroofd worden, omdat hy het land verlaten had, zeide hy, toen hy afscheid van hem nam: „Vaarwel, Prins zonder land.” Waarop de Prins hem ten antwoord gaf: „Vaarwel, Graaf zonder hoofd.” De uitkomst bewaarheidde des Prinses voorzegging.

De *Graaven van Egmond* en *Horne* steunende op eene onschuld, waarvan het tegendeel ten minste niet wel bewezen kon worden, bedrogen door valsche eeden, misleid door vleijende loftuitingen en overgehaald door plegtige beloften, begaven zich zonder eenig mistrouwen naar den Spaanschen Bevelhebber. Deeze offerde

hen welhaast op aan de achterdocht, of aan de gramfchap van zyn' Meester, of misfchien wel aan zyne eigene geliefde grondftelling, naame-lyk. „ Dat eenige weinige zalmkoppen meer „ waerdig waren dan veele duizenden kikvorsch- „ koppen.”

De *Hertog van Alba* plukte van deeze zyne ontmenschte ftaatkunde de vruchten niet, welke hy daarvan verwacht had. Eene zo verhaaste en onrechtvaardige rechtspleeging vewekte meer haat dan fchrik, verwyderde de harten der *Nederlanders* voor altoos van hunnen Heer, en ftelde den *Prins van Oranje* zonder eenigen mededinger aan het hoofd van hunne zaaken. Voor allen de *Nederlandsche Groeten* had de *Cardinaal Granvelle* nooit iemand gevreesd dan *Willem van Oranje*, dewyl hy hem alleen in ftaat oordeelde om een' aanhang te vormen en te onderhouden. Zo haast deeze *Cardinaal*, die naar *Romen* vertrokken was; de tyding van deeze onlusten in de *Nederlanden* kreeg, vroeg hy met drift; of de *Zwyger* (dus was hy gewoon den *Prins van Oranje* te noemen) ook gevat was; en toen men hem zeide; dat die ontvlucht was, gaf hy ten antwoord; dat de *Hertog van Alba* niets had uitgerecht.

De *Cardinaal* had volkomen recht om dit te zeggen, want de *Prins van Oranje* was een man die ftoutmoedigheid genoeg bezat om dergelyke ontwerpen te fmeeden, eerezucht genoeg om zich in dezelve in te wikkelen, en beleid genoeg om dezelve ten uitvoer te brengen. Hy ftelde den roem boven zyne vermaaken, boven zyn geflacht, en zelfs boven zyn leven. Niets kwam hem

hem zo roemryk voor als het juk te verbreeken, waar onder zyn vaderland gebukt lag, en deszelfs vryheid te vestigen in het bloed der *Spanjaarden*. Deeze zyne neigingen konden echter zyne omzichtigheid niet overmeesteren; hy zag wel, dat zyne party nog niet sterk genoeg was om opentlyk uit te barsten; hy week naar het hart van *Duitschland*, daar hy op zyn gemak het ontwerp van de Staatsomwenteling, welke hy in het oog had, in order bragt. *Willem van Oranje* bezat onderanderen by uitneemendheid de gaaf van een' ieder, die hem hoorde spreken, tot zyn gevoelen over te haalen. Hy wist de achting en het vertrouwen der Proteftantsche Vorsten in *Duitschland* zodanig te winnen, dat zy hem niet alleen met hunne goede wenschen, met hunnen raad, en met hunne troepen, maar, dat byna ongeloofbaar is, met hunne schatten bystonden.

Door deeze hulp, benevens die van de Proteftanten in *Frankryk*, van de *Koningin van Engeland*, en van de Vluchtelingen, die uit hoofde der dwinglandy eene schuilplaats by hem zochten, gesterkt, deed de Prins, tot tweemaal toe, een' togt naar de *Nederlanden*. In zyne vaandels stonden deeze veelbetekenende woorden geschreven: *Pro lege, pro grege, et rege*, dat is: „ Voor de wetten, voor het volk, en voor den vorst.” Een leger, dat in haast byeen geraapt, slecht uitgerust, slecht geöefend, slecht betaald, en daarenboven aangevoerd wierd door een' Bevelhebber, die beter bedreven was in staatszaaken dan in de kunst van den oorlog, kon onmooglyk bestand zyn tegen oude Spaansche

krygsknechten, die meer dan eens geheel *Europa* hadden doen beeven, en die daarenboven het voorrecht hadden van geleid te worden door eèn' Veldheer, die de overwinning steeds op zyne zyde had gehad. De *Prins van Oranje* begreep, naar alle waarschyndykheid, zeer wel, dat hy geslagen zou worden; maar, in de omstandigheid, waarin hy zich toen bevond, was de werkeloosheid gevaarlyker dan eene nederlaag. De gevoeligheid der *Nederlanders* was gaande gemaakt door verbanningen, verbeurdverklaringen, gevangenneemingen, straoefeningen, en hevige bloedstortingen, waarmede de *Hertog van Alba* zyne regeering begonnen had; de groote zaak was, dit vuur aan te kweeken, dat eens uitgebluscht zynde niet dan met groote moeite weder zou kunnen ontfoken worden; en deeze zaak was van zó groot belang, dat het wel de moeite waardig was om alle andere bedenkingen daaraan op te offeren. Ook vielen deeze optogten niet geheelenal ongelukkig uit; de *Prins van Oranje* trok 'er dit voordeel van, dat de *Nederlanders* hem met hunne goede wenschen verzelden; dat zy hem dank weten voor zyne poogingen om hunne boeijens te verbreeken; en dat zy zich bereid toonden, om zich by hem te voegen, zohaast zy zulks zouden kunnen doen zonder al te veel te waagen.

Intusfchen was de *Prins van Oranje*, na zyne nederlaag, naar *Frankryk* geweken. *François*, *Hertog van Guise*, en de *Groot-Admiraal de Coligny*, twee der grootfte mannen, van hunnen tyd, hielden toen de gemoederen in dat Ryk verdeeld. Beiden waren zy groote yveraars voor hun-

hunnen godsdienst; de Hertog voor den Roomfchen, en de Admiraal voor den den Hervormden; beiden milddadig, de een uit grootmoedigheid, en de ander uit inzicht; beiden ondernemend; de een uit den aart, en de ander uit noodzaaklykheid; beiden naauwgezet op de krygstucht, de een door een' gestrengen en de ander door een' menschlievenden aart; beiden begeerig naar het verkrygen van roem, de een door blinkende, en de ander door deugdzaame daaden; beiden de lievelingen van hun krygsvolk, de *Lotbaringer* door partyzucht, de *Franschman* door achting; beiden zeer beroemd, de eerste door het gerucht van zyne overwinningen, de ander door zyne uitkomsten na eene nederlaag; beiden wierden zy groote mannen, de Hertog door zyne neiging te dwingen, en de Admiraal door de zyne in te volgen.

De *Prins van Oranje* twyfelde geen oogenblik welke hy zoude kiezen; hy voegde zich terstond by dengeenen, van wien hy, uit hoofde van overeenkomst in godsdienst, in oogmerken, en in neigingen den meesten bystand verwachtte. De vriendschap tusfchen hem en den Admiraal wierd welhaast zeer vertrouwelyk; misfchien verbindt de tegenspoed de harten veel fterker aan elkanderen dan het bloot belang. *Cologne* wierd niet alleen de toevlucht maar ook welhaast de raadgeever van dien doorluchtigen vluchteling. Hoezeer dié groote man ook deel nam in de rampen van zyn Vaderland liet hy echter ook zyne aandacht gaan over den toestand der nabuurige landen. Hy deed zyn' vriend opmerken, dat de *Spanjaards* geene zeemagt op de

kusten der *Nederlanden* hadden, dat het dus mooglyk was hen van dien kant aan te vallen; en dat het in het vervolg gemakkelyk zou zyn de veroverde plaatsfen te behouden, en zelfs nieuwe veroveringen te doen.

De *Prins van Oranje* was geen van die Staatkundigen, die allen de ontwerpen, welken zy zelve niet bedacht hebben, gevaarlyk of onuitvoerlyk keuren; de opmerking van den Admiraal maakte een' diepen indruk op hem. Terftond verkoos hy tot zyn zinnebeeld een' duiker, die zich altoos op de oppervlakte der golven vertoont, met dit byfchrift: *Mediis tranquillus in undis*; dat is: „Gerust in het midden der golven,” en *Lumey*, zyn geheimfte vertrouweling, en de bevelhebber van zyne fchepen, kreeg last om de Hollandfche zeekusten aan te tasten. Deeze Bevelhebber, die den Hervormden Godsdienst door zyne vervolgzucht, de vryheid door zyne wreedheden, en het gezag, dat hy zich aangemaatigd had, door zyne fchraapzuchtigheid fchande aandeed, had het geluk van de haven van den *Briel* te verrasfchen, op den eersten April, 1572, en zich vervolgens meester te maaken van de Stad.

Zohaast dit nieuws door de *Nederlanden* verspreid wierd, verwekte hetzelfde een algemeene opfchudding. Dat volk, hetwelk zich, genoegzaam zonder tegenmorren, van zyne voorrechten had laten berooven; dat goedfchiks het bloed van hunne Landvoogden en Magiftraaten had zien froomen, dat met eigene handen kasteelen had helpen bouwen, die enkel opgericht waren om het onder het juk te brengen;

gen; dat zelfde volk riep thans als uit éénen mond om vryheid. Zy ſcheenen zich te ſchaamen, omdat zy zolang gewacht hadden met het Spaansch juk af te werpen, en eenſtemmig gezind om hetzelve niet langer te draagen. Zo ſterk als zy den *Hertog van Alba* gevreesd hadden, zoveel vermaak ſchepten zy thans in hem te beſchimpen; en dewyl de naam van *Briel*, of *Bril*, aanleiding gaf tot verſcheidene zinfpeelingen, verbeeldde men hem met een' bril op den neus, en bezig met de inkomsten te tellen van den tienden penning, eene ſchatting, welke hy het volk had opgelegd, en die veele Schryvers houden voor de groote ſpil, waarop de geheele ſtaatsomwenteling draaide. De *Prins van Oranje*, wiens achting door zyne tegenſpoeden niet gedaald was, droeg zorg van deeze gifting der gemoederen aan te kweeken, door alles, dat de fynſte ſtaatkunde kan uitdenken. Door onophoudelyk de vlejende woorden van godsdienst, vaderland, en vryheid in des volks ooren te doen klinken verwekte hy een' genoegzaam algemeenen opſtand; in *Holland* bleef niet ééne Stad dan *Amſterdam*, en in *Zeeland* *Middelburg* alleen onder de gehoorzaamheid des Konings.

In de andere *Provinciën* was het lot de eedgenooten niet zo gunſtig, doch zy behaalden daar ook eenige voordeelen. *Graaf Lodewyk van Naſſau*, Broeder van den *Prins van Oranje*, veroverde *Bergen in Henegouwen*, door eene zeldzaame liſt. Hy voerde in die plaats, daar hy eene geheime verſtandhouding had, verſchieden Franſche ſoldaaten, vermomd als kooplieden,

den, die eenige wagens geleidden, waarop vaten met dubbele bodems geladen waren; het buitenste gedeelte van deeze vaten was met wyn gevuld, doch binnen in lagen bajonetten, houwens, en pistoolen. De wachten hielden hen terstond aan, en onderzochten de vaten; doch doordien zy alleen het buitenste vat doorboorden merkten zy het bedrog niet, en de gewaande kooplieden wierden binnengelaten; deezen, zich in den nacht gewapend hebbeude, doodden het volk, dat aan eene der poorten de wacht had, benevens allen degeenen, die op de hoofdwacht waren, en lieten toen *Graaf Lodewyk* binnen met een genoegzaam aantal volks om de Stad verder te vermeesteren.

Alle deeze onaangenaame tydingen kwamen genoegzaam ten zelfden tyd in het leger der *Spanjaarden*. De *Hertog van Alba*, die geen volk genoeg had om hetzelfde te verdeelen, en de bondgenooten aan de beide uiterste grenzen der *Nederlanden* te gelyk aan te tasten, nam wyslyk het besluit om met zyn geheel leger naar *Bergen* te trekken; verraschte en sloeg den *Prins van Oranje*, die met eenige hulproepen in aantogt was; herwon die Stad, welke de *Franschen* een vryen doortogt naar de *Nederlanden* verschaftte; veroverde vervolgens alle de afgevallene steden, en keerde toen met verdubbelde marschen naar *Holland* terug, daar hy insgelyks alles bedwong, totdat zyne ongemakken hem noodzaakten zyne overwinningen te staaken. Zyn Zoon *Den Fredrik* nam in zyne plaats het bevel op, en sloeg het beleg voor *Haarlem*.

Dec-

Deeze Stad wierd aangevallen met allen den moed, die het Spaansch krygsvolk van dien tyd bezielde, en verdedigd met die hardnekkigheid, welke de onderdrukking den mensch inboezemt. Van beide kanten waren de krachten geheelenal uitgeput, en de uitslag van deeze onderneeming hing nu enkel van het geluk af, toen het jaargetyde voor de *Spanjaarden* ongunstig begon te worden. *Don Fredrik* en zyn volk door dien tegenspoed den moed verliezende verzocht aan zyn' Vader verlot om het beleg op te breeken, en de verovering van die Stad tot bekwaamer gelegenheid uit te stellen; waarop de *Hertog van Alba* hem het volgend antwoord gaf: „ Ik staa verwonderd over uw gebrek aan „ moed; de moeiljykhed van eene ondernee- „ ming vergroot den roem der overwinning; „ verover de Stad, zo gy u niet wilt onwaerdig „ toonen uit het Spaansch bloed en uit het myne „ gesproten te zyn; denk alleen aan de ge- „ wigtigheid der overwinning, en niet aan den „ tyd, dien gy noodig zult hebben om die te „ verkrygen. Het onderbrengen der *Nederlan-* „ *den* hangt af van de verovering van *Haarlem*. „ Indien ik u in staat oordeelde om eene laag- „ heid te begaan, zou ik my, hoe ziek ik ook „ ben, naar de legerplaats doen voeren, en zo „ myne ziekte, die dag aan dag toeneemt, my „ belette de belegering te volvoeren, dan zou „ ik de *Hertogin van Alba* uit *Spanjen* ontbie- „ den om de plaats van den Vader en van den „ Zoon te vervullen.”

Deeze brief aan den krygsraad voorgelezen versterkte allen de Legerhoofden in hun voor-
nee-

neemen. De veelvuldige tegenspoeden, die de belegerden van tyd tot tyd overkwamen, deed hunne hardnekkigheid, na eene belegering van agt maanden, zwichten; zy deeden eindelyk aan den Spaansche Veldheer een' voorflag van overgaaf, doch deeze gaf daarop enkel dit verschrikelyk antwoord: „ Op bescheidenheid.”

Ripperda, de Stadvoogd van die plaats, bediende zich van den schrik, dien dit antwoord verwekt had, om een wanhoopig voorstel te doen. Hy zeide, dat men alle frydbaarē mannen moest wapenen, en die in een geregeld vierkant stellen; dat men in het midden van hetzelfde de oude lieden, de vrouwen, en de kinderen moest plaatsen; vervolgens in den nacht eene der poorten openen, en zich met den degen in de vuist een' weg baanen door het leger der vyanden.

Dit voorstel wierd met algemeene stemmen goedgekeurd. *Kenau Hasfelaar*, eene vrouw van vyftig jaaren oud, en die zich, gedurende de belegering, had beroemd gemaakt door daaden, die men zelfs in de dapperste mannen zou bewonderd hebben, eischte wapenen voor haar en alle degeene van haare sexe; die dezelve konden voeren; alle de jonge vrouwen en vrysters volgden haar voorbeeld, en beloofden, dat zy haaren plicht zouden doen.

Zohaast *Don Frederik* bericht kreeg van dit voorneemen, stond hy, uit vrees, de belegerden redelyke voorwaarden toe, hetgeen hy uit menschlievendheid had behooren te doen; doch hy schond dezelve naderhand met eene trouwlooze wreedheid, die de *Nederlanders* voor

al-

altoos bevestigde in hunnen afschrik tegen de *Spanjaarden*. Hun geluk was, dat de *Hertog van Alba* ten dien tyd gebrek had aan geld om zyne veroveringen voort te zetten. Het Hof van *Madrid* had, wel is waar, kort te vooren, vierhonderdduizend Kroonen van de Republiek van *Genua* geleend, en dit geld naar de *Nederlanden* afgezonden om de troepen te betalen; doch de Spaansche schepen, die dit geld moesten overbrengen, door eenige kaapers vervolgd zynde, waren genoodzaakt in *Engeland* binnen te loopen. Koningin *Elizabeth* genegen om het leed, dat *Philips* haar had aangedaan, voor een gedeelte hem betaald te zetten, berokkende eene menigte van zwaarigheden, om de vloot en het geld, dat zy wist den *Hertog van Alba* allernoodzaaklykst te zyn, het vertrek uit haare havens te beletten. Eindelyk wierp zy, na dui- zenden van uitvluchten, het momaangezicht af. Veinzende, dat dit geld niet toebehoorde aan den *Koning van Spanjen*, maar aan eenige Bankiers van *Genua*, die hetzelfde wilden uitzetten, verklaarde zy, dat zy zelve het ter leen zou neemen, en deed het in haare schatkist brengen.

Dit toeval, dat, in den eersten opslag, van weinig belang schynt, befliste echter het lot der Bondgenooten. Na een wel overwogen en onpartydig onderzoek schynt men te moeten gelooven, dat dit geval de oorzaak van de vryheid der *Vereenigde Nederlanden* is geweest. Van dien tyd af deden de Bondgenooten geduurige vorderingen, en bleeven in het bezit der veroverde piaatsen, omdat de Spaansche Veld-
heer

heer te zeer gehaat, en zyn Meester te veel
 mistrouwd wierd, om fchepen op goed geloof,
 of geld om die te bouwen te kunnen te krygen.
 De Hertog van Alba vroeg aan Spanjen om het
 eenen het ander, met die vrymoedigheid, waar-
 toe hem zyne groote daaden en bekwaamheden
 gerechtigd hadden; maar kreeg van *Pbilips* niets
 anders dan gemelyke en fmaadelyke antwoor-
 den. Door eene zo onwaardige handelwys ge-
 tergd vroeg hy aan zyn' zoon, wat hem, zyns
 bedunkens, in deeze omftandigheden te doen
 ftond; waarop die hem ten antwoord gaf:
 „ Vader, gy moet verlof verzoeken om naar
 „ huis te keeren, opdat de mislagen, de on-
 „ kunde, en de lafhartigheid van uwen Opvol-
 „ ger uwen roem een' nieuwen luister moogen
 „ byzetten, en denzelven in het fchoonst licht
 „ doen uitblinken; opdat de geheele waereld en
 „ de Koning zelf moogen zien, welk een onder-
 „ fcheid 'er is tufchen den man, dien hy ver-
 „ ftoten heeft en degeenen, die hy hem boven
 „ het hoofd heeft geplaatst. De kwaade raads-
 „ lieden, en uwe benyders zullen met fpyt
 „ moeten zien, dat de roem der *Spanjaarden*,
 „ die uw werk is, door uwe afzondering vervalt.
 „ Het is tyd, Vader, dat gy u eens tot de rust
 „ begeeft. Wanneer men zeventig jaaren be-
 „ reikt heeft is het geen tyd meer om nieuwe
 „ lauren te plukken, dan moet men zich te
 „ vreden houden met te rusten onder de fcha-
 „ duw van zodanigen als u omringen, en in
 „ ftilte het vermaak te genieten van zulk een'
 „ roem, als gy door zoveel dappere daaden ver-
 „ kregen hebt. Het verlies van deeze landen,
 „ dat

„ dat voorzeker het gevolg van uw vertrek zal
 „ zyn, zal u een eerteken oprichten, dat niet
 „ dan met de waereld zal vergaan ”

Dit antwoord, hoe opgeblazen het ook mooge zyn, wierd min of meer bewaarheid door de gebeurtenissen, die na het vertrek van den *Herzog van Albi* voorvielen. *Don Louis de Requesens*, *Groot-Commanneur van Castiliën*, zyn Opvolger, was een beleefd, menschlievend, verplichtend, milddaadig, en prachtig man; maar zyne kryseugden konden in geenen deele deeze zyne burgerlyke deugden opweegen. Hy ving echter zyne regeering aan met eene daad van wysheid en kloekmoedigheid, waarvan men gelukkige gevolgen zou hebben kunnen verwachten.

Zyn Voorzaat had zichzelve, op het voorplein van het kasteel van *Antwerpen*, een standbeeld opgericht; dat minder een gedenkteken van zyne overwinningen dan van zyne trotsheid was. Dit beeld was van gegoten metaal, en verbeeldde hem van het hoofd tot de voeten gewapend, in de eene hand den staf van bevel houdende, en de andere naar de Stad uitstrekende alsof hy dezelve wilde dreigen; onder zyne voeten lagen de afbeeldfels der kettery en miltzucht, met verscheiden zinnebeelden omringd. Op het voetstuk van dit gedenkteken stonden de volgende hoofdletteren van een Latynsch Opschrift:

F. A. A. T. A. D. PH. II. H. A. B. P.
 Q. E. S. R. P. R. P. J. C. P. P. F.
 R. O. M. F. P.,

C

Het.

Hetwelk betekende:

Ferdinando Alvarez a Toledo, Albæ Ducis, Philippi II. Hispaniarum apud Belgas Præfecto, quod extinctâ seditione, Rebellibus pulsâ, Religione procuratâ, justitiâ cultâ, provinciarum pacem firmavit, Regis optimi Ministro fidelissimo positum.

Op de overige zyden van het voetstuk vond men nog eenige andere zinspreuken; onderaan stond de naam van den werkmeester, en daarby deeze hoonende woorden: *Ex are captivo.*

Requesens deed dit gedenkteken der Spaansche trotsheid uit den weg ruimen. Deeze daad, schoon dezelve een kenteken scheen te zyn, dat hy het gedrag van den Hertog van Alba afkeurde, had echter de gewenschte uitwerking niet, en hy zag zich genoodzaakt den oorlog voort te zetten. De Spanjaarden verlooren toen welhaast dat ontzag, hetwelk hen zo geducht gemaakt had. De bekwaamheid en de dapperheid van den Groot-Commandeur stonden in een zó slecht gerucht, dat veele Bevelhebbers om hun ontslag verzochten, en dat het gemeen krygsvolk, den dienst niet dan met tegenzin waarnemende, zich meer berucht maakte door buitenspoorigheden dan door hunne krygsdaaden. Die zelfde legerbenden, die te vooren de goede tucht, den oorlog, en de moeilijkheden gewoon waren geweest, toonden nu geene drift dan tot plunderen. Hunne dapperheid ontaarte tot woestheid, en zy wierden welhaast voor niemand verschriklyk dan voor weerlooze menschen,

schen, en voor de inwoonders der steden, wier verdediging men aan hen had toevertrouwd. Daar zy te vooren gewoon waren de oproerigen te verflaan, begonnen zy nu voor hen te bukken. Eene volkomene overwinning door hen, onder het bevel van *d'Avila*, op de *Mookerbeide*, op den *Graaf Lodewyk van Nassau* behaald zou hen weder in het volkomen bezit van hunne overmagt hebben kunnen stellen, maar zy ontcerden hunnen roem door hunne oproerigheid.

Daar waren nu reeds omtrent vier jaar verlopen, dat deeze verwinnende legerbenden geene betaaling gekregen hadden. Dee e buitengewoone minachting en hardheid had langzaamerhand de banden van genegenheid, waardoor zy aan hunne Bevelhebbers en aan hun Vaderland verknocht waren, verbroken. Het misnoegen en verbittering had in hunne harten de plaats van den nâyver en de zucht tot goede order ingenomen. De verstandigste opperhoofden hadden reeds voorlang voorzien, dat dit algemeen misnoegen nadeelige gevolgen zou hebben; maar de Staatsdienaars, die toen het bewind in handen hadden, wilden zulks niet zien, of zagen geene kans om daartegen te voorzien. Het onweêr borst eindelyk op het slagveld zelf uit; daar de stem van het oppergezag niet alleen niet gehoord, maar zelfs veracht wierd.

Een dergelyke opstand zou onder eene andere Natie meer geleken hebben naar een verward oproer dan naar eene geregelde zaamenspanning; maar de Spaansche krygsknechten koelzinnig en bedaard tot zelfs in hunne buitenspoorigheden, bewaarden by hunnen opstand de goede order.

Zy zetteden hunne oude Bevelhebbers wel af, maar stelden tevens nieuwen aan. Het Opperhoofd, dat zy over hen stelden, deed zodanige voorstellen als hy oordeelde nuttig te zyn; en deezzen wierden door de stemmen van het volk goedgekeurd of verworpen. De krygstucht wierd in deeze vreemde volksregeering veel beter in acht genomen, dan toen zy onder het bevel van hunne voornaamste Veldheeren stonden.

Zoras de Muitelingen een bepaald ontwerp gevormd hadden, waarvan zy ook niet afweken, trokken zy naar *Antwerpen*; de bezetting van die Stad, welke hen het hoofd zou hebben kunnen bieden, opende de poorten en voegde zich by hen. Zy trokken met hen vereenigd onder hunne eigen vaandels naar de markt, en dreigden, dat zy de Stad zouden plunderen, indien men hen niet al het geld gaf, dat zy te goed hadden. Zelfs rechtten zy daar een altaar op, en deeden in de tegenwoordigheid van hunnen Veldpriester een' plegtigen eed van nimmer van hun genomen besluit af te wyken, zolang men hen geen recht liet wedervaaren.

Requesens zag geen middel om de oproerigheid te stuiten dan door de troepen te betaalen. Hy kocht de inwendige rust met het verkoopen van zyn zilverwerk en andere kostbaarheden en met het geld, dat hy van eenige Antwerpsche kooplieden opnam. Het denkbeeld, dat hy van zyne landslieden had, deed hem oordeelen, dat het beter was de oproerigen gelegenheid te geeven om hunnen misflag te vegoeden dan hen te straffen; en derhalven zond hy hen af om *Leyden*

den te belegeren; doch in weêrwil van hunne dapperheid waren zy genoodzaakt het beleg op te breeken. Men zegt, dat deeze tegenspoed veel toebragt tot het verhaasten van zyne dood.

De dood van den Groot-Commandeur, die in het jaar 1576. overleed, was noodlottig voor de *Nederlanden*, die thans zonder Opperhoofd zynde haast door drie partyschappen verdeeld wierden. De eerste was die van den *Prins van Oranje*, dien de Staaten van *Holland en Zeeland* aan hun hoofd gesteld, en een genoegzaam onbepaald gezag gegeven hadden. De tweede, die der *Vlaamingen en Brabanders*, die verbitterd waren, omdat men, onder voorwensel van een gedeelte der Natie, dat afgefallen was, te straffen, het ander gedeelte van zyne voorrechten beroofd had; deeze party had de overhand in den Raad van Staaten. De derde, die der *Spanjaarden*, die allen krygsknechten zynde, en niet betaald wordende, zich zelven een' Veldheer verkoozen, het platte land verwoestten, en de Steden uitplunderden. De eerste was de party der afvalligen, de tweede die der Staaten, en de derde die van het krygsvolk.

De *Prins van Oranje* nam het tydftip waar, toen de *Spanjaards* meest gehaat wierden, om de geheele natie tegen hen op te hitfen. De Provintiën slooten, in het jaar 1576, een verbond van onderlinge vereeniging, dat de *Pacificatie van Gend* genoemd wierd, waarin de afvalligen insgelyks toegelaten wierden, en waarin de Provincie *Luxemburg* alleen weigerde deel te neemen. By dit verbond wierden de *Spanjaar-*

den verklaard voor Vyanden van den Staat, en het besluit wierd genomen van zich ten spoedigste te wapenen, om hen uit de fterkten en kasteelen, die zy in bezit hadden, te verjaagen. De *Nederlanden* begonnen nu reeds het tooneel te worden van den allerbloedigften inlandfchen oorlog, dien men ooit gezien had, toen *Don Joao van Oost. nryk*, natuurlyke zoon van *Karel den Vyfden*, die in de plaats van *Requifens* tot Landvoogd aangefeld was, in *Luxemburg* aankwam.

Deeze jonge Prins was door geheel *Europa* beroemd uit hoofde van de overwinningen, die hy te land en ter zee behaald had, in *Spanjen* en in *Africa* op de *Mooren*, en by *Lepanto* op de *Turken*. Hy had levendige oogen en een vriendelyk gelaat; een geflepen en doordringend verftand; eene achtbaare bevalligheid in zyn' omgang, eene openhartige edelmoedigheid in alle zyne handelingen, en eene getrouwe standvastigheid in zyne vriendschap en liefde. Zyn moed was grooter dan de grootfte gevaaren; zyne bekwaamheid verwon de grootfte hinderpaalen, zyne standvastigheid was gehard tegen de grootfte tegenspoeden, zyne eerezucht ftrekte zich verder uit dan tot de grootfte eerampten, en zyne werkzaamheid overtrof alles. Hy was hoogmoedig jegens de Grooten, minzaam jegens het krygsvolk, milddaadig jegens zyne hovelingen, en een man van eer jegens iedereen.

Alle deeze deugden en begaafdheden, die *Don Joao* by geheel het Christenryk geacht en bemind maakten, maakten hem verfhrikkelyk by de *Nederlanders*; zy vreesden, dat zyne uit-

mun-

muntende verdiensten door den invloed op het volk misfchien nadeelig zouden worden voor hunne vryheid. Toen men deeze ongerustheid dien jongen Prins van ter zyde te kennen gaf, wendde hy alles aan om dezelye te verdryven. Zohaast hy te *Luxemburg* was aangekomen schreef hy een' brief aan de Staaten om hen kennis te geeven van zyne aankomst in de *Nederlanden*, en tevens van zyne magt en voorneemens; terwyl hy ten zelfden tyd de toomellooze *Spanjaarden* beteugelde, en hen verbood eenige verdere vyandykheden te pleegen.

De Staaten vonden niet goed zyn' brief te beäntwoorden, zonder alvorens den *Prins van Oranje*, die naar *Holland* terug gekeerd was, te raadpleegen. Deeze gaf hen ten antwoord:

„ Dat zy maar twee partyën konden kiezen;
 „ de eerste, de magt van *Don Joan* niet te erkennen, en niet andermaal aan de grilligheden van een' nieuwen meester eene vryheid op te offeren, die hen reeds zoveel bloed had gekost; de tweede, hem niet te erkennen, dan nadat hy al het vreemd krygsvolk uit het land zou hebben doen vertrekken, en gezworen had allen de artikelen der *Pacificatie van Gend* te zullen handhaven.” Hy voegde daarby:

„ Dat het eerste verre het best was, dewyl het aan zoveel ongelegenheden niet onderworpen was als het tweede, omdat de *Spanjaarden* in het stuk van beloften juist niet zeer naauwgezet waren, en niet minder gereed om hun woord te breeken dan om hetzelfde te geeven.”

Deeze twee voorflagen hielden de leden van den

den Staat een' tydlang in onzekerheid. Ten laatste beslooten zy *Don Joao* voor hunnen Landvoogd te erkennen, onder voorwaarde, dat hy de *Pacificatie van Gend* zou onderhouden, en de *Nederlanden* bevryden van vreemd krygsvolk. De last van dit besluit over te brengen wierd opgedragen aan *Ischius*, die vreesde, dat hy aan denzelfen niet volkomen zou kunnen voldoen zonder *Don Joao* te beleedigen, of de waare gevoelens der Staaten genoegzaam ontveinzen zonder zich aan ontrouw schuldig te maaken. Een zyner vrienden, die zyne verlegenheid bemerkte, zeide tegen hem: „ Wil ik
 „ u eens een allerzekerst middel aan de hand
 „ geeven om u uit uwe verlegenheid te redden,
 „ voorzie u van een' dolk, en zohaast gy u
 „ met *Don Joao* alleen zult bevinden offer dan
 „ zyn leven aan ons op; de Staaten zullen de
 „ stoutmoedige hand beloonen, die hen bevryd
 „ heeft van een' dwingeland, die hier gekomen
 „ is om ons te misleiden.”

Ischius verwierp met verontwaardiging een' raad, die alleen voldoende is om te toonen hoezeer de *Spanjaarden* by de *Nederlanders* gehaat wierden; hy begaf zich naar *Don Joao*, en deed hem verslag van het genomen besluit. Deeze Prins schein zich over de voorwaarden der Staaten niet te belgen. De Overwinnaar van *Lepanto* gaf zyne toestemming aan schikkingen, die schandelyk voor hem zouden geweest zyn. indien de staatkunde en de bevelen van zyn' Broeder *Philips* hem niet onschuldig hadden. Hy liet aan den Raad van Staaten dat gezag over, hetwelk hem eer zou aangedaan heb-

hebben, wanneer hy een goed gebruik daarvan gemaakt had, en gaf zyne toeftemming tot het vertrek van die troepen, waarin zyne veiligheid en magt bestonden.

De *Spanjaarden* verlieten de *Nederlanden* met grooten tegenzin. De *Nederlanders* integendeel betoonden groote blydschap over hun vertrek, en wachtten hen in menigte op de wegen op om hen te beschimpen. De *Spanjaards* moesten tot hunnen spyt de smaadedenen aanhooren van een volk, dat zy altoos veracht hadden. Toen bleek de volkshaat der beide natiën meer dan ooit te vooren; en echter wierden de *Spanjaarden* gedwongen om allen de kasteelen over te geeven aan de Nederlandsche Bevelhebbers, die door de Staaten benoemd waren, hetgeen zy niet dan met grooten tegenzin deden.

Don Joan had zich verbeeld, dat de *Nederlanders*, door deeze blyk van vertrouwen overgehaald van hunne eischen zouden afzien, maar hy bedroog zich; en de trotsheid van deeze wederspannigen, die hy aangenomen had *in hunne botes te zullen smooren*, gelyk de *Hertog van Alba* gewoon was te zeggen, deed hem welhaast zyn geduld verliezen. Beschaamd van eene rol te speelen, die niet overeenkomstig was met zyne geboorte, met zyn karakter, of met zyn ampt, nam *Don Joan* het kasteel van *Namen* by verrassing in, en gaf onder de hand bevel aan de Spaansche troepen, die naar *Italiën* getrokken waren, om zich daar weder by hem teervoegen, terwyl de Staaten van hunnen kant den *Prins van Oranje* die, even gelyk de Provinciën *Holland* en *Zeeland*, nooit naar een verge-

lyk had willen hooren, te hulp riepen. Toen borst de oorlog tusſchen de twee partyën op nieuw uit. Des Konings wapenen hadden overal de overhand; en dreigden de *Nederlanden* met eene geheele overmeestering, toen het vergif den Overwinnaar aan de achterdocht en haat van den Koning van *Spanjen* opofferde. Deeze jonge Prins had te vooren naar de Kroon van *Tunis* gegaan; de Paus had hem tot Koning van *Engeland* benoemd; en thans had hy met de *Fransche Ligue* maatregelen genomen om zich in het bezit van de Opperheerschappy der *Nederlanden* te stellen; dit alles was meer dan genoeg om *Philips* aan te ſpooren tot de alleraagſte, wreedaartigſte, en onverzoenlykſte wraak.

Het droevig uiteinde van *Don Joan van Oostenryk* verhief tot de hoofdrol in de *Nederlanden* eene zeer bekwaame perſonadie, die tot hier toe ſlechts de tweede rol geſpeeld had, te weten, *Alexander Farnese*, Hertog van *Parma*. De jeugd van dien doorluchtigen Veldheer ſcheen niets groots te voorspellen; hy deed eerst laat zyne intrede in het perk van eer, maar deed daarin zeer ſpoedige voortgangen. Hy klom uit de duisterheid van eene laage en ſchandelyke werkloosheid met eene ongelooflyke ſnelheid op tot dien roem, die de oogen van het Gemeen verblind, en die door edele harten bewonderd wordt. Hy verborg onder een openhartig gelaat, onder een ongedwongen gedrag, en onder een' ſchyn van oprechtheid, die zelfs de doorzichtigſte en mistrouwendſte misleidde, een geveinsd en ondoorgrondelyk karakter. Hy
wist

wist de vergeevende zachtheid en de straffende gestrengheid zó verstandig met elkandere te paaren, dat hy door zyne legerbenden tevens bemind en gevreesd wierd. Hy bezat eene gelyke bekwaamheid om de zynen eendragtig en zyne vyanden verdeeld te maaken, zyne bedekte listen en staatkundige kunstenaaryën dienden hem tot een fakkel om het vuur van liefde of van haat naar goedvinden te ontfteeken. Naardien de zachtheid by hem met het opperbevel en de gemaatigdheid met de overwinning gepaardging, gelukte het hem de gemeenebestgezinde *Nederlanders*, die het zoet der vryheid reeds geïmaakt hadden, weder onder het juk te brengen. Men vind in de Historie nergens aangetekend, dat hy ooit de gelegenheden aan zyne vermaaken, zyn krygsvolk aan zyn' roem, of zyn' plicht aan zyne eerezucht heeft opgeöfferd; dewyl hy een beminnaar der geregelde order was, was hy in alle gevallen hetgeen hy behoorde te zyn; bovenal bezat hy de begaafdheid om van de omstandigheden gebruik te maaken, dat voorzeker eene der zeldzaamste en tevens grootste begaafdheden is. Eer hy iets vast besloot, vroeg hy altoos raad, en verzocht zelfs daarom; maar hy was ook onverzettelyk wanneer hy eenmaal een besluit genomen had; en die alsdan van een ander gevoelen durfde weezen dan hy kon verzekerd zyn van zyn' haat. Hy was beter bestand tegen den voorspoed dan tegen den tegenspoed; de eerste kon hem nooit verblinden, maar de laatste kon hem ligt neêrslagtig maaken. Hy hield eene zeldzaame omzichtigheid in zyn gedrag jegens den Koning; deszelfs yverzuchtige en

wan-

wantrouwige aart was hen volkomen bekend; om dien te ontzien matigde hy altoos den luister zyner overwinningen, en ontveinsde voor hem hoeveel invloed hy op de gemoederen had. Zyne manier van oorloogen was meer kundig dan stout, meer beredeneerd dan vinnig, meer verdedigend dan aanvallend; hy handelde in allen zyne krygsbedryven naar overleg, naar een vast ontwerp, en naar bewezen regelen, eene langzaame maar zekere handelwys, die doorgaans wel geen Veroveraars maakt, maar die het kenmerk is van een' goeden Burger, en een' grooten Veldheer. Deeze Prins had weinig persoonlijke gebreken; maar hy had volksgebreken van *Italiën*, daar hy geboren was; van *Spanjen*, daar hy opgevoed was, van de *Nederlanden*, daar hy het bevel voerde, en kortom van de eeuw, waarin hy leefde.

Toen de *Prins van Parma* het roer der regeering in handen nam, bezat *Spanjen* in de *Nederlanden* eigentlyk niets meer dan het Land van *Namen*, van *Luxemburg*, en van *Limburg*; alle de andere Provinciën waren afgevallen, en in alles eensgezind, behalven in het stuk van *Godsdienst*. De nieuwe Landvoogd wist zich listiglyk van dit laatste te bedienen om het Land van *Artois*, van *Henegouwen*, en een gedeelte van *Vlaanderen* weder tot gehoorzaamheid te brengen, en bestreed daarenboven met veel voorspoed de Provinciën, die meer tot den afval verhard waren.

Geduurende zyne regeering had hy te stryden met den *Prins van Oranje*, die onaangezien zyne veelvuldige nederlaagen nog zyn' moed en zyne
ache

achting by het volk niet verloren had; met den Aartshertog *Matthias*, Broeder van den Keizer *Rudolph*, dien de afvalligen uit staatkunde tot hunnen Landvoogd gekozen hadden, en dien zy uit minachting terug zonden; hy had noch geld, noch krygsvolk, noch gezag, met den Prins *Cazimir*, zoon van den *Keurvorst van den Paltz*, dien de zucht tot fortuin zoeken naar de *Nederlanden* gevoerd had, die, door zyne vewaandheid, daar onnuttig was, en die uit spyt dezelve weder verliet; en met den *Hertog van Alençon*, die, na in *Frankryk* oproer verwekt te hebben, en in *Engeland* voor den zot gehouden te zyn, in de *Nederlanden* de rol van dwingeland wilde speelen.

Terwyl de *Hertog van Parma* spoedige voortgangen maakte, en de afvalligen, die tot nog toe zo stoutmoedig geweest waren, in verlegenheid bragt, zag hy zyne overwinningen gestuit door het Hof van *Spanjen*, dat zich liet wysmaaken, dat 'er geen ander middel was, om het oproer te dempen, dan alle de vreemde troepen uit de *Nederlanden* te doen vertrekken. Dit onvoorzichtig bevel, dat niet tegengesproken of vertraagd mogt worden, was de grootste mislag, dien *Philips*, met betrekking tot dezen bloedigen opstand, ooit begaan heeft. Hy was daarvan, in zeker opzicht, zelf de oorzaak, door aan eene weerlooze Vrouw en een' Geestlyken het bestuur op te draagen van een Land, daar de verflaauwde en gehaate oppermagt een' vasten steun noodig had. Deeze eerste mislap wierd gevolgd door een' tweeden; de oproerige gemoederen eenmaal tot bedaaren ge-

komen zynde, konden tot gehoorzaamheid wedergebragt worden door een zacht bestuur; *Philips* zond hen in tegendeel een' wreedaart, die, in den tyd van zes jaaren, agttienduizend menschen op het schavot deed om het leven brengen, en die toen nog berouw had, om dat hy niet meer had doen vermoorden. Toen de oorlog van alle kanten uitgeborsten was, en onmoglyk met een' goeden uitslag kon ten einde gebragt worden dan door een' Veldheer zo bekwaam als de *Hertog van Alba*, kreeg deeze last om zyn ampt over te geeven aan een' goeden en eerlyken man, maar die noch bekwaamheid, noch ondervinding had. De dood van *Requesens* veroorzaakte nog erger keus. *Don Joan* was een Prins van uitmuntende verdiensten, en van bekende en beproefde dapperheid, maar zyne oogmerken van onafhangelijkheid strookten niet met het ampt, dat hy bekleedde. De verheffing van den *Hertog van Parma* zou misfchien alles weder hebben kunnen goedmaaken, maar *Philips* wierd op nieuw bedrogen door zyne verkeerde Staatkunde, die hem, door het terug roepen der Spaansche troepen, den loop der overwinningen van zynen Bevelhebber deed stuiten.

De *Prins van Oranje* bediende zich van deeze gelegenheid om het groot ontwerp, dat hem nu reeds twintig jaaren had bezig gehouden, tot stand te brengen. Tot dien tyd toe hadden de afgevallene Provinciën des Konings naam aan het hoofd van hunne ordonnantiën geplaatst, en hem, ten minste door eenige uiterlyke plegtigheid voor hunnen Opperheer erkend. Doch thans deed hun Leidsman hen het gevaar en de
on-

ongerymdheid van deeze handelwyze zó duidelyk zien, dat zy opentlyk aan *Spanjen* alle gehoorzaamheid ontzeiden, en te *Utrecht*, op den 29 January 1579, een verbond van onderlinge vereeniging slooten. Deeze vergadering bestond uit de Staaten van *Holland*, *Zeeland*, *Gelderland*, *Friesland*, en *Utrecht*; waarby zich naderhand die van *Overysfel* en *Groningen* voegden. Deeze Unie is naderhand de grondslag van de Republiek der vereenigde Nederlanden geworden. Zy bevonden zich op dat tydstip in een' zó hachelijken toestand, dat zy tot hun zinnebeeld namen een schip zonder roer, dat door de baaren gesslingerd wierd, met dit byschrift: *Incertum quo fata ferant*; dat is: „ Onzeker wer- „ waarts het lot ons zal voeren.” Maar niet lang daarna rees uit deeze stormen een magtig Gemeenebest, dat het geluk had van zich te vestigen, groot te worden, en tot stand te komen in veel korter tyd, dan ooit de geringste Staat gevestigd is geworden.

Om, zo veel mooglyk, hun lot op éénmaal te bepaalen maakten deeze Bondgenooten dat ontwerp van Regeeringsform, hetgeen nog tegenwoordig onder hen stand grypt. De vereeniging, welke zy vaststelden, gelykt zeer veel naar die van verscheidene Mogendheden, welke zich ter onderlinge bescherming verbinden, zonder daarom, een ieder in het byzonder, de oppermagt, of de vryheden, die daaraan verknocht zyn, af te staan. Elke Provincie is een lid van eene algemeene Republiek, wier belang algemeen is, schoon zy, op zichzelfe genomen, een onafhanglyk Gemeenebest uitmaakt. De
Staa-

Staaten-Generaal, die uit Afgezondenen van allen de deelgenooten der Unie bestaan, vertoonen de Aechtbaarheid van den Staat, zonder echter de Meesters van het oppergezag te zyn. Zy kunnen niets doen zonder de toestemming van de Staaten der byzondere Provinciën, die van hunnen kant dezelve niet kunnen geeven dan met bewilliging der Steden en Landchappen. Dus berust de nietsbeduidende luister van de Oppermagt by de Staaten-Generaal, terwyl het wezentlyk gezag en de wetgeevende magt by de byzondere Steden en Landchappen berust. De gemelde Provinciën hebben, wel is waar, onder elkandere, voorzichtiglyk het besluit genomen van, zonder algemeene toestemming, geen' vrede of oorlog te maaken; doch zy hebben een' misflag begaan met aan elke stem het recht van volkomene afkeuring over te laten; indien twee derde gedeelten voor het geheel lichaam konden volstaan, zou hunne regeeringsform zekerder en beter gevestigd zyn. Elke Provincie zend haare Afgezondenen naar de Algemeene Vergadering, zoveel in getal als zy goedvinden, en deeze vryheid kan geene ongellegenheid veroorzaaken, dewyl de staatszaaken niet geregeld worden door de meerderheid der stemmen van de byzondere perfoonen, maar door die der provinciën. De duurzaamheid der bezending is onbepaald. Sommige Afgezondenen hebben niet langer zitting dan voor een jaar, anderen langer, zelfs eenigen voor hunnen geheelen leeftyd. Geen Landvoogd, Kapitein-Generaal, of Oorlogsbevelhebber mag zitting hebben in deeze vergadering. Elke Provincie
zit

zit op haare beurt, eene week lang, in dezelve voor, en de eer van het Voorzitterschap word door dierzelfer Afgezondenen opgedragen aan den oudsten in rang onder hen. De Staaten waren van gevoelen, dat zy alle deeze schikkingen moesten voltooijen door den *Prins van Oranje* belang te doen neemen in de onderschraaging van het gebouw, waarvan hy zelf de grondlegger was, en ten dien einde verkoozen zy hem tot hunnen Stadhouder.

D

WIL.

WILLEM PRINS VAN ORANJE.

*Eerste Stadhouder, Kapitein-Generaal en
Admiraal. 1579.*

Het ampt van Stadhouder is genoegzaam overeenkomstig met dat van Landvoogd. De *Prins van Oranje* had hetzelfde bekleed in *Holland* en *Zeeland* onder *Karel den Vyfden*, en *Philips den Tweeden*. Hy bleef in het bezit van hetzelfde, zonder eenige tegenkanting, in den tyd der eerste beroerten; en hy wierd by de *Unie van Utrecht* door de *Provinciën* insgelijks met deeze waerdigheid bekleed. Hetzelve was niet slechts een bloote eertitel, maar gaf hem verscheiden aanzienlyke voorrechten. De voor- naamsten derzelve waren; vooreerst, het recht van vergiffenis te schenken aan misdadigen; ten tweede, de voorzitting in alle Gerechtshoven, en het plaatsen van zyn' naam aan het hoofd van alle vonnissen; ten derde, het verkiezen der Overheden in de steden, uit eenige lieden, die hem opgegeven wierden; in sommige plaat- sen had hy zelfs het recht om alle ampten te begeeven; ten vierde, het zenden op zyn' naam en last van gevolmagtigden naar de buitenland- sche Hoven, en het gehoor verleenen aan de Gezanten van vreemde Moogendheden; ten vyf-

vyfde, het ten uitvoer doen brengen der besluiten van de Staaten-Generaal; en ten zesde, het beslifen der geschillen tusfchen de landfchappen, fteden, en provinciën.

Behalven het Stadhoudersfchap verkreeg de *Prins van Oranje* ook nog de ampten van Kapitein-Generaal en Admiraal, welke hem het opperbevel gaven over de Land- en Zeemagt van de Republiek, en tevens de befchikking over allen de ampten, die daarvan afhangen; allen de Bevelhebbers waren verplicht aan hem een' eed van getrouwheid af te leggen, nadat zy den eed aan de Staaten van hunne Provincie en aan den Raad van Staaten hadden gedaan. Hy was in krygszaaken alleen afhanglyk van eenige Afgezondenen uit de Staaten, die hem in het leger verzelden, en zonder welcher toestemming het hem niet vryftond eenige zaaken van gewigt te onderneemen. Deeze drie gewigtige ampten zyn, zedert dien tyd altoos met elkanderen verknocht gebleeven.

De *Prins van Oranje* genoot niet lang het bezit van zoveel gunftbewyzen. De groote voorfpoed van den *Hertog van Parma* deed de ftoutften onder de afgevallenen welhaast bezelfen, dat het onmooglyk was zich fttaande te houden met de geringe magt van een Gemeenebest, dat nog maar in de geboorte was. Deeze vryheidlievende *Nederlanders* zochten overal naar een' belangeloozen byftand; maar dezelve was toen in geheel *Europa* niet te vinden, en dus zagen zy zich genoodzaakt om, met toestemming, en zelfs op aanraaden van den *Prins van Oranje*, het oppergezag aan te bieden aan den

Hertog van Alençon. De *Prins van Oranje* verbeeldde zich, dat hy steeds zou blyven regeeren, op den naam van een' jongen, en onbedreven' Prins, die het oppergezag aan hem zou te danken hebben. Welk' eene ydele hoop! Zulke groote diensten verwekken veeleer afgunst en yverzucht, dan genegenheid en erkentenis.

De *Hertog van Alençon* wierd verklaard voor Hertog van *Brabant*, *Gelderland*, en *Luxemburg*, Graaf van *Holland*, *Zeeland*, *Vlaanderen*, en *Henegouwen*, Heer van *Friesland* en *Overysel*, Burggraaf van *Antwerpen*, Vryheer van *Utrecht* en *Mechelen*; doch allen deeze eertitels gaven hem geen meerder magt. Het oogmerk der *Nederlanders* was niet zo zeer een' nieuwen meester te verkiezen, dan zich van zyne magt te bedienen om alle meesterschap af te werpen.

De nieuwe Opperheer der *Vereenigde Nederlanden* trok in *Vlaanderen* met tienduizend mannen voetvolk, en vierduizend ruiters. Het eerst, dat hy deed, was het ontzet van *Kamerik*, dat door den *Hertog van Parma* belegerd wierd, en, kort daarna, noodzaakte hy de bezetting van *Chateau-Cambresis* zich by verdrag over te geeven. Hy zou voorzeker groeter voortgangen gemaakt hebben, indien hy intyds was ondersteund geworden door Koning *Hendrik den Derden*, zyn' Broeder, die hem verachtte, of door de Staaten van *Nederland*, die hem mistrouwd.

Terwyl deeze kleinmoedige Prins over zyn' ongelukkigen toestand zuchtte, raadden hem zyne gunstelingen, die even bedorven maar veel stoutmoediger waren, de volken, die hy niet kon onderbrengen, met geweld te verdrukken, en

en den eed van zich aan hunne voorrechten te zullen houden te verbreeken, dewyl zy zelven den eed niet onderhielden, dien zy gedaan hadden van hem te zullen gehoorzaamen. Hy verbeeldde zich, dat hy de fraaije harsenschim van eene willekeurige regeering een wezentlyk bestaan zou geeven door het verrasfchen van zeven of agt Steden van groot belang, die, zyns bedunkens, de vermeerstering der andere ten gevolge zou hebben. Deeze aanslag wierd bepaald op den 18 January, 1588. Dezelve gelukte op de Steden *Dendermonde*, *Duinkerken*, *Dixmuiden*, *Aalst*, en *Menen*, maar mislukte op *Brugge*, *Oostende*, en *Antwerpen*.

Deeze verraaderlyke aanslag maakte de *Franschen* by de *Nederlanders* zó gehaat, dat zy al het Fransch krygsvolk voorzeker om het leven zouden gebragt hebben, indien zy niet gevreesd hadden, dat de *Hertog van Alençon* de plaatsen, die nog onder zync magt waren, aan de *Spanjaarden* zou overleveren. Toen men den *Prins van Oranje* wegens deeze omstandigheden om raad vroeg, gaf hy ten antwoord, dat zy slechts drie partyën konden kiezen. De eerste, van zich met *Spanjen* te verzoenen, met opoffering van allen hunne behaalde voordeelen, en van hunne vryheid. De tweede, van alles te vergeeten, dat de ligtzinnigheid, de heerschezucht, en de nyd van den *Hertog van Alençon* reeds ten nadeel van het land hadden teweeg gebragt, en zich goedwilliglyk te onderwerpen aan die rampen welke daaruit in het vervolg nog zouden kunnen ontstaan. De derde van zich met eigene magt te verdedigen tegen de magt van *Spanjen*,

en tegen de geweldenaar der *Franschen*; doch dit laatste scheen niet wel mooglyk te zyn. Na alle de voordeelen en ongelegenheden van deeze drie voorflagen wel overwogen te hebben, besloot men eindelyk zich met den *Hertog van Alençon* te verzoenen. Wanneer men over deeze verzoening uit de gevolgen zal oordeelen, dan was dezelve niet oprecht van den kant der *Nederlanders*. Te vergeefs stelde de *Prins van Oranje* hen voor, dat men in groote en beslissende zaaken het misnoegen aan het belang moet opofferen; hy was niet in staat om eenige verandering teweeg te brengen in de verbeelding van een volk, dat in zyn begrip, of ten minste in zyn hart, de *Franschen* met de *Spanjaarden* gelykstelde.

De Hertog bemerkte welhaast deeze gevoelens, en besloot derhalven een land te verlaten, daar hy het voorwerp van den algemeenen haat geworden was. *Frankryk*, daar hy den oorlog gevoerd had, zonder denzelven te verstaan, daar hy zich met partyfchappen bemoeid had zonder eenige listigheid te bezitten, en daar hy een' aanhang had zoeken te maaken zonder eenig bepaald oogmerk en zonder de noodige staatkunde, zag hem met tegenzin terug keeren, en was niet droevig over zyne dood, die geweldig en welligt verhaast was.

De *Prins van Oranje* overleefde hem niet lang. Hy wierd, in July 1584, in den ouderdom van een-en-vyftig jaaren, vermoord door zekeren *Balthazar Gerards*, die geen' persoonlyken haat tegen hem had, maar enkel daartoe aangefpoord wierd door het goud en de groote be-

beloften van *Spanjen*, en ook misfchien door een' verkeerden godsdienstyver, die ongelukkiglyk in die tyden fterk in de mode was. De *Spanjaarden* en hunne aanhangers toonden zich genegen om wegens de dood van een' zo verbitterden en gevreesden vyand openbaare vreugdebedryven aan te rechten; maar de *Hertog van Parma* kende de welvoeglykheid al te wel om zulks toe te laten. Hy wist, dat zulk een fnood verraad het ftof van *Spanjen* gantsch geene eer aandeed, en belette derhalven, dat men in zyn leger eenige de minste blyken gaf van vreugde over een geval, dat hem meer fchande dan nut toebragt.

Willem de Eerste kon zich beroemen verfehiden Helden onder zyne voorouders gehad te hebben; maar hy ging hen allen verre te boven. Zonder eenige toevlucht had hy moeds genoeg om zich bloot te fteilen aan den haat van een' wreed en achterdochtigen Vorst, dien men in geheel *Europa* met den haatelyken naam van *den Duivel van het Zuiden* bestempelde. Zonder eenige legermagt durfde hy het hoofd bieden aan de ontzaglykfte Moogendheid, die toen in *Europa* bekend was. Zonder ondervinding had hy de behendigheit van te zegepraalen over de grootfte Veldheeren, die *Spanjen* immer heeft voortgebragt. Zonder eenige raadgeeving van anderen was hy loos genoeg om de ftaatkundigfte Raadsvergadering van zyn' tyd fomtyds te verkloeken, en nooit door dezelve verkloekt te worden. Zonder fchatten verftond hy het geheim van zyn krygsvolk beter te betaalen dan de bezitters der fchatten van de Nieuwe

Waereld, en daardoor hun eigen volk meer dan eens op zyne zyde te trekken. Zonder eenig opentlyk gezag gelukte het hem genoegzaam willekeurig te heerschen over hoogmoedige harten, die hunne rust, hun vermoogen, en hun bloed opofferden om de dwinglandy uit te rooijen. Niemand is ooit bekwaamer geweest om de gemoederen van anderen naar zynen wil te buigen, of hen van gevoelen te doen veranderen; om eenig ontwerp aanneemlyk of ongerymd te doen voorkomen naar hy het goedvond; om eenige besluiten te verhaasten of te vertragen, en om zich altoos naar de plaats, naar den tyd, en naar de omstandigheden te schikken.

Doch het grootst meesterstuk van *Willem den Eersten* is geweest, dat hy de *Nederlanders* heeft weeten in de verbeelding te houden, dat hy hunne vryheid zocht te bewerken, terwyl hy niets anders in het oog had dan hun Heer te worden. Alle zyne handelwyzen toonen, wanneer men die met oplettendheid nagaat, zyn ontwerp, zyn oogmerk, en zyne staatkunde aan. Hy heeft langzaamerhand de staatsomwenteling in de *Nederlanden* voorbereid door het begunstigen van gevoelens, die hy wel wist by het Hof van *Madrid* niet aangenaam te zyn; hy heeft, onder nietige voorwendfels, het vuur van den inlandfchen oorlog aangestookt; hy is de fakkel geweest, die het vuur van tweedragt overal heeft ontstoken; hy heeft de gemoederen onherstelbaar verdeeld door een' allerbloedigsten oorlog te ontwerpen en aan te vangen. Hy, die eerst Luthersch, vervolgens Roomsch, toen Calvinist, en eigenlyk niets was, veroordeelde

der

den Roomfchen godsdienst, omdat deeze de eenige band was, die de *Nederlanden* met *Spanjen* kon verbonden houden; hy heeft door trotfche behandelingen, door kuiperyën, en door raaden alle vreemde Prinfen, welker gezag hy duchtte, weeten te verwyderen; hy heeft, tot driemaal toe, reeds vergevorderde handelingen doen afbreeken, die alle de oneenigheden zouden uit den weg geruimd hebben. Alle zyne poogingen tot het verkrygen der Opperheerfchappy waren hem gelukt, en hy ftond op het punt van zyn oogmerk te bereiken, toen een doodlyk lood met zyn leven, zyne heerschzucht en zyne hoop uitbluschte.

MAURITS PRINS VAN ORANJE,

*Tweede Stadhouder, Kapitein-Generaal en
Admiraal. 1587.*

By de dood van Prins *Willem* waren de*zaaken der Republiek in eene allerbitterste verwarring, welke hy met voordacht berokkend had. Hy had steeds gehoopt dezen mengelklomp te zûlten ontwikkelen, wanneer het eenmaal zyne zaak zou zyn zulks te doen. Koning *Philips* oordeelde, dat hy zich van de verflagenheid, welke een zo onverwachte moord in de *Nederlanden* verwekt had, bedienen moest om nieuwe voorflagen van vereeniging te doen. Hy had zich altoos verbeeld, dat de afkeer van de *Nederlanders* tegen de Spaansche heerschappy enkel het werk was van den *Prins van Oranje*, en dus was het zowel uit staatkunde als uit wraakzucht, dat hy het leven van een' zo gevaarlyken en hardnekigen vyand op prys stelde. Hy dacht, dat hy het vuur van oproer met het bloed van het Opperhoofd der oproerigen zou uitblusfchen; maar hy bevond, dat de waare neiging der gemeederen aan zyne doorzichtigheid en wysheid ontfnapst was. Te vergeefs voerde de *Hertog van Parma*, om de onderhandeling kracht te gee-

geeven, en alle verdraagingen te verhinderen, in weinig maanden zoveel groote daaden uit, die genoegzaam waren om meer dan éénen Veldheer beroemd te maaken, en stof te leveren tot verscheiden veldtogten; de Vereenigde Staaten scheenen besloten te hebben veeleer het uiterste te ondergaan dan hunnen ouden Meester weder te erkennen. Om dit juk, dat hen het toppunt van alle rampen schein te zyn, zo het mooglyk was, te ontwyken, beslooten zy zich aan eene andere Moogendheid te onderwerpen. Zy stonden eenigen tyd in beraad, of zy *Frankryk* of *Engeland* zouden kiezen; doch ten laatste wierd *Frankryk*, dat toen in een' staat van de grootste vernedering was, verkozen boven *Engeland*, dat tot het hoogste toppunt van eer en aanzien was opgerezen.

Hendrik de Derde, was niet bekwaam genoeg om zyne onderdaanen te regeeren in rust, zyne vyanden te verdeelen door twist, gewigtige gebeurtenissen te ontwerpen, of zich daarvan te bedienen, wanneer dezelve zich voordeeden. Zyne kwistzucht liet hem geen' tyd om op de staatszaaken acht te geeven, en zyne verwyftheid maakte hem afkeerig van de gevaaren en onrustigheden van den oorlog. Zyne heerschappy strekte hem tot een' last, en hy had geen' lust om dezelve te vergrooten door een gedeelte der *Nederlanden* aan te neemen; de raad van alle welmeenende *Franschen* wierd overschreeuwd door het groep der vleijers, en vernietigd door de ongeregeldheden van den burgerlyken oorlog, die omtrent deezen tyd *Frankryk* begon te ontrusten. De *Ligue*, of Zaamenzweering der
 Roomsch-

Roomschgezinden, die omtrent dien tyd berokkend was door de snoode listen van *Philips den Tweeden*, die voortgezet wierd door de behendigheit van den *Hertog van Guise*, die aangestookt wierd door de heerschezucht van den Paus, en die eindelyk stand greep door de woeste dweepery der Roomschgezinden, deed den Koning het voorstel der *Vereenigde Nederlanden* van de hand wyzen. De *Nederlanders* van dien kant alle hoop verloren ziende, wendden zich tot *Engeland*.

Elizabeth, wier wys bestuur altoos bewonderd is geworden, zelfs van diegeenen, welker belang het was hetzelfde verachtelyk te doen voorkomen, was toen Koningin van dat Ryk. Deeze Vorstin, die, men om haaren mannenmoed, *Koning Elizabeth* noemde, gelyk haar Opvolger, om zyne lafhartigheid, *Koningin Jacobus* genoemd wierd, ontving in den beginne de Afgezanten der Staaten met veel koelzinnigheid, en verklaarde, niet dan lang na de eerste gehoorverleening, haar voorneemen; hetzy dan dat deeze achterhoudendheid ontstond uit gestoordheid omdat *Frankryk* eerst was aangezocht geworden; ofdat zy zich eerst wilde bedenken over de party, welke zy zou kiezen, of dat zy misfchien door listig-aangevoerde zwaarigheden haare hulp op grooter prys wilde stellen. Het kwam haar gevaarlyk voor een Oppergezag te aanvaarden, dat zy zou moeten verdedigen, niet alleen tegen de gantsche magt van *Spanjen*, maar ook tegen de vryheidszucht van hen, die het haar opdroegen. Zy verkoos, liever geld en krygsvolk te geeven, en de *Vereenigde Neder-*
lan.

landen tot erkentlykheid te noodzaaken, door drie zeehavens van *Holland* en *Zeeland* ten onderpand te vorderen; die naderhand voor drie millioenen guldens gelost wierden. De *Graaf van Leicester*, die toen de gunsteling van de Koningin was, kreeg bevel om deezen onderftand over te brengen.

Deeze Edelman had het hart van de Koningin weeten te winnen, door eene fchoone gefalte, een deftig en zedig gelaat, eene ongedwongene en achtbaare houding, een levendig en vernuftig uitzicht, eene byzondere behendigheit in allerhande lichaamsoefeningen, beleefde en vleijende manieren, en misfchien ook door de diensten, die hy haar bewezen had, gedurende den tyd der verdrukking, die zy onder de wreede regeering van haare Zuster *Maria* had moeten lyden. Het hofleven, of liever het genoegzaam onbepaald gezag, bedorf welhaast dien gelukkigen man, of ftelde deszelfs karakter in zyn waar daglicht.

De gunst van de Koningin maakte hem trotsch, en de kruipende laagheit der Hoveelingen maakte hem vermeten. Hy verbeeldde zich, dat hy even bekwaam was tot den oorlog als tot staatszaaken; maar in den raad wierd zyn gevoelen zelden aangenomen, omdat men zyne eerlykheid verdacht hield, en in den oorlog flaagde hy nog veel minder, doordien het hem aan bedaardheit en ondervinding ontbrak. Zyne hoofdbezigheid was de karakters der menfchen te bestudeeren, en wanneer hy degeenen, die met hem bekend waren, eenmaal recht had leeren kennen, mistrouwde hy de braaven onder hen

hen uit verkiezing, en de boozen uit overweë-
 ging. Hy bezat eene buitengemeene bekwaam-
 heid om partyſchappen te berokkenen, en de-
 zelve aan te kweeken of te vernietigen, naar-
 maate dat hy dezelve voordeelig of ſchadelyk
 voor zyne oogmerken vond te zyn. Altoos heeft
 hy degeenen, die laag genoeg waren om zich
 aan zyn' wil te onderwerpen, onderdrukt, en
 degeenen, die hunne rechten tegen hem durfden
 ſtaande houden, ongelukkig gemaakt. Zyne
 vriendſchap was niet minder gevaarlyk dan zyne
 vyandſchap; hy ontfloeg zich doorgaans door
 het middel van ballingſchap van zyne vrienden,
 die hem, uit hoofde van zyne wiſpeltuurgheid,
 welhaast tot een' last wierden, en eene gewel-
 dige dood was doorgaans het lot van zyne vyan-
 den. Veelen, zegt een Schryver van zyn' tyd,
 raakten in ongunst, zonder te weten wie daar-
 van de oorzaak was, en veelen wierden om het
 leven gebragt zonder dat zy de hand kenden,
 die hen den laaſten ſlag gaf. Zyn vermoogen
 op het gemoed van Koningin *Elizabeth* ſtelde
 gantsch *Engeland* in de noodzaaklykheid om zyne
 vriendſchap te zoeken, of zyn' haat te vreezen.
 Naardien nu het Hof door zyne kuiperyën,
 en het Land door zyne vrienden en bloedver-
 wanten naar zyn' zin beſtuurd wierden, moes-
 ten de amptenaaren door zyne gunst ryzen of
 daalen. De Engeliſche Geſchiedenis beſchuldigt
 hem, dat hy door zyn overdaad en welluſtig-
 heid zyne Landgenooten lafhartig heeft ge-
 maakt, dat hy hen door zyne aſperſingen ge-
 leerd heeft ſchelmeryën te bedenken; en hen
 daarenboven ſlaaffche denkbeelden heeft inge-
 boe-

boezemd door de onbetaamlyke eerbewyzingen, die hy hen afvorderde. Langen tyd vleide hy zich met de hoop, dat hy met de Koningin in het huwelyk zou treden; doch toen hy deeze verwachting verydeld zag, besloot hy zich van het Hof te verwyderen. Het bestuuren van den onderftand, dien de Koningin besloten had aan *Holland* te verleen, schein hem een gepast middel om het verval van zyn aanzien te bedekken, en misfchien te herftellen.

De gevolgen hebben getoond, dat hy eene zeer kwaade keus gedaan had. Met den titel van Opper-Landvoogd, en met een onbepaalder gezag dan dat der Stadhouders vereerd maakte *Leicester* zich welhaast berucht en gehaat door eene ondraaglyke trotsheid, eene onbepaalde heerschezucht, en onophoudelyke verraaderyën. Hy had niet lang genot van deeze waerheid, eensdeels, omdat hy tot dezelve niet bekwaam was, en ten andere, omdat hy de Staaten verraadde, en hunne beste steden aan de *Spanjaarden* verkocht.

In deeze netelige omftandigheden besloot men Prins *Maurits*, een zoon van *Willem* den Eersten aan het hoofd der zaaken te stellen. Reeds by het afsterven van zyn' vader had men hem de Landvoogdy over eenige Provinciën opgedragen; maar by het vertrek van den trotschen en verraaderlyken *Engelschman* stelde men hem aan tot Stadhouder, Kapitein-Generaal, en Admiraal van alle de Provinciën. In den beginne vergat men uit genegenheid, en welhaast deed hy door zyne gewigtige diensten vergeeten, dat hy nog maar twintig jaaren oud was. De ge-
hee-

heele legermagt van *Spanjen* verslagen en byna geheel vernietigd in den slag by *Nieuwpoort*; het grootst gedeelte van *Braband* en *Vlaanderen* veroverd; de Republiek vry en onafhanglyk verklaard door haare oude Meesters; *Holland* gelukkig van binnen door zyn' rykdom, en gevreesd van buiten door zyne magt en verbindtenissen; drie overwinningen in geregelde veldslagen behaald; agt-en-dertig steden na eene geregelde belegering veroverd; vyf-en-veertig vestingen stormenderhand ingenomen; twaalf gewigtige plaatsen van eene bloedige belegering verlost; ziedaar eenige flaauwe schetsen van zyne roemruchtige regeering.

Alle de overwinningen van dien grooten Veldheer waren luisterryk omdat zy zo moeilyk waren. Hy behaalde die op een' *Hertog van Parma*, die niet minder kundig was in slag te leveren als in voorzichtig te wyken; dien men altoos den roem gegeven had van te slaan of niet te slaan naar dat hy zulks verkoos; by wien het gebrek aan levendigheid, welke de jaaren hem ontnomen hadden, door voorzichtigheid en ondervinding vergoed wierd; op een' *Aartsbhtog Aibertus*, die behalven zyne ongeveinsde godvruchtigheid, inneemende zachtmoedigheid, en naauwkeurige rechtvaardigheid, waardoor hy alle harten wist te winnen, een meer dan gewoon verstand, eene heldhaftige dapperheid, en eene onvergelyklyke voorzichtigheid bezat; op een' *Marquis Spinola*, de eenige Veldheer na *Lucullus*, die den oorlog verftond zonder dien zelf te voeren; die veldslagen won zonder by dezelve tegenwoordig
te

te zyn; die belegeringen volbragt zonder ooit eene gezien te hebben; die uitmuntte in het geleiden van legers, zonder ooit mede opgetrokken te zyn. Men vroeg eens aan *Prins Maurits*; wie, zyns bedunkens de grootste Veldheer van *Europa* was, waarop hy verstandiglyk antwoordde, dat *Spinola* de tweede was; een fynbedacht en ingewikkeld antwoord, dat twee beslissingen insluit, die, myns bedunkens, beide waar zyn.

Het geheel leven van deezen Stadhouder was eene genoegzaam onafgebrokene aaneenschakeling van veldslagen, belegeringen, en overwinningen. *Hendrik* de Grootte was altoos gewoon te zeggen, „ dat 'er geen grooter Veldheer in „ de waereld was dan *Prins Maurits van Oran-* „ *je.*” Schoon hy van andere zaaken slechts eene gewoone kennis had, verstond hy echter den oorlog in den hoogsten graad, en voerde denzelven altoos gelyk het een' Held betaamt. Zyn leger was de Krygsschool van geheel *Europa*; zyne leerlingen hebben door hunne daaden den luister van zyn' naam staande gehouden en mischien vergroot. Hy bezat de bekwaamheid van *Montecuculi* in het beraamen van optogten en legeringen; van *Vauban* in het versterken en onwinbaar maaken van vestingen; van *Prins Eugenius* om talryke legers in onvruchtbaare of verwoeste landen te onderhouden; van *Vendôme* om, in geval van noodzaaklykheid, meer van het volk te verkrygen dan men zou kunnen verwachten; van *Condé* dat scherpzichtig en overalteenwoordig oog, dat de overwinning doorgaans met zich voert; van Koning *Karel* den *Twaalf-*

den om zyn volk byna ongevoelig te maaken voor honger, dorst, koude, en ongemakken; van *Turenne* om het leven van zyn volk te spaaren, een geheim, dat in onze dagen fchynt verloren te zyn. Volgens het oordeel van den beroemden krygskundigen *Ridder Folard*, is *Maurits* de grootfte Veldheer na de tyden der *Romeinen* geweest.

De heerschezucht was niet minder erflyk in het huis van *Oranje* dan de heldenmoed. *Maurits* zocht, even als *Willem*, meer voor zich zelve dan voor zyn *Vaderland* te veroveren. Zyne onrechtmaatige oogmerken kwamen eindelyk, na eene lange ontveinzing aan den dag, by gelegenheid van den stillstand van wapenen, die in den jaare 1607 tusfchen de *Spanjaarden* en de *Nederlanders* gefloten wierd.

Alle omftandigheden fcheenen deeze gebeurtenis voor de Republiek noodzaaklyk te maaken. Eenige kooplieden waren geduurende den oorlog ryk geworden; maar het Gemeeneland was in fchulden geraakt, de roem der overwinningen, die de *Nederlanders* behaald hadden, was door kostbaar bloed verkregen. *Spanjen* bewilligde in het erkennen van de vryheid en onafhanklykheid der *Vereenigde Nederlanden*, en ging zelfs zó verre, dat het, om de Staaten te bevryden van de fchande van den eerften ftap te doen, zich vernederde om zelf dien voorflag aan te bieden.

Jan Neijen, Provinciaal der *Francifkaanen* in de *Nederlanden*, kreeg last om deeze gewigtige onderhandeling te beginnen; de *Koning van Spanjen* zou niet wel eene betere keus hebben kun-

kunnen doen. Deeze Geestlyke, die te *Antwerpen* geboren, doch uit *Zeeland* afkomstig was, paarde een uitmuntend natuurlyk verstand met eene onvergelyklyke ondervinding; eene innemende zachtheid met eene eerwaardige achtbaarheid; eene edele vrymoedigheid met eene toegeevende gemeenzaamheid; eene overtuigende welspreekendheid met duidelyke en daggelyksche bewoordingen; de gedweehed van een' hoveling met de streken van een' monnik; de begaafdheid van zich te schikken naar het karakter van anderen zonder zelf een bepaald karakter te hebben. Men zou hier nog kunnen byvoegen, dat hy van jongs aan in de staatslisten was opgekweekt, dat hy eene volmaakte kennis der belangen van *Spanjen* bezat, dat hy tot eene geestlyke orde behoorde, die hem minder gevoelig maakte voor de afwijzingen en onaangenaamheden, die onafscheidbaar verknocht waren met den last, die hem opgedragen was; en om met één woord alles te zeggen, hy was tot deeze onderhandeling best geschikt, omdat hy in *Holland* zeer gezien was, en *Prins Willem* hem altoos met zyne achting en vriendschap vereerd had.

Deeze doorzichtige Geestelyke zag welhaast, dat het ontwerp om een' standvastigen vrede tusfchen deeze twee Moogendheden te bewerken, niets meer dan eene bloote harfenschim was. De eifchen van beiden de partyën waren zó tegenstrydig, en men was van beide kanten zó ongenegen om iets daarvan af te staan, dat hy best oordeelde enkel op een' stilstand van wapenen aan te dringen. *Prins Maurits* was

beducht voor eene gebeurtenis, die voorzeker zyn gezag moest verminderen, en naar allen schyn nadeelig zyn voor zynen roem. Om dit, indien het mooglyk was, te beletten schreef hy een' algemeenen brief, waarin hy met veel overleg de redenen aantoonde, die de Staaten hadden om den oorlog voort te zetten. Van den anderen kant deed hy door zyne afhangelingen vinnige schimpschriften verspreiden, waarin de staatkunde der *Spanjaarden* voor trouwloosheid, hunne veroveringen voor rooveryën, hun godsdienstyver voor dweepery, en hunne voorstellen voor listen wierden uitgemaakt. Men legde hen daarin te last, dat zy de overeenkomsten tusfchen de Vorsten en onderdaanen voor niets rekenden; dat zy tot de onderhandeling niemand anders hadden afgezonden dan een' *Italiaan*, die geene zwaarigheid stelt in het pleegen van een verraad, en een' Monnik, die leert, dat men aan Kettters geen woord behoeft te houden; en dat zy den Griffier van de Staaten door een geschenk van vyftigduizend kroonen hadden zoeken om te koopen. Deeze haatelyke beschuldigingen zouden zonder twyfel grooten invloed gehad hebben op gemoederen, die nog verbitterd waren, indien de Advocaat van *Holland* en zyne vrienden dit kwaad in zyn' oorsprong niet gestuit hadden.

Johan van Oldenbarneveld, de grootste Staatsdienaar, die ooit de *Republiek der Vereenigde Nederlanden* bestuurd heeft, had een edel en moedig voorkomen; hy bezat eene welsprekendheid, welke meer eene godspraak dan eene bloote redenkunst fcheen te zyn; alle de geoc-

fend-

fendheid, welke de behandeling der gewigtigste zaaken, en de diepste overweeging den mensch kunnen geeven; een verstand, dat tot het uitbreiden van den koophandel, tot het uitvinden van geldmiddelen, tot het ontwerpen en uitvoeren van onderhandelingen, en, met één woord, tot alles bekwaam was; hy bezat de kunst om de zaaken door te zetten zonder overyling, of dezelve te vertragen zonder langwyligheid; eene buitengemeene bekwaamheid om de geheimen van anderen uit te vorschen zonder zyne eigenen te openbaaren; de uitmuntende verdienste van zyne uiterste poogingen te hebben aangewend om den roem van zyn Vaderland te bevestigen, en het geluk van daarin geslaagd te zyn; dien opslag van oogen, die den uitmuntenden mensch op eene zo kenbaare wyze van den gewoonen mensch onderscheid. Hy was een gezworen vyand van alle onrechtvaardigheid, kuischery, partyfchap, en nieuwigheid, schoon die ook voordeelig mogten schynen; met één woord, hy was een Romein; men herkende in hem de deugd van *Cato* en van *Fabricius*, en hy heeft altoos getoond hunne standvastigheid te bezitten.

Maurits, die zeer wel wist welk een oprecht Vaderlander de Advocaat was, had nooit de gedachten durven vormen om hem in zyne belangen over te haalen; en meer dan eens te vergeefs getracht om hem den voet te ligten; en zag zich eindelyk genoodzaakt om hem, zo het mooglyk was, bevreesd te maaken. Men deed hem onder de hand een' brief toekomen, waarin men hem met eene geweldige dood dreigde.

Barneveld, die een niet minder doorflepen dan moedige Staatkundige was, wist den haat van zyne vyanden tot zyn voordeel te doen gedyën. Na zyne vrienden van zyn voorneemen verwittigd te hebben, begaf hy zich naar de vergadering der Staaten, las daar opentlyk het oproerig geschrift, dat men hem toegezonden had, aan de overige leden voor; verklaarde, dat hy besloten had het bestuur der zaaken neder te leggen, dewyl men zich van zyn aanzien bedienen als een voorwendfel om den Staat te beroeren; en verzocht de vryheid van zyn ampt te moogen nederleggen; waarop hy, zonder antwoord af te wachten, uit de zaal ging, om de overige leden tyd van beraad te geeven.

Dit vertrek veroorzaakte een algemeen grompelpel in de vergadering; zyne vrienden, die hy van dit voorneemen verwittigd had, bedienen zich met veel vrucht van deeze gelegenheid, en zyne vyanden zelve voegden zich, uit verbaasdheid over dien onverwachten stap, by hen, en verfoeiden de vervolgers van dien doorluchtigen Staatsdienaar. De aandoening over deeze gewigtige gebeurtenis ging zelf zó verre, dat men de aanzienlykste leden uit de vergadering afzond, om hem te bidden, dat hy zich toch in eene zo hachlyke omstandigheid niet zou onttrekken aan eene Republiek, welke hy zo menigmaal door zynen wyzen raad gered had.

Barneveld, die deezen stap enkel gedaan had opdat men hem dit verzoek zoude doen, keerde terug naar de vergadering, en gaf daar met een gebiedenden toon, die hy op andere tyden nimmer zou aangenomen hebben, eene zó treffende

schets

schets van de yslykheden en rampen van den oorlog en van de bekoorlykheid des vredes; en stelde de gevaaren van den eenen, en de noodzaaklykheid van den anderen zó levendig voor, dat zes Provinciën terstond zyne zyde koozen. *Zeeland* alleen, verblind door het voordeel der Kaapredery, en door de partyzucht voor den Prins, bleef zich hardnekkiglyk tegen het Bestand verzetten, zonder zeifs te willen luisteren naar de voorwaarden, op welke hetzelfde wierd voorgeslagen.

Deeze tegenkanting bragt de andere Staaten in groote verwarring, dewyl men by de Unie van *Utrecht* vastgesteld had de wapenen niet te zullen nederleggen dan met algemeene toestemming van alle de Provinciën, of dat indien eene of meer derzelve van een ander gevoelen waren, de zaak zou beslist worden door den Stadhouder, en dus zou men toen dezelve juist hebben moeten overlaten aan *Prins Maurits*, die niets anders zocht dan den oorlog voort te zetten.

De gemoederen der Afgezondenen raakten hierdoor aan het gisten. De zes Provinciën misnoegd om dat eene enkele Provincie, onder voorwenfel van dit artikel der Unie, haar de wet wilde voorschryven, begonnen opentlyk haar misnoegen te toonen, en dreigden reeds, dat zy het uiterste zouden afwachten, toen *Jeamin* en *Spencer*, de Afgezanten van *Frankryk* en *Engeland*, in de vergadering kwamen. Deeze twee bekwaame onderhandelaars stelden eerst de voordeelen der eensgezindheid en de nadeelige gevolgen der verdeeldheid voor, kwamen vervolgens op het bewust artikel van

de Unie, en trachtten de Staaten van *Zeeland* te doen begrypen, dat men ten tyde van het sluiten van dat verbond niet gezien had op een' vrede of een bestand, waardoor men de vryheid kon vaststellen, maar op eene onderwerping aan de vyanden, net dat deeze, wanneer dezelve naar hun gevoelen zou uitgelegd worden, het welzyn van den Staat, dat ten allen tyde de hoogste wet is, in deeze omstandigheid het afschaffen, of ten minste het opschorten van het gemelde artikel vorderde; dat, zelfs wanneer de noodzaaklykheid van een vergelyk met *Spanjen* al eens in twyfel mogt getrokken worden, het echter niet meer dan billyk was, dat het kleinst getal voor het grootst week, om de verdeeldheden, die altoos het verderf van een Gemeenebest zyn uit den weg te ruimen. Zy beslooten hunne aanspraak met te zeggen, dat zy last hadden om van wegens de beide Koningen, hunne Meesters, aan de Staaten te verklaren, dat zy een bestand met *Spanjen* moesten aangaan of voor altoos de hulp, en mischien wel daarenboven de vriendschap van hunne Meesters verliezen.

Deeze laatste verklaring trof de Staaten van *Zeeland*; schoon zy niet konden overgehaald worden om tot het bestand mede te werken, maakte de bedreiging der beide Afgezanten hen echter zó bevreesd, dat zy zich niet langer daartegen durfden aankanten; zy beslooten, dat hunne Afgezondenen tegenwoordig zouden zyn by de onderhandeling, zonder zich daartegen aan te kanten, doch ook zonder hunne toestemming te geeven tot hetgeen 'er zou besloten wor-

worden. Van toenaf wierden de onderhandelingen met den grootften spoed doorgezct; het Bestand voor twaalf jaaren werd in het jaar 1609 gefloten. en de onafhangelykheid der *Ver-eenigde Nederlanden*, welke men hen zolang betwist had, wierd door geheel *Europa* erkend.

Een hardnekkige oorlog van twee-en-veertig jaaren, hoe hevig dezelve ook voortgezct was geworden, had echter de neiging tot vrede in de harten der *Nederlanders* niet kunnen uitblafchen. Een ieder betoende om het zeerst allerhande blyken van vreugd, en waarfchynlyk is dezelve by niemand enkel uitwendig en geveinsd geweest dan by den Stadhouder en zyne afhangelingen. Deeze Prins befchouwde het Bestand als de grootfte hinderpaal, die men aan zyn oogmerk om de *Nederlanden* aan zich te onderwerpen kon in den weg ftellen. De weigering, die zyn Vader in voorigen tyd van de Staaten van *Holland* en *Zeeland* had moeten lyden, had geen' indruk op hem gemaakt; hy dacht, dat het zyn Vader aan moed of aan bekwaamenheid ontbroken had. Het groot vermoogen, dat *Barnveld* door zyne veelvuldige en gewigtige diens-ten op de gemoederen van alle braave Landge-geenoten verkregen had, fchrikte hem veel meer af.

Deeze twee doorluchtige perfonadiën hadden tot dusverre altoos in eene zeer naauwe vriendschap met elkanderen geleefd; de Groot-Advocaat had daartoe den grond gelegd door de weldaaden, die hy aan het *Huis van Oranje* bewezen had, en de Prins had dezelve door zyne

erkentlykheid bevestigd; de zaamenvoeging van beider uitmuntende bekwaamheden; de onwederstaanbaare overtuigingskracht van den eenen in de raadsvergaderingen, en de voorzichtige dapperheid van den anderen in het veld hadden aan de Republiek een' luister bygezet, die mischien langer in stand zal blyven dan de Republiek zelve. Deeze zo gelukkige overeenstemming bleef plaats grypen totdat de heerschezucht van den Prins derzelve heilzaame banden verbrak. Zy ontveinsden echter nog een' geruimen tyd hun wederzydsch misnoegen; *Barneveld* uit hoop, dat hy *Prins Maurits* tot den weg der deugd zou doen terug keeren, en *Maurits* uit hoop, dat het hem gelukken zou de onverzettelike eerlykheid van *Barneveld* te doen wankelen. Het sluiten van het Bestand stelde het karakter van beiden in een waar daglicht; de Groot-Advocaat toonde door hetzelve te bevorderen, dat de belangen van zyn Vaderland hem nader aan het hart lagen dan die van het *Huis van Oranje*, en de Stadhouder door hetzelve te dwarsboomen, dat hy andere oogmerken had dan die van het algemeen welzyn. De laatstgemelde begon toen, klaarder dan ooit te voren, te bemerken, dat, eer hy aan het volvoeren van zyne haatelyke oogmerken begon te denken, hy alvorens den eenigen man, die dezelve kon beletten of helpen bevorderen, moest overhaalen, of uit den weg ruimen. Eer hy tot geweld overging dacht hy vleijeryën in het werk te stellen, en dit deed hy op de volgende wyze:

Louise de Coligny; dochter van den Groot-
Ad.

Admiraal van *Frankryk* was met *Willem* den Eersten gehuwd na de dood van zyn derde ge-
 maalin. *Maurits*, die altoos met haar in vriend-
 schap geleefd had, gaf haar kennis van zyn oog-
 merk, en verzocht haar, dat zy den Advocaat
 op dat stuk eens zou toetsen. Om haar het
 ontwerp van deeze verheffing aanneemlyk te
 maaken, en hetzelfde by *Barneveld* sterk te doen
 aandringen, stelde hy haar voor, dat zy zelve
 groot belang had by deeze zaak; naardien hy,
 volstrekt befloten hebbende nimmer te trouwen,
Frederik Hendrik, den eenigen zoon, dien zy
 by *Willem* den Eersten had, daardoor in het
 bezit zou stellen van alle de magt, die hy van
 zyn voorzaat geërfd had, en die aan zyne nako-
 melingen weder ongestoord overlaaten.

De Prinses verblind door de schoonschynende
 hoop van haaren Zoon eenmaal eene kroon te
 zullen zien draagen, maakte geene zwaarigheid
 om den last aan te neemen, die *Prins Maurits*
 haar had opgedragen; zy verftoutte zich om aan
 den deugdzaamsten Vryheidsburger zyne stem
 te verzoeken tot het vernietigen van de rechten
 der vryheid. *Barneveld*, die in alle gevallen,
 daar het te pas kwam, niet alleen voorzichtig
 maar ook oprecht was, maakte geene zwaarig-
 heid om zyne gevoelens aan de Prinses te open-
 baaren. Hy betuigde haar: „ Dat hy niets met
 „ meer drift en hartelykheid wenschte dan de
 „ vergrooting van het *Huis van Oranje*; dat hy
 „ gaarne zyn bloed zou willen storten om het-
 „ zelve tot eene hoogheid te verheffen, die op
 „ deugd en nuttigheid gegrond was;” doch hy
 voegde daarby, „ dat *Prins Maurits* door naar
 „ het

„ het Oppergezag van de Nederlanden te staan
 „ klaarblyklyk zyn' eigen' ondergang zocht.”
 Om dit bewyzen bragt hy by: „ Dat de inge-
 „ zctenen der *Vereenigde Nederlanden* veel te
 „ vryheidsgezind waren, om hunnen wil aan
 „ den wil van een Opperhoofd te onderwer-
 „ pen; dat zy, na het juk van een' magtigen
 „ Vorst afgeworpen te hebben, nimmer zouden
 „ besluiten om onder dat van een' minderen
 „ Vorst te bukken; dat de vrees voor de
 „ magt van *Spanjen* hen wel een en andermaal
 „ een' nieuwen Heer had doen verkiezen; maar,
 „ dat het gedrag van den *Hertog van Alençon*
 „ hen voor altoos van dit gevoelen had afge-
 „ schrikt; dat het herdenken aan de dood der
 „ *Graaven van Egmond en Horne*, aan den aan-
 „ slag op *Antwerpen*, en aan de overige wreed-
 „ heden van den *Hertog van Alba* en anderen,
 „ hen zelfs den naam van willekeurige regee-
 „ ring haatelyk hadden gemaakt, dat het niet
 „ wel mooglyk zou zyn, nadat, door het slui-
 „ ten van het Bestand, de vrede en vryheid
 „ bevestigd was, den eenen of de andere te
 „ schenden, zonder zich opentlyk aan den haat
 „ en de woede van het volk bloot te stellen;
 „ dat de drie ampten, waarmede *Prins Maurits*
 „ bekleed was, hem zoveel gezag gaven als de
 „ eerste *Craaven van Holland*, de *Hertog van*
 „ *Bourgondiën*, ja *Keizer Karel de Vyfde* zelf
 „ gehad had; dat het hem tot vermaak behoor-
 „ de te strekken, steeds van een ieder te hoo-
 „ ren zeggen, dat men het jaargeld en de eer-
 „ titels van den Stadhouder behoorde te ver-
 „ grooten, dewyl hy onophoudelyk zyn leven
 „ voor

„ voor het algemeen welzyn in de waagschaal
 „ stelde, maar dat, zohaast hy eenmaal den ge-
 „ haaten naam van Heer aannam, men hem zelfs
 „ de livrei van zyne bedienden zou misgun-
 „ nen.”

Toen *Barneveld* zag welk een' invloed zyn vertoog op de Prinsesse - Weduwe had, floeg hy de jaarboeken der *Nederlanden* open, om haar aan te toonen, dat zyne gezegden op dezelve gegrond waren. Zy stond verbaasd toen zy zag, dat 'er onder allen de Graaven byna niet een te vinden was, tegen wien de onderdaanen niet waren opgestaan; dat veelen van hen zelfs in hunne Hoven of sterkten waren aangetast geworden; anderen afgezet, en eenigen ter dood gebragt.

De Prinses was zodanig getroffen door hetgeen zy gehoord had, dat zy alles in het werk stelde om den Stadhouder van zyne heerschzucht te geneezen, en hem over te haalen om af te zien van een ontwerp, dat noodlottig voor hem moest worden, offchoon het hem mogt gelukken. Zoveel bedaardheid was niet van den smaak van *Prins Maurits*; toen hy bemerkte, dat hy niet ten troon kon stygen door de gunst en hulp van den Groot-Advocaat, zocht hy zich een' weg te baanen tot denzelven door het bloed van dien vroomen man. Deeze stap was gevaarlyk, maar dezelve was noodzaaklyk geworden. Hy nam zyne toevlucht tot de benyders van de verdiensten en het aanzien van dien doorluchtigen staatsdienaar; en welhaast deed zich eene bekwaame gelegenheid op om
 zyne

zyne snoode zaamenzweering aan den gang te helpen.

Twee Hooglceraars van de Leydsche Hoogeschool begonnen omtrent dien tyd de gemoederen door hunne godgeleerde geschillen te verdeelen. *Franciscus Gommarus* ontkende de vryheid van den mensch; *Jacobus Arminius* hield in tegendeel dezelve staande tegen de onwederstaanbaare genade. De eerste leerde, dat God oorzaak van de zonde was; en de andere, dat de goede werken by God verdienstelyk waren: De een verdedigde stellingen, die hy het gevoelen van *Calvinus* dacht te zyn, en de ander verdedigde die, welke hy overeenkomstig dacht te zyn met Gods woord en de gezonde rede. Zy waren beiden schrander en levendig van aart; zy zochten beiden zich een' aanhang te maaken, dat hen ook gelukte. Hunne gevoelens, die eerst binnen den omtrek der hoogeschool bepaald waren, verdcelden welhaast de kerken en kerkvergaderingen. Deeze verdeeldheid wierd binnen kort algemeen; en het volk, dat weinig, of, misfchien, in het geheel geen kennis van deeze zaaken had, trok blindelings de party van de leeraars, die zy kenden, of die zy meest genegen waren.

De Staaten, die den aart der Geestelyken kenden, vreesden voor de gevolgen van deeze scheuring. Zy oordeelden, dat eene openbaare byeenkomst het beste middel zou zyn om de gemoederen te vereenigen; doch dezelve wierden daardoor nog meer verwyderd. De haatelyke naamen van *Arminiaanen* en *Gomaristen* namen daar hunnen oorsprong, en wierden welhaast

haast de krygslcus van een' algemeenen en on-verzoenlyken haat. Men kan zich ligt een denk-beeld van deszelfs hevigheid maaken, wanneer men bedenkt, dat de godsdienst het onderwerp van denzelven was.

In sommige tydsomstandigheden zyn zelfs de bedaardste menschen genoodzaakt eene party te kiezen, om zich niet aan den haat van beide partyën bloot te stellen. *Barneveld*, die zich tot deeze droevige noodzaaklykheid gebragt zag, verklaarde zich, of uit overtuiging, of uit neiging, of om gegronde redenen, voor de party van *Arminius*, welke voor de verdraagzaamheid was. *Maurits*, aan wien alle godsdiensten even onverschillig waren, als zy maar niet met het gevoelen van den Groot-Advocaat overeenkwamen, koos de party van *Gommarus*, welke op-røerig en scheurziek was, omdat zy zich ver-beeldde leerstellig te zyn. Nimmer kon de waare godsvrucht iemand meer yver en werk-zzaamheid geeven, dan de heerschzucht den Stadhouder inboezemde. Hy was overbodig in het geeven van liefkozingen, ampten, beloften, jaargelden, en geschenken, aan de Hoogleer-aars, Predikanten, en Overheden, die zyne zyde koozen; dit waren de eenige bewyzen, waarvoor de redelyke party moest zwichten. Zohaast *Maurits* zyn' aanhang genoeg gevestigd oordeelde, deed hy door den *Koning van Engeland*, die zelf dit wenschte, by de Staaten het veroordeelen der gevoelens van *Arminius* ver-zoeken; dewyl hy wist, dat zy dien Vorst niet wel iets durfden weigeren.

Deeze Koning, dien *Hendrik* de Grootte ge-
woon

woon was spitswyze *Meester Jacobus* te noemen, was grooter liefhebber van de waereld te onderwyzen dan te veroveren, en wilde thans voor Godgeleerden speelen, daar enkel staatkunde te pas kwam. Hy genoot het mislyk vermaak van het *Synode van Dordrecht* berokkend te hebben, daar de *Gomaristen*, die de sterkten, en dus partyën en rechters waren, den kerklyken banblyksem uitschooten op de weerlooze *Arminiaanen*. Deeze deed gelukkiglyk juist wel niet veel schaade aan de gevoelens zeiven, maar strekte echter ten middel om derzelve beleders te verdrukken. Onder voorwendfel van de besluiten der *Synode* ten uitvoer te doen brengen doorliep de Stadhouders, met den degen in de vuist, de *Zeven Provinciën*, en deed allen de Magistraatsperfoonen, en Geestelyken, die Arminiaanschgezind waren, of die het volgens zyn belang moesten zyn, afzetten, vangen, of uitbannen. *Barneveld* was het laatste slachtoffer, dat voor zyne verfocijelyke heerschezucht moest bukken; hy deed den Vader van zyn eigen Vaderland, door vier-en-twintig onwettige en omgekochte rechters ter dood verwyzen, als verwoester van een' Godsdienst, dien hy had trachten te bevreedigen, en te bevestigen.

De twee Zoonen van dien onvergelyklyken man, *Reinier* en *Willem*, door eene édele wraakzucht aangespoord, beslooten kort daarna dien fnooden moord te wreken. Zy wierden hiertoe aangedreven niet alleen door de begeerte om hunnen doorluchtigen Vader wraak te verschaffen, maar, wel voornaamelyk, om de vryheid van hun Vaderland in zekerheid te stellen door
het

van kant maaken van den heerszuchtigen Dwitgeland; die dezelve zocht onder te brengen. Doch de Hoofden van dit eedgenootschap hadden geen beleid, en de eedgenooten geen standvastigen moed genoeg om het ontwerp wel te beraamen en moediglyke ten uitvoer te brengen. De aanslag wierd ontdekt; *Willem van Oldenbarneveld*, en eenigen van zyne medeplichtigen vonden hun behoud in de vlucht; maar *Reinier* wierd gevat en ter dood verwezen. Mevrouw *van Oldenbarneveld*, de Weduwe, liet zich overhaalen om vergiffenis te verzoeken voor haaren zoon, by *Prins Maurits*, die, als Stadhouder, het recht had om het vonnis te vernietigen. „Ik staa verwonderd,” gaf haar deeze laaghartiglyk ten antwoord, „dat gy voor uwen zoon doet, hetgeen gy „voor uwen man niet hebt willen doen.” De edele Vrouw, die de laagheid van dit gezegde maar al te duidelyk gevoelde, hernam haar stoutmoedig en groot karakter, en gaf hem met verontwaerdiging ten antwoord: „Ik heb geene vergiffenis verzocht voor myn’ „man, omdat hy onschuldig was, maar ik „vroeg die voor myn’ zoon, omdat hy schuldig is.”

De wreedheid en wraakzucht van *Maurits*, deden hem geen voordeel; de nagedachtenis van den Groot-Advocaat kreeg welhaast wederom de overhand. Een ieder der medeplichtigen aan zyne dood schaamde zich de hand geleend te hebben aan het verkorten van een dierbaar leven, dat geheelenal aan het Vaderland gewyd was. De Ontwerper van eene zo verfoeilijke zaamenzweering wierd over het algemeeri

gehaat, en men zag, van toen af aan, in den Beschermer van de Republiek niets meer dan den laagen Moordenaar van den vroomen *Oldenbarneveld*.

By deezen algemeene haat kwamen nog drie andere redenen, die den Prins van zyne oogmerken tot de Opperheerschappy verwyderden. De eerste was, dat de *Gomaristen*, waarop hy zich verlaten had, hem niet veel dank beweezen voor zyn' bystand; zy wisten, dat *Maurits*, door hunne zyde te kiezen, enkel zyn eigen belang had zoeken te bevorderen; hy had hen helpen verheffen, zy hadden hem zyne en hunne wraakzucht helpen volvoeren; en oordeelden dit nu genoeg te zyn. De tweede, dat *Frankryk*, hetwelk de Republiek altoos eene byzondere genegenheid had toegedragen, dewyl het de grondlegging van dezelve, altoos als zyn eigen werk beschouwd had, de geschillen, waardoor dezelve verdeeld wierd, trachtte te doen ophouden. De Koning had zich veel laten gelegen leggen aan de zaak van *Barneveld*, van wiens eerlykheid, bekwaamheid, en welgezindheid hy ten volle overtuigd was. *Maurits* verwierp met eene ondraaglyke trotsheid de bemiddeling van dit Hof, en *Lodewyk* de Dertiende, die het oogmerk van een zo haatelyk wanbedryf zeer wel bemerkte, deed hem weten, dat zo hy zich immer durfde verstouten de vryheid der *Nederlanden* te belaagen, dezelve in hem een' beschermer zoude vinden. De derde was, dat de Stadhouder zeer veel, en genoegzaam alles hoopte van den *Keurvorst van den Palts*, zyn' vollen Neef, die door de Oproerigen in *Duitschland* tot *Koning van Bobeemen* ver-

verkozen was. Deeze *Koning van Sneeuw*, gelyk men hem noemde, omdat zyn regeering slechts één' winter duurde, wierd uit zyne Erflanden verjaagd, en zag zich genoodzaakt om eene schuilplaats af te smeeken, van denzelfden *Maurits*, dien hy gedacht had ten eenigen tyd de kroon te zullen opzetten. De andere Protestantfche Vorsten van *Duitschland*, niet veel gelukkiger dan *Koning Frederik*, wachtten zich wel, hoe fchoone beloften zy ook gedaan hadden, van den heerschzuchtigen Stadhouder by te staan met hunnen troepen, die naauwlyks toereikende waren om hunne eigene bezittingen te beveiligen.

De zaamenloop van alle deeze hinderpaalen, deed *Prins Maurits* eindelyk aan het volvoeren van zyn oogmerk wanhoopen; van toen af fleet hy zyne overige dagen in kwyning, droefheid, en kwelling. Hy had zich steeds gevleid met het denkbeeld van een kroon te zullen draagen, en hy kon zich niet gewinnen aan het denkbeeld van die te moeten misfen. Niets kon hem van dit verdriet ontheffen dan de dood, die hem ook welhaast overkwam.

FREDERIK HENDRIK PRINS VAN ORANJE.

*Derde Stadhouder, Kapitein-Generaal, en
Admiraal. 1625.*

Prins Maurits was nimmer gehuwd geweest; en dus bleef *Frederik Hendrik*, zyn Broeder, erfgenaam van zyne titels en goederen. De *Nederlanders*, nog niet weder geheel bekomen van de onrust en angst, die zy hadden uitgestaan, zochten het karakter van den nieuwen Stadhouder naauwkeurig te doorgronden, om daaruit te kunnen opmaaken wat de Republiek van hem te vreezen of te hoopen had. Deeze Prins was niet geveinsd; men bemerkte welhaast, dat hy uit den aart niet veel neiging had tot ondeugd of liefde voor de deugd. *Arminiaanen, Gomaristen, Lutherfchen, Roomschegezinden*, allen stonden zy by hem gelyk, dewyl hy meer een eerlyk man dan een godsdienstyveraer was. Zyn oordeel was meer juist dan vlug, zyne gevoelens meer zacht dan hoogmoedig, zyne neiging meer bedaard dan onrustig, zyn gemoed meer gedwee dan heerschezuchtig. *Maurits* had alle mooglyke poogingen aangewend om dit bedaard gemoed eene hooger vlugt te doen krygen, maar hy had daarin nimmer ten volle kunnen slaagen. De deugden of ondeugden maaken zelden gróote

VOR-

vorderingen in gemoederen, waaraan men de zelve moeten inprenten. *Frederik Hendrik* had de gevoelens van zyn' Broeder wel overgenomen, maar overeenkomstig met zyn' aart. Hy wenschte wel de Opperheerschappy te verkrygen, maar hy zocht die door bekwaame gelegenheden. Hy beëogde wel hetzelfde doelwit als zyne voorzaaten, maar hy wilde zyne rust aan zyne neiging niet opofferen. Hy was te verstandig, of mischien te traag van aart om zyn' gevestigd geluk en zyn gerust leven te verwisfelen tegen de onrust van eene onzekere Oppermagt. Hy had maar ééne enkele neiging, en mischien ook maar ééne enkele bekwaamheid, te weten, die van den oorlog, Hy liet de voorbeelden van dapperheid, die hy van zyne voorzaaten ontfangen had, aan zyne nakomelingen na. Nadat hy langen tyd de mededinger van *Maurits* in den krygsroem geweest was, wierd hy eindelyk zyn opvolger, en deed de vyanden der Republiek welhaast twyfelen, of de dood van dien grooten Veldheer hen niet nadeelig was.

In den levensloop van deeze twee doorluchtige Broeders, die in hunnen tyd meer beroemd waren dan allen de Koningen en Vorsten van *Europa* te zaamen, zag men veele, zeer zeldzaame zaaken met elkander vereenigd; eene geboorte, die hen tot de hoogste eerampten recht gaf; omstandigheden, die hen tot dezelve verheften; het geluk van daarin te slaagen; een karakter, dat hen bemind maakte, en eindelyk eene lotverwisfeling, die, op het einde van hun leven hunne standvastigheid op den toets stel-

de, en hunne inborst geheel en al ten toon stelde.

Maurits was een groot Veldheer geboren, en *Frederik Hendrik* wierd het De eerste was fier, maar zyne fierheid was edel en nuttig; hy schiep te vermaak in het vormen van groote krygshelden, dewyl hy verzekerd was, dat zy nimmer zyn' roem konden verduisteren. De andere was zedig, maar zyne zedigheit was laag en nadeelig, hy beschouwde dikwyls lieden, die veel minder in bekwaamheden waren, als zyne gelyken, en verwyderde hen. De eerste had een grootsch en edelmoedig hart, en een verheven en vlug verstand; de andere maakte zich meer bemind door zyne zachte en menschlievende gevoelens, dan door de vlugheid en de juistheid van zyn verstand. De eerste, onrustig door zyne heerschezuchtigheid, bragt alles in den war, om des te beter gelegenheid te hebben, om alles te overheeren; de andere te vreedem met zyn' staat, wendde alles aan om, hetgeen hy bezat, in rust te genieten. De eerste wilde alles verkrygen door zyn gezag; zyne verzoeken zelve waren geboden; de andere wilde liever zyne begeerten verkrygen door inneemendheid, hy beval niet, maar hy verzocht. In den eersten zag men een onrustig en beroerd gelaat, sterke en hevige driften, in den anderen eene kalmte, welke door niets kon gestoord worden, eene gestadige werkzaamheid zonder overhaasting, en zelfs, indien men het zo mag noemen, eene rust in de werkzaamheid. Men was gedwongen om in den eersten alle de voortreflykheden van een' zegepraalende Veroveraar te bewonderen, en
men

men schiepte vermaak om in den anderen alle de beminnyke deugden van een' menschenvriend te pryzen. Volgens de berichten der Schryvers van dien tyd te oordeelen is *Maurits* een veel grooter, maar *Frederik Hendrik* een veel beminnyker man geweest.

De eerste tyd der regeering van Prins *Frederik Hendrik* was niet zeer gelukkig. Hy besloot *Breda* te ontzetten, dat reeds vóór het overlyden van zyn' Broeder door de Spanjaards belegerd was geweest. *Spinola*, die niet gewoon was den vyand in zyne verschanfingen op te wachten, gaf aan een' van zyne Bevelhebbers last om dezelve te verdedigen, en trok met dertigduizend *Spanjaarden* de legermagt van de de Republiek te gemoet. *Frederik Hendrik* wierd door deeze onverwachte krygswerking overrascht; het meer overdenkend dan vermetel karakter van zyne tegenparty misleidde hem; hy dacht zyn vyand sterker dan hy inderdaad was, en trok derhalven met tegenzin terug van eene plaats, wier verdedigers, na wonderen van beleid en moed getoond te hebben, eindelyk genoodzaakt waren zich over te geeven.

Het verlies van *Breda*, dat eene eigene Heerlykheid van het *Huis van Oranje* was, deed in verre na zoveel nadeel niet als men gevreesd had. Het onvermogen van *Spanjen* noodzaakte de overwinnaars wel twee jaaren achtereen tot een' enkel verdedigenden oorlog; en het terug roepen van den *Marquis Spinola*, dat door zyne benyders in *Spanjen* bewerkt wierd, stelde de *Nederlanders*, kort na deeze gebeurtenis, in staat

om met veel geluk een' aanvallenden oorlog te voeren.

Frederik Hendrik deed, als een bekwaam Veldheer; zyn voordeel met de krygskunde, die hem deed uitmunten boven de middelbaare Veldheeren die *Spanjen* hem tegenstelde. De vrees, die zy voor hem hadden, belette hen een' veldslag tegen hen te waagen; en gaf hem, van den anderen kant, gelegenheid tot het veroveren van veele steden. Men vind in de Historiën weinig voorbeelden van Veroveraars, die, onder hunne groote daaden, drie overwinningen van zoveel gewigt hebben kunnen tellen als die van 's *Hertogenbosch*, *Maastricht*, en *Breda*. De eerstgemelde Stad, welke gewoonlyk de *Maagd van Brabant*, genoemd wierd, omdat zy menigmaal belegerd, maar nog nooit veroverd was geweest, bood den Prins een' wederstand, welke haar dien naam volkomen waardig maakte, en in alle opzichten beantwoordde aan den roem van den Bevelhebber, die haar verdedigde, en aan dien van den Veldheer, die haar belegerde. Zy gaf zich niet over dan na alles in het werk gesteld te hebben, dat de legging, de krygskunde, de dapperheid, het verstand, en genoegzaam de wanhoop, kan uitdenken.

Maastricht was zó groot belang voor de *Spanjaarden*, dat zy alles behoorden in het werk te stellen om deeze plaats te behouden, gelyk zy ook werkiyk dedden. Zowel als de beruchteit der vesting, en de roem van *Frederik Hendrik* de dappere jongelingen; die zich in den wapenhandel wilden oefenen, uit alle landen naar de legerplaats der belegeraars uitlokte, konden

van

van den anderen kant de belegerden staat maaken op den onderstand van eene magtige Moogendheid en derzelve Bondgenooten. Na verscheidene ontmoetingen, die beide partyën eer aan deden, wierd de Stad vermeersterd door den Nederlandsche Veldheer, in het gezicht van drie legers, die in aantogt waren om dezelve te ontzetten, een uit *Vlaanderen*, onder den *Marquis de Saintecroix*; een uit den *Palts*, onder *Don Gonzalo de Cordova*; en een uit *Duitschland* onder den *Graaf van Papenheim*.

De verovering van *Breda* was niet minder moeilijck, en van nog grooter nut; door deeze wierd de koophandel van *Zeeland*, en der uiterste grenzen van *Holland* verzekerd. Zy bevrydde eene vry uitgestrekte landstreck van de invallen der Spaansche bezettingen, en herstelde de vrye vaart op de *Waal*, de *Maas*, en de monden van de *Scheide*. Deeze verovering deed den Overwinnaar meer eer aan dan die, welke *Prins Maurits* verkregen had door deeze Stad aan de *Spanjaarden* te ontrukken, of den *Marquis Spinola* door dezelve te herwinnen, omdat hy zich, gelyk de eerste, niet bediende van list, of, gelyk de laatste, van eene langwylige blokkeering, en van alle de yslykheden die met eene jammerlyke uithongering gepaard gaan.

De overwinningen van *Frederik Hendrik* maakten minder gerucht dan zy voordeel bybragten. De zedigheit, en eenvoudigheid van deezen wyzen Prins was oorzaak, dat de *Spanjaarden* hun verlies niet beschouwden in alle deszelfs uitgestrektheid, ja zelfs, dat zy het naauwlyks vermoedden. Hy was zo zorgvuldig van hen niet

te vernederen door verwaandheid, of hen te verbitteren door vinnige spotternyën, dat zy hunne geledene verliezen schielyk vergaten, en zich niet wapenden tegen die, welke hen dreigden. De zaaken van de schynbaare of wezentlyke gemaatigdheid van den Stadhouder gerust gesteld dachten zy, dat elk verlies; dat zy leeden, het laatste zou zyn; en deeze hunne verbeelding was geduurig eene gewisse oorzaak van nieuwe rampen. De zaaken van *Spanjen* in de *Nederlanden* bevonden zich in een' wanhoopige toestand, en echter verbeeldden zy zich, dat dezelve niet eens in gevaar waren; doch het masker viel eindelyk af. Het Hof van *Madrid* zag toen de akeligheid van zyne omstandigheden; en begaf zich in een' doolhof van langdraadige en moeiljyke onderhandelingen, met oogmerk om, indien het mooglyk was, door list die overmagt weder te krygen, welke het door den oorlog verloren had.

De afzonderlyke vrede tusfchen *Spanjen* en de *Vereenigde Nederlanden* was niet gemakkelyk tot stand te brengen om dat dezelve genoegzaam onafscheidbaar verknocht was met dien van andere oorloogende Moogendheden, welke men byna onmooglyk met elkandere schein te zullen kunnen verzoenen. Het tydftip der verdeeldheden, die toen *Europa* vaneen scheurden is over bekend in de Historiën. De nieuwe gevoelens hadden eerst het vuur van den oorlog ontstoken; en de oorlogzuchtigheid van den *Koning van Zweeden* deed de zaak van den Godsdienst welhaast eene zaak van Staat worden. De *Cardinaal Richelieu* ondersteunde de party van dien
Over-

Overwinnaar met de gantsche magt van *Frankryk*, om langs dien weg de magt van het Huis van *Oostenryk* te verzwakken. De *Vereenigde Nederlanden* openden, in weêrwil van hunne zuinigheid, hunne schatkisten voor *Gustavus Adolphus*, opdat de Keizer door de noodzaaklykheid van zyne eigen landen te verdedigen belet zou worden *Philippus* den Vierden by te staan tegen hunne Republiek. Het oorlogsvuur borst welhaast van alle kanten uit; en nadat het een groot gedeelte van *Europa* verwoest had begon men eindelyk te denken om hetzelfde uit te bluschen; *Frankryk* wendde hiertoe zyne uiterste poogingen aan, doch volgens het ontwerp, en de inzichten van den *Cardinaal de Richelieu*.

Deeze stoutte en hoogdenkende Staatsman had, toen hy zich in den oorlog mengde, tevens een ontwerp gevormd om een' roemruchtigen en eerlyken vrede te maaken, hetwelk, volgens zyne gedachten, nimmer zou kunnen mislen; en dit was, allen de vyanden van het Huis van *Oostenryk* te beweegen om *Frankryk* met alle hunne magt by te staan, terwyl *Frankryk* hen by de onderhandeling met al zyn aanzien zou ondersteunen. Dewyl nu de tyd gekomen scheen om deeze magtige dryfveer te doen werken, deed de *Cardinaal* allen de Bondgenooten onder- tasten, die allen tot het groot ontwerp zeer genegen wierden gevonden; de *Vereenigde Nederlanden* alleen scheenen eenigzins besluiteloos en hun gedrag min of meer twyfelachtig te zyn. Om zich van hunne genegenheid te verzekeren be- floot *Frankryk* de oude verbonden met hen aan- gegaan te vernieuwen; de Gevolmagtigden, die
tot

tot de vreedehandeling van *Munster* benoemd waren, kreegen bevel om hnnne reis te neemen over 's *Graavenbaage*, en daar een nieuw verbond met de Staaten te sluiten.

De Heeren *d'Aveux* en de *Servien* vonden aldaar de gemoederen verbeeld over de middelen, waar van men zich moest bedienen om een einde van den oorlog te maaken. Eenigen waren van gevoelen, dat men de wapenen niet moest nederleggen, dan nadat de onafhanglykheid der *Zeven Provinciën*, en het vreedzaam bezit van de landen, die zy op *Spanjen* veroverd hadden, door de toestemming van geheel *Europa* bevestigd was. Anderen, die zich verbeeldden, dat men *Philips* den Vierden niet op éénmaal tot het doen van zulk een' vernederenden stap zou kunnen overhaalen, waren van gevoelen, dat men zich te vreedden moest houden met een bestand, dat aan de Republiek den tyd gaf, om zich te herstellen, en aan *Spanjen* om zich te gewennen aan de onafhanglykheid van deszelfs gewezen onderdaanen. De Stadhoudcr voegde zich by de laatstgemelde party; zyn Huis, dat door den oorlog groot geworden was, scheen den oorlog noodig te hebben om zich in stand te houden. Het kon ligtelyk gebeuren, dat men in een' tyd van rust met tegenzin hem in het bezit zag van eene magt, welke men hem in tyden van verwarring en onrust had opgedragen; die zelfde krygsdeugden, welke den grondslag gelegd hadden van de Republiek, zouden ook kunnen strekken om haar onder een nieuw juk te brengen; en voorleden diensten moesten natuurlykerwyze

wy-

wyken voor de gegronde of ongegronde vrees van een volk, dat door zyne regeeringsform en door het herdenken aan hetgeen 'er gebeurd was tot mistrouwen en achterdocht wierd aangespoord. Alle deeze overweegingen maakten *Frederik Hendrik* afkeerig van de vrede; doch ziende, dat de Republiek door den oorlog uitgeput was, zocht hy den middelweg van een bestand, dat, van den eenen kant, de Republiek zou doen ademhaalen, en dat, van den anderen kant, zyn aanzien zou in stand houden door de vrees voor de toevallen, die 'er na het eindigen van hetzelfde zouden kunnen gebeuren.

Het was voor het Hof van *Frankryk* onverschillig, of de Staaten een' vrede slooten of een bestand, als zy maar steeds met hetzelfde overeenkomstig handelden, en het oud ontwerp in het oog hielden. Na veele tegenstribbelingen verbonden deeze twee Moogendheden zich ten laatste, „ om geen verbond met *Spanjen*, dan „ gemeenschappelyk te sluiten, en de onderhandeling van de eene niet sterker voort te zetten „ dan die van de andere.”

Deeze gelukkige eensgezindheid duurde niet lang; de Cardinaal *Mazarin* geene kans ziende om de *Spaansche Nederlanden*, die, volgens eene overeenkomst van het jaar 1635, tusfchen *Frankryk* en de Republiek zouden verdeeld geworden zyn door geweld van wapenen te overmeesteren, smeedde het ontwerp om die geheel voor *Frankryk* te verkrygen, door middel van eene onderhandeling, en meende dit te doen gelukken door den afstand van *Cataloniën*, dat zich aan *Frankryk* had overgegeven, en van *Rousillon*, dat

dat op de *Spanjaarden* veroverd was. Deze
 harfenschim had hem zó verre vervoerd, dat hy
 dezelve reeds als tot stand gebragt beschouwde.
 Hy schreef naar *Munster* aan de Heeren d' *Avaux*
 en de *Servien*: „ De bedillers en de kwaalyk-
 „ gezinden zullen niet langer zich beklagen
 „ over het bloed, dat 'er vergoten is, en over
 „ de kosten, die 'er gedaan zyn, wanneer wy
 „ de kroon van *Frankryk* verryken met het oud
 „ Ryk van *Austrasiën*, wiens Vorsten hetzelve
 „ niet alleen altoos tegengegaan, maar ook daar-
 „ enboven groote bekommernissen gebaard heb-
 „ ben. Hierdoor zal *Parys* het middelpunt wor-
 „ den van *Frankryk*, en in de allerveiligst land-
 „ streek van het Koningryk gelegen zyn. Hier-
 „ door zullen wy onze grenzen uitbreiden tot
 „ aan de *Vereenigde Nederlanden*, en aan den
 „ Rhykant tot aan *Duitschland*, door *Lotharin-*
 „ *gen* voor ons te behouden, en bezit te neemen
 „ van *Luxemburg* en *Bourgondiën*. De inland-
 „ sche vyanden van den Staat zullen hierdoor
 „ verftoken zyn van eene wykplaats, en zelfs
 „ van eenige nabuurige landstreek om daar
 „ byëen te komen, zullen ophouden zaamen-
 „ zweeringen te maaken, en zich van het Hof
 „ te verwyderen, om met gewapende manfchap
 „ terug te keeren. De magt van *Frankryk* zal
 „ daardoor geducht worden voor deszelfs nabuu-
 „ ren, en wel byzonderlyk voor de *Engelschen*,
 „ die altoos op deszelfs vermoogen nydig zyn
 „ geweest; en door deezen onverwachten slag,
 „ die voor hen zo noodlottig is, de hoop zul-
 „ len verliezen van ons ooit te kunnen bena-
 „ deelen; om deeze rede moet gy trachten dit ge-
 „ heim

„ heim zorgvuldiglyk voor hen verborgen te hou-
 „ den; de verkleefdheid aan, en het ontzag voor
 „ het Hof van *Frankryk* zal by de *Vereenigde Ne-*
 „ *derlanden* merkelyk toeneemen, wanneer zy
 „ zullen zien, dat onze besittingen zich tot aan
 „ hunne grenzen uitstrekken; de Roomsch-
 „ Catholyke Godsdienst zal daaruit een groot
 „ voordeel trekken, om rede, dat degeenen,
 „ die denzelven belyden, niet zozeer onderdrukt
 „ worden uit hoofde van hun geloof als wel uit
 „ hoofde van hunne verkleefdheid aan de party
 „ van *Spanjen*. Het Huis van *Oostenryk*, dat
 „ ons geen nadeel kan toebrengen dan van den
 „ kant der *Nederlanden*, zal hierdoor daarvan
 „ verftoken worden, niet alleen omdat dit het
 „ land is, daar het zyne troepen byëen verzaa-
 „ melt, maar ook omdat, hoeveel voordeelen
 „ men op hen behaald, zy na het winnen van
 „ een veldslag, of na het verrasfchen van eene
 „ Stad aan den kant van de *Somme*, terftond
 „ geheel *Parys* in verlegenheid brengen, gelyk
 „ men gezien heeft na den veldslag van *Honne-*
 „ *court*, en na de verovering van *Corbie*. Dan
 „ moet men de troepen uit *Italiën* en *Cataloniën*
 „ terug roepen om het hart van het Ryk te hulp
 „ te komen, of om de oproerigheid van het
 „ volk te beteugelen. En eindelyk zal het be-
 „ zitten van de havens van de *Moerdyk* en *Duin-*
 „ *kerken*, die de beste haven is van den ge-
 „ heelen Oceaan, den koophandel gemak toe-
 „ brengen, de grenzen van *Frankryk* tot aan
 „ die der Heeren Staaten uitbreiden, en ons door
 „ *Engeland* met behoorlyk ontzag doen beschou-
 „ wen. Men behoeft niet te vreezen, dat door
 „ het

„ het aanwinnen van zo veel plaatsen de on-
 „ kosten zullen vermeederen; want men kan
 „ die, integendeel verminderen door het weg-
 „ nemen der bezettingen uit *Picardyën*; daar-
 „ enboven zal men een groot getal vestigen
 „ in de *Nederlanden* kunnen slechten; omdat
 „ men niet behoeft te vreezen, dat de Staaten
 „ ooit eene Moogendheid zullen durven ver-
 „ toornen, die hen zoverre in magt te boven
 „ gaat. Wanneer het volk van de *Spaansche*
 „ *Nederlanden*, dat thans ondraaglyke verdruk-
 „ kingen moet lyden, naardien hun Land zo
 „ langen tyd het tooneel van den oorlog geweest
 „ is, zich door deeze vereeniging daarvan ver-
 „ lost zal zien, dan zal men zonder twyfel des-
 „ zelfs genegenheid winnen; en zy zullen zich
 „ goedwilliglyk onderwerpen aan een' nieuwen
 „ Meester, die hen in vrede en rust zal doen
 „ leeven.”

Dit ontwerp moest, om nu niet van de an-
 dere Moogendheden te spreken, noodzaakelyk
 de Heeren Staaten tegen den zin zyn; doch de
 Cardinaal meende hen te zullen overhaalen of
 gerust stellen, door den Stadhouder op zyne zyde
 te trekken, wiens invloed op de algemeene zaa-
 ken zeker en algemeen bekend was. Deeze Prins,
 wiens leven reeds ten einde begon te loopen,
 zag met inwendig verdriet, dat de Staaten ge-
 neigd scheenen te zyn om zyn Huis te vernede-
 ren, en hy hield zich enkel bezig met de onaan-
 genaame zorg van deszelfs wankelende grootheid
 staande te houden. *Mazarin* deed hem *Antwer-
 pen* aanbieden, en stelde hem deeze Stad voor
 als den sleutel van de *Nederlanden*, die zyn' Zoon
 in

in vreedestyd hetzelfde gezag zou doen behouden, dat hy in oorlogstyd had gehad, en als eene plaats, welke hem tot eene eerlyke wykplaats zou kunnen strekken, wanneer men hem al eens mogt noodzaaken om het land te ruimen. Op deeze voorwaarde beloofde *Frederik Hendrik* deeze ruiling te zullen begunstigen, en besloot dezelve voort te stellen als een van zyne eigen ontwerpen, om het mistrouwen weg te nemen, en minder daarin tegengesproken te worden.

Mischien zou de Prins in zyn voorneemen geslaagd hebben, indien hetzelfde niet verydeld was geworden door de behendigheid en de listen der *Spanjaarden*. Deeze doortrapte Staatkundigen deden aan *Frankryk* den voorslag van een huwelyk met de Infantie, die aan *Lodewyk* den Veertiende de *Spaansche Nederlanden* als een huwelyksgift zou medebrengen; en schoon dit huwelyk van beide zyden als eene harsenschim wierd aangemerkt, bediende het Hof van *Madrid* zich echter daarvan met veel voordeel als van eene overeenkomst, die reeds gefloten was, om de Staaten der *Vereenigde Nederlanden* ongerust te maaken. Eenige Historiefchryvers voegen hierby, dat men, om de gemoederen nog meer aan het gisten te maaken, het gerucht deed verspreiden, dat onder den afstand, dien *Spanjen* voorgenomen had te doen, ook de *Zeven Provinciën* begrepen waren.

Het scheen zedert eenigen tyd; dat de *Nederlanders* ligtelyk konden bevreesd gemaakt worden; uit vrees van bedrogen te zullen worden gaven zy zich van zelf aan de misleiding over;

en door de geringste schynbaarheden ontrust waren zy altoos meer genegen om geloof te slaan aan de valsche uitstrooifelen, die van den kant hunner vyanden kwamen dan aan de oprechtste verzekeringen van hunne vrienden en bondgenooten. Deeze geneigdheid deed hen geloof slaan aan de uitstrooifelen van *Spanjen*, en achterdocht opvatten tegen *Frankryk*.

Alles had hen intusfchen van het tegendeel behooren te overtuigen. De wezentlyke verplichting, welke de Republiek aan *Frankryk* had; de heiligheid der zo menigmaal hernieuwde verbonden; het mistrouwen, dat zy natuurlykerwyze tegen hunne oude Meesters moesten hebben; en de hoop van beter voorwaarden te zullen bedingen, of ten minste de bedongene beter ten uitvoer te zullen zien gebragt, wanneer zy een onderling verbond met hunne oude bondgenooten aangingen. Maar een Gemeenbest gelyk dat der *Vereenigde Nederlanden* kan niet geregeerd worden gelyk andere Staaten. Die groote menigte van afzonderlyke Opperhoofden, welker stemmen invloed hebben op de algemeene besluiten, maakt eene vergadering uit, welke byna evenzeer onderworpen is aan volksgrilligheden als het volk zelf. Een valsch gerucht listiglyk uitgestrooid had in den tyd, waarvan wy thans spreken, vermoogen genoeg om door de gantsche Republiek allen de gevoelens en denkwyzen tot een eenpaarig besluit te brengen. Men oordeelde niet langer, dat men de *Spanjaarden*, schoon gezworen vyanden, behoorde te verdenken, maar integendeel wierden de *Franfchen*, de oude vrienden van de Republiek, het

het voorwerp van het algemeen mistrouwen; en men ging zelfs zó verre, dat men zich verbeeldde, dat de algemeene veiligheid vereischte, dat men de *Spanjaarden* als eene borstweering tegen de *Franschen* in het bezit der nabuurige landen moest handhaaven. Deeze ongerymde stelling vond, wel is waar, in den beginne geen' algemeen ingang; doch dezelve nam zó schieelyk toe, dat het te vreezen stond, dat de geheele Staat daardoor welhaast zou weggesleept worden. Om dit, indien het nog mooglyk was, te verhoeden, begaf de Heer *de Servien* zich naar 's *Graavenhaage*, en stelde daar ter bevreediging en geruststelling der gemoederen alles in het werk, dat de doorzichtigste en verstandigste staatkunde aan een onderhandelaar kan ingeeven. Hy drong wel voornaamelyk aan, dat, gelyk de vereeniging der twee Moogendheden haar voorspoedig hadden doen zyn in den oorlog, dezelve haar ook over den vrede zou doen beslissen; daar integendeel een afzonderlyk verbond, van welk een' aart het ook zyn mogt, hen niets meer dan een schynbaar of een kortstondig voordeel zou kunnen aanbrengeu.

Deeze redeneering kon gegrond zyn; en ik geloof zelfs, dat zy het inderdaad was; maar de waarheid van dezelve kon niet aan den dag komen uit hoofde van de algemeene vooringenomenheid. De geduurige en schoonschynende uitstrooifelen van de *Spanjaarden*; de gegronde of ongegronde vrees, die de vorderingen van *Frankryk* aan schroomachtige of verreuitziende gemoederen inboezemden; de kunstige voorstellen van de Heeren *Paauw* en *de Knuyt*, twee

der voornaamste Hollandſche Afgezanten tot de vreedehandeling te *Munster*; de voordeelen van een' daadelyken vrede, die door geene tienjarige overwinning nuttiger of roemryker kon gemaakt worden; de geneigdheid van *Spanjen* om alles in te willigen; zelfs tot die verzoeken toe, welke gedaan wierden zonder hoop van die te zullen verkrygen; dit alles woog zwaarder dan de gehechtheid aan de oude verbindtenisfen, en de welfpreekendheid van den Franſchen Gevolmagtigden.

Hierby kwam nog de veelvermoogende tuſchenkomst van de *Prinſes van Oranje* in deeze gewigtige onderhandeling. De middelen, die *Spanjen* in het werk ſtelde om haar op zyne zyde te krygen, zyn niet al te wel bekend. Indien die, welke men in de Hiftoriën vind aange-tekend, waar zouden zyn, dan zou deeze *Prinſes* zich eene onuitwiſchbaare ſchande op de hals hebben gehaald door den roem der *Vereenigde Nederlanden*, en de grootheid van haar eigen Huis, die van het voortzetten van den oorlog afhing, opgeöfferd te hebben aan een laag eigenbelang. Wat daarvan zyn mooge, zy bediende zich van den toefland, waarin de Stadhouder zich bevond, wiens verftand dag aan dag afnam, om hem tot haare gevoelens over te haalen. Het was niet meer die *Frederik Hendrik*, die niets dan overwinningen-ademde; het was thans niets meer dan een zwak vreesachtig mensch, die op het minst gevaar beefde, die een slaaf was van den wil van zyne huisvrouw, die achterdochtig was omtrent zyn' eigen' zoon, die in zyne vriendschap voor *Frankryk*

zodanig verflaauwd was, dat hy zelfs den naam van *Franschen* niet dulden kon; die de *Spanjaarden*, zyne gezworen vyanden, genegenheid toedroeg, die traanen stortte op het bloot gedenken aan de dood, die hy in het veld zo menigmaal had uitgetart. De laatste daad van zyne regeering was, dat hy, in weêrwil van de geheiligdste verbonden, zyne toestemming gaf om zich van *Frankryk* af te scheiden, en te *Munster* een' afzonderlyken vrede met *Spanjen* te sluiten.

WILLEM DE TWEEDE PRINS
VAN ORANJE.

*Vierde Stadhouder, Kapitein-Generaal en
Admiraal.*

Zo haast *Frederik Hendrik* overleden was volgde zyn zoon, *Willem de Tweede*, hem op in alle zyne ampten en waerdigheden, waarvan hy het recht van overleeving reeds lang te vooren verkregen had. Deeze jonge Prins bezat alle de hoedanigheden, die vereischt wierden om den roem van zyn geslacht duurzaam te maaken. De trekken van zyn gelaat waren bevallig, regelmatig, en majestueus; zyn lichaam was sterk, vaardig, en onvermoeid; zyne manieren waren ongedwongen, inneemende, en gemeenzaam; zyne kundigheden strekten zich uit tot de taalen, de dichtkunst, de geschiedenissen, en de wiskunde; hy bezat eene ervarenheid, die meer uitgebreid was geworden door zyn vlug vernuft en zyne bedaarde overweegingen, dan men van zyne jaaren zou hebben kunnen verwachten. Doch van den anderen kant ontbrak het zyn verstand aan juistheid, zyn aart aan gemaatigheid; zyne staatkunde aan eerlykheid; zyn' moed aan voorzichtigheid; zyne heerschzucht aan

in-

ingetogenheid; en zyn gemoed aan standvastigheid.

Geboren met eene onwederstaanbaare neiging tot de waare of schynbaare heldhaftigheid, zocht hy den roem van dezelve in het onderdrukken van zyn Vaderland, dien hy waarfchynlyk zou gezocht hebben in deszelfs verdediging, indien de vrede hem dit middel niet ontnomen had. De levendigheid en driftigheid van zyn' aart, welke hem de werkloosheid ondraaglyk maakte; de aanzoeken van de Prinses zyne Gemaal, die dochter van een' Koning zynde het zich tot oneer rekende geene Koningin te zyn; de gunst van het volk, die thans ten hoogften top gerezen was, de kwaadaartigheid van sommige gereformeerde Predikanten, die door hem den ondergang der *Arminiaanen* zochten te bewerken, die onder de verdraagzaame regeering van *Frederik Hendrik* weder een weinig adem hadden beginnen te scheppen; alle deeze groote beweegredenen, en dan nog eenige andere van minder belang, bragten hem in het denkbeeld, dat thans het tydstip gekomen was om het groot ontwerp der opperheerschappy, dat zyne voorouders gefmeed hadden, ten uitvoer te brengen. En inderdaad alles schein zaamen te loopen om hem ten thron te verheffen; terwyl van den anderen kant niets zulks schein te beletten. Alle de Moogendheden van *Europa* waren, of onverschillig over het lot van de Republiek, of zy begeerden derzelve ondergang.

De *Noordfche Koningryken* wierden verscheurd door een' bloedigen oorlog, die *Zweeden*, *Pruisfen*, *Polen*, en *Denemarken*; de eene na de

andere had uitgeput; deeze Landen hadden veel te veel te doen met hunne eigen onheilen, om te kunnen denken aan die van eene Republiek, welke nog genoegzaam in haare geboorte was. De Keizer door het tractaat van *Westphalen* verftoken van de eigendunklyke magt, welke het Huis van *Oostenryk* zich in *Duitschland* had aangemaatigd, smeedde nieuwe boeijens voor het Keizerryk in den ledigen tyd van een' gedwongen' vrede. *Spanjen*, dat zich moest vernederen om de onafhanklykheid der *Vereenigde Nederlanden* te erkennen, zou veeleer het vuur der burgerlyke onlusten hebben zoeken aan te kweeken dan uit te bluschen. *Engeland*, dat thans bukte onder de slaaverny van een' Geweldenaar, nam deel in zynen haat tegen' de Republiek, welke zich het droevig lot van den ongelukkigen *Karel* den Eersten had durven aantrekken. *Frankryk* had groote rede om misnoegd te zyn over het gedrag van de ondankbaare *Nederlanders*, die nog zo kort geleden, liever een verbond hadden willen aangaan met hunne oude *Dwingelanden*, dan zich houden aan de oude verbonden met eene Moogendheid aan welke zy hun behoud verschuldigd waren.

Willem had te veel doorzicht om alle deeze voordeelige omftandigheden niet te zien, en te heerschzuchtig om zich niet van dezelve te bedienen. Daar ontbrak niets meer dan een schoonfchynend voorwendsel, en ook dit wierd welhaast gevonden. Zohaast de vrede met *Spanjen* gefloten was, wierd de vermindering van krygsvolk in de vergadering der Staaten voorgesteld, als eene zaak, die ten hoogfte noodzaakelyk was tot

tot herstelling van de geldmiddelen, de rust, en den koophandel; en deeze voorstelling wierd met toejuiching aangenomen door het grootst getal der Leden, welker staatkunde enkel bestond uit zuinigheid, geldzucht, en mistrouwen. *Cornelis Bikker*, Burgermeester van *Amsterdam*, die zeer veel aanzien had in deeze Vergadering, ondersteunde dit voorstel met zoveel levendigheid en kracht van redenen, dat de vermindering der troupen vastgesteld, en opentlyk afgekondigd wierd.

De Stadhouders werd woedende over een besluit, dat zyn magt verkleinde, en zyne hoop verydelden. Beledigende uitdrukkingen, trotse bedreigingen, geweldige besluiten, alles gaf duidelyke blyken van de driften, waardoor zyn gemoed geslingerd wierd. Alle deeze nuttelooze tekenen van misnoegen weeken echter welhaast voor overweegingen van grooter gewigt; de Prins zag, dat de troepen, en wel voornamelyk de vreemdelingen, bekommerd waren over hun noodlot; door zich tegen de afdanking aan te kanten moest hy hen noodzaakelyk overhaalen om zyne zyde te kiezen, en den ondergang der Magistraaten te helpen bewerken. Om de afdanking te beletten stelde hy, met die manlyke en vaardige welspreckendheid, welke hem als aangeboren was, voor, hoe gevaarlyk het zou zyn de Republiek in een' staat van weerloosheid bloot te stellen aan den bedekten haat van *Spanjen*, en aan het opentlyke misnoegen van *Frankryk*. Men gaf hem hierop ten antwoord; dat de Republiek niets te vreezen had van *Spanjen*, dat door buitenlandsche oorlogen was afgemat, of

van *Frankryk*, dat door binnenlandsche verdeeldheden onder een' minderjaarigen Koning vaneen gescheurd wierd.

Prins Willem wendde het toen over een' anderen boeg; hy bewoog de *Prinses*, zyne *Gemaal*, die tot nog toe uit trotsheid niemand met een bezoek had willen verwaerdigen, eenige der voornaamste vrouwen uit den burgerstand, welke hy wist den meesten invloed op hunne mannen te hebben, te gaan bezoeken. Deeze list scheen in den beginne eene goede uitwerking te zullen hebben; doch de onwrikbaare *Bikker* be- toonde zoveel standvastigheid, en sprak met zó- veel stoutmoedigheid, onder het bybrengen der voorbeelden van *Lacedaemon* en *Romen*, der plichten van *Burgers* en *Vaderlanders*; van het algemeen welzyn, en van het byzonder voordeel, dat de eenvoudige *Nederlanders* zich begonnen te schaamen over hunne zwakheid, en de tederheid voor hunne vrouwen met derzelve hoogmoed, of liever verwaandheid, opofferden aan de zucht om eene onsterfelyken roem of groote schatten te verkrygen.

Intusfchen waren de *Afgezondenen* ten uiterste ongerust; zy waren, niet zonder rede, bevreesd, dat de *Prins* eindelyk, in de plaats van *kuipery*, openbaar geweld zou gebruiken, en hen dwingen om datgeen toe te staan, hetwelk zy in den beginne geweigerd hadden. De verstandigsten vertrokken uit 's *Graavenbaagen*, en de *Prins* borst byna door spyt van zich doorgrond te zien door lieden, die hy gedacht had gemakkelyk om den tuin te zullen leiden. Zyne woede maakte de overigen, die nog gebleven wa-

waren ten hoogste bevreesd; zy zochten eene bemiddeling, die hem kon bevreedigen en hunne eer redden; zy meenden dit gevonden te hebben in hem het voorstel te doen van de oude troepen te behouden, en alleen de nieuw aange-worvene af te danken; zelfs stemden zy toe, dat hy zich naar de voornaamste Steden zou begeeven, om de regeering van dezelve tot deeze bemiddeling over te haalen. Deeze togt voerde zyn misnoegen tot den hoogsten top; hy wierd overal zeer koel ontvangen; verscheidene Provinciën wilden hem geen gehoor verleenen; de Stad *Amsterdam* ging zelfs zó verre, dat zy weigerde hem in te laaten.

Prins Willem beklagde zich by de Staaten-Generaal over de belediging, die men aan zyne waardigheid had aangedaan. Het bleef hier niet by; hy deed de Afgezonden der Steden, die hem het slechtst ontvangen hadden, in hechtenis neemen, naar het Kasteel *Lovestein* brengen, en hen daar opsluiten. Deeze stoutte onderneeming maakte de ingezetenen bevreesd, en het krygsvolk stout. De laatstgemelden vervoerd door den yver, waarmede de Prins hunne belangen scheen voor te staan, en aangedaan door de vernederingen, die hy om het verdedigen van hunne zaak had moeten ondergaan, gaven hem te kennen, dat zy tot zynen dienst bereid waren, en dat hy op hunne dapperheid kon staat maaken, overal daar hy hunnen dienst zou noodig hebben. De Prins reikhalsde met verlangen naar deeze aanbieding, en maakte op het oogenblik gebruik van dezelve. De troepen, die in verscheidene plaatsen verdeeld waren, kwamen,
op

op zyn bevel, in den nacht, niet verre van *Amsterdam* byeen; naardien zyne wraakzucht; en de staatkunde vorderde, dat deeze Stad eerst tot onderwerping gedwongen wierd.

Deeze Stad zou zonder twyfel overrompeld, en mischien aan de roofzucht der soldaaten overgegeven zyn geworden, indien niet de Post van *Hamburg*, die het leger doorreed zonder ontdekt te worden, intyds kennis had gegeven van het gevaar, dat de Stad boven het hoofd hing. Terstond wierden de poorten gesloten, de burgery in de wapenen gebragt, het geschut op de wallen gebragt, de matroozen op de schepen verdeeld, de sluizen geöpend, en het omleggend land onder water gezet. De Stadhouder, door deeze voorzorg in zyne onderneeming te leure gesteld, wist niet waartoe hy zou besluiten, dewyl hy geen middel wist uit te denken om zich met eenige welvoeglykheid te redden uit de netelige omstandigheden, waarin hy zichzelven had ingewikkeld. Tot zyn geluk viel het zodanig uit, dat de Regeering van *Amsterdam*, door dien onverwachten aanval verschrikt, hem een vergelijk deed voor slaan, en zelfs aanbod hem eene redelyke voldoening te zullen geeven. De Prins nam deezen voorslag greechtiglyk aan; hy vergenoegde zich met de belofte, dat de Gebroeders *Bikker* zich van de regeering zouden onthouden, en deed daarop de Heeren, die hy op *Lovestein* had doen brengen, in vryheid stellen; onder beding echter, dat zy uit de regeering zouden gehouden worden. Intusfchen verkortten de schaamte en de spyt van zyne aanslagen tegen de vryheid mislukt te zien het leven van den Prins,

ter-

terwyl, om de yslykheid van zyn ongeluk ten toppunt te voeren, de algemeene haat hem tot in het graf navolgde.

De Nederlandische Geestelyken stelden de schielyke dood van deezen heerschzuchtigen Prins voor als eene duidelyke blyk van de Goddelyke wraak. De Predikanten schilderden hem op den predikstoel aan hunne toehoorders af als een' *Lucifer*, die om zyne trotsheid in den afgrond geblyksemd was. De Dichters vergeleeken zyn elendig lot met dat van *Icarus*. De Regeering zelve deed een' gedenkpenning vervaardigen, die tevens zyn' aanslag op *Amsterdam*, en zyne kort daarop gevolgde lykstaatsie verbeeldde; op de eene zyde zag men in het verschiet eene opgaande zon, en op den voorgrond een dol en ongetoomd paard, dat naar *Amsterdam* holde, en in den rand deeze woorden van *Virgilius*: *Crimine ab uno Disce omnes*; en op de andere zyde; in de wolken *Phaëton*, die om zyne vermetenheid door *Jupiter* uit den zonnwagen geblyksemd word, en omlaag de lykstaatsie van den Stadhouder, met dit byschrift uit *Ovidius*: *Magnis excidit ausis*.

WIL:

**WILLEM DE DERDE PRINS VAN
ORANJE.**

*Vyfde Stadhouder, Kapitein-Generaal en Ad-
miraal. 1672.*

De openbaare blyken van den algemeenen haat bleeven nog aanhouden, toen *Willem de Derde*, kort na de dood van zyn' Vader geboren wierd. Het gemeene volk van *Nederland*, dat noch dwinglandy kan dulden, noch de rechten van zyne vryheid weet te handhaaven; dat niet zonder Heer kan zyn, en echter geene Heer wil gehoorzaamen, veranderde hierop eensklaps van taal en gevoelens. Het betoonde zoveel genegenheid voor den Zoon als het afkeer tegen den Vader betoond had; en verlangde de prachtige eertitels, die het in den eenen verwenscht had, op den anderen overgebracht te zien. Ten allen gelukke wierd de Republiek toen bestuurd door Overheden, die, zonder de gunst van het volk te verachten, dezelve niet begeerden. Zy zochten derzelve welzyn te bevorderen uit zucht tot roem, of uit liefde voor cene geregelde order. Zy stelden de eer van hun Vaderland ten dienst te staan boven het voordeel van zich een' aanhang te maaken; en volgens het ontwerp van

van van deeze wyze en edelmoedige Overheden beflouten de Staaten het oppergezag over de Staat- en Krygszaaken aan zichzelven te houden.

Wel is waar, dat de Afgezondenen van *Zee-land*, en eenigen uit de andere Provinciën, tegen hun beter weeten aan, de party trokken voor het *Huis van Oranje*, uit hoofde der belooningen, welke zy van hetzelfde verwachtten; doch de Staaten van *Holland* betoogen het nut der vryheid met zóveel kracht van rede, dat zy welhaast allen de anderen overhaalden. „Heb-
 „ ben wy,” zeiden zy, „ een' Krygsbevelheb-
 „ ber noodig, daar wy vrede hebben, en van
 „ voorneemen zyn om denzelven te behouden?
 „ Doch zo men die al hebben wil, dan moet
 „ men dien nog niet in de wieg gaan zoeken;
 „ laat men dan den tyd afwachten, tot de jon-
 „ ge Prins zal getoond hebben, dat hy de eer-
 „ ampten waardig is, die zyne Voorouders be-
 „ kleed hebben. Eene overhaaste en onvoor-
 „ zichtige keus zou den roem van onze Repu-
 „ blik bevlecken; de Prins zal haar dankbaar
 „ zyn, wanneer zy ten eenigen tyd zyne we-
 „ zentlyke verdiensten beloont, daar zy inte-
 „ gendeel geen recht zou hebben op zyne erken-
 „ telykheid voor eene blinde en onbedachte
 „ liefde voor zyn geslacht. Men beroept zich
 „ verkeerdelyk op de overeenkomsten der Unie,
 „ dewyl de Vereenigde Staaten nog nooit een
 „ kind tot Opperhoofd van hunne legers hebben
 „ aangesteld, maar wel mannen, die bekwaam
 „ waren om dezelve te geleiden en aan te voe-
 „ ren.”

De

De Afhangelingen van het *Huis van Oranje* zagen met tegenzin, dat men in de Vergadering maatregelen nam, die ftrydig waren met hunne belangens. Hun misnoegen openbaarde zich eerst door een gemelyk gelaat, vervolgens door oproerige zamenrottingen, schimpfchriften tegen de Overheden, bewegingen onder het gemeen, en zelfs door openbaare muitery. Men vreesde zelfs, dat deeze oproermaakers tot nog erger uiterften zouden overflaan, toen een nieuw toeval hunne hoop vernietigde, of voor het minst verwyderde.

Cromwel, aan wien de nakomelingschap voor eeuwig met bewondering en affchrik zal gedenken, vervolgde met de hevigfte woede de ongelukkige aftammelingen van den Koning, dien hy had doen ter dood brengen. De *Vereenigde Nederlanden* hadden hen edelmoediglyk eene schuilplaats verleend; en van dat oogenblik af aan had *Cromwel* een'onverzoenlyken haat tegen de Republiek opgevat. Om dit medelyden nutteloos te maaken, en tevens aan zyne heerschzucht te voldoen smeedde deeze listige en gelukkige Geweldenaar een ontwerp om *Engeland* en de *Vereenigde Nederlanden* tot ééne Republiek te maaken, die, schoon verschillende in regeeringsform, echter steeds naar dezelfde oogmerken en belangens zou handelen. Eene vergadering van Afgezondenen der beide Natiën zou de magt hebben om eene besliffende uitspraak te doen over de besluiten van eene zo vreemde Staatsregeering. De algemeene zaak zouden door de meerderheid van stemmen geregeld worden; een ontwerp, waardoor de *Vereenigde Nederlanden*

landen klaarblykelyke afhanglyk moesten worden van *Engeland*, dat, uit hoofde van zyne overmagt, noodzaaklyk altoos de meeste stemmen moest hebben.

Het was niet wel mooglyk, dat een volk, hetwelk zyne vryheid met stroomen bloeds had gekocht, en dat thans een' grooten invloed had op de algemeene zaaken van *Europa*, zyne toestemming kon geeven tot een ontwerp, dat zyn aanzien en zyne onafhanklykheid zou krenken. De Staaten-Generaal verwierpen met verontwaardiging een' voorflag, dien men hen niet zou hebben durven doen, wanneer men eenige achting voor hen had gehad. De *Protector* was ten hoogste gebelgd over deeze weigering, te meer, omdat hy de dwaasheid had gehad van dezelve niet te voorzien, en zich onvoorzigtiglyk daaraan bloot te stellen. De wraakzucht deed hem toen een middel uitdenken, dat veel voordeliger was voor de Natie, waarover hy het gezag voerde, dan allen de middelen, die de diepste doorzichtigheid en de doorslepenste staatkunde ooit aan de grootste Vorsten hadden kunnen inboezemen. Hy deed een besluit afkondigen, waarby aan alle vreemde schepen verboden wierd, eenige goederen in de havens van *Groot-Brittanniën* in te voeren, die niet in hunne landen gegroeid of gemaakt waren; en dit besluit was de doodsteek voor den voorspoed der *Nederlanders*, die thans de meesters waren van den koophandel van geheel *Europa*.

Cromwel had te veel doorzicht om niet te zien, dat het eerste uitwerkfel van dit verbod voorzeker eene verhooging van prys zou zyn

H

op

op de goederen, die *Engeland* uit vreemde landen moest hebben, doordien de *Hollanders*, weinig of geen eigen gewas hebbende, hen in het vervolg niets meer van eenig belang zouden toevoren, en de andere Natiën geene schepen hadden om hunne koopwaaren over te voeren; doch hy voorzag tevens hetgeen naderhand inderdaad gebeurde; dat, naamelyk, deeze duurte de *Engelschen* eene zucht tot een'zo voordeeligen koophandel zou inboezemen; en dat de menigte van schepen, welken men uit dien hoofde in *Engeland* zou bouwen, toerekende zou zyn om het overtollige uit te voeren; en het noodige weder in het land te brengen, en dat het voordeel, hetwelk uit deeze schikking zou voortspruiten, het algemeen welhaast zou verryken.

Dit besluit, dat met recht mag gehouden worden voor den oorsprong der grootheid van *Engeland*, en voor de overmagt van deszelfs koophandel, verbitterde de Staaten der *Vereenigde Nederlanden* ten hoogste tegen den uitvinder van hetzelfde. Allen de Historicschryvers komen hierin overeen, dat *Cromwel* deeze eerste verbittering enkel aanstookte, eensdeels om den oproerigen aart der *Engelschen* bezig te houden, en anderdeels om de Prinzen uit het *Huis van Stuart* alle hoop te beneemen van ooit weder den thron te zullen beklimmen. Doch alles wel beschouwd zynde zal men bevinden, dat deeze doorluchtige Dwingeland veel te verheven dacht, om zyne driften niet te doen strekken tot bevordering van zyn' roem en tot nut van zyn Vaderland. Hy eischte van de Staaten-Generaal eene buitenspoorige voldoening, voor
een-

eenige beuzelachtige beleedigingen aan zyne Gezanten door het Haagsch gemeen aangedaan, in weêrwil van de voorzorg en de gestrengheid der Overheden, Hy begeerde, dat de *Hollanders* afstand zouden doen van de haringvischery, die zy pleegden op de kusten van *Engeland*, of dat zy deeze vryheid jaarlyks van hem met geld zouden koopen. Daarenboven eischte hy, dat de *Hollandsche* schepen de vlag zouden stryken voor de *Engelsche*, niet als eene beleefdheid, diemen gewoonlyk grooter Moogendheden aandoet, maar als een eerbewys, dat zy verplicht waren te betoonen aan de Meesters van den Oceaan.

De *Staten-Generaal* verwierpen deeze beleedigende eischen met een billyke verontwaerdiging, en men begon zich van beide kanten te wapenen. Misschien is 'er nooit een oorlog met meer kunst, met meer zaamenhang, en met meer verstandhouding uit het binnenst van het geheimkabinet bestuurd geworden dan deeze door de twee opperste Bestuurders der beide Republieken. Zy scheenen in alles elkanderen gelyk te zyn; in hunne burgerlyke geboorte, in hunne onbepaalde kundigheden, in hunne onwankelbaare gezondheid van lichaamsgestel, in hunne onvermoeibare werkzaamheid, in hunne hoogachting by het algemeen, en eindelyk in hun onbepaald vermoogen. En echter hadden zy weinig overeenkomst in den aart.

Olivier Cromwel was tot het toppunt van eer en aanzien opgeklommen door moord, door verraad, en door meenedigheid; *Joan de Wit* door zyne bekwaamheden, zyne gewigtige diensten, en zyne ervarenheid. De *Protector* was stout,

oproerig, en naar het schein geboren om de geheele waereld het onderst boven te keeren. De *Raad-Pensionaris* was een vyand van onderdrukking, van tweedragt, en van geweld. De een bediende zich van zyn maagschap, van zyn inboorlingschap, en van zyne geloofsbelydenis om zyne verheffing te bevorderen; de ander eerde en beminde zyne vrienden, zyn Vaderland, en zynen God, zonder daarom zyne eigen belangen te verwaarloozen. De een bezat eene trotsheid en eene vermetenheid, waarvoor alles zwichten moest, en die tegen alles bestand waren; de ander eene aangeborene waardigheid en achtbaarheid, die alles vermogten, en waartegen niets bestand was. De *Engelander* was afge-recht op het doorgronden der oogmerken van anderen, terwyl hy zyne eigen gevoelens verborg; en des te meer ondoorgrondelyk, omdat hy voor het uiterlyk den schyn van oprechtheid en vrymoedigheid vertoonde. De *Hollander*, niet minder doorslepen dan hy, zonder een huichelaar te zyn, paarde een ongedwongen en natuurlyk voorkomen met de schranderste doorzichtigheid. Aan het lot van den *Protector* ontbrak niets dan een zoon, die bekwaam genoeg was om hem op te volgen, en aan dat van den *Raad-Pensionaris* niets anders, dan eene dood zulk een' grooten Man waerdig.

De gelukkigste van deeze twee doorluchtige mededingers moest voorzeker de overhand behouden; en dit lot viel *Cromwel* te beurt. Hy bediende zich van zyne overmagt om de overwoonnen en voorflagen te doen van een' schandlyken vrede. Eene voorwaarde daarvan behelsde:

de: „ Dat de Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, nimmer den *Prins van Oranje*, of een' van zyne Nakomelingen, zouden verkiezen tot Stadhouder of Landvoogd van de Republiek; noch tot Opperhoofd of President in den Raad van Staaten; noch tot Kapitein-Generaal over hunne Landmagt; nog tot Bevelhebber over eenige byzondere Provincie, Stad, of Sterkte hoegenaamd; noch tot Admiraal, Vice-Admiraal, Schout-by-Nacht, of Kapitein ter Zee; en, dat zy zich altoos krachtdaadig zouden aankanten tegen de aanslagen van dien Prins, of van zyne Afhangelingen, om hem in eenig ampt te stellen, in eenige Landen of Steden onderhoorig aan hun gebied.”

Cromwel beweerde, dat hy nimmer gerust kon zyn, of eenig vertrouwen stellen op de vriendschap van de Staaten-Generaal, zolang de jonge Prins eenige hoop bleef behouden op de ampten, die zyne Voorzaaten bekleed hadden; en dat deeze hoop zyne vrienden zou aanspooren om nieuwe onlusten te verwekken, en zaamen te spannen met *Karel*, den Kroonprins van *Engeland*; doch het blykt klaar, dat dit eene ongegronde vrees was. Een kind, dat nog naauwlyks uit de wieg gekomen was, kon zich onmooglyk meester maaken van de Republiek, en nog veel minder zich van haare magt bedienen om Prins *Karel* op den thron van *Engeland* te herstellen. Indien het vooruitzicht van den *Protector* zich uitstreckte tot op de meerderjaargheid van den *Prins van Oranje*, dan strekte het zich veel verder uit dan tot den tyd, dien hyzelf,

naar alle waarfchynlykheid, nog te leeven had, en tot een' tyd, waarin het hem, fchoon hy dien al beleefde, niet meer mooglyk zou zyn om de Republiek te noodzaaken tot het onderhouden van een afgeperst verbond.

Doch, dit zy zo het wil, de Staaten-Generaal verwierpen deezen voorflag van uitsluiting met eene onverzetlyke standvastigheid; de *Protector*, fchoon uit den aart geneigd om zich tegen alle tegenkantingen hardnekkiglyk te verzetten, wanhoopte echter voor deezen keer dezelve te boven te zullen komen, en gaf derhalven een' gantsch nieuwen, en zeer behendigen draai aan de onderhandeling. Hy wist, dat de *Provincie van Holland* nog steeds verbitterd was tegen het *Huis van Oranje*, zedert de geweldige aanslagen van *Willem den Tweeden*; hy vermoedde, en misfchien was het hem wel onder de hand te kennen gegeven, dat men gaarne een voldoende voorwendfel zou willen vinden om den Zoon uit te fluiten van de ampten, die den Vader te veel gezag gegeven hadden. Deze rede alleen deed hem befluiten om te verklaaren, dat hy zich te vreedden zou houden; wanneer de *Provincie van Holland* alleen haare toefstemming gaf tot den voorflag, dien hy in den beginne van alle de *Provinciën* had afgevorderd. Het was hem niet onbekend, dat deeze *Provincie* zich hierin niet van de zes andere kon affcheiden zonder de Unie te verbreeken, en de Republiek aan het gevaar van een' genoegzaam zekeren ondergang bloot te ftellen, wanneer deeze bleven volharden by het befluit van een' Stadhouder te willen verkiezen, en een' Kapitein-Generaal aan het hoofd

van

van hunne oorlogsmagt te stellen; maar men heeft groote rede om te vermoeden, dat de *Protector* dit vonkje van tweedragt in de *Vereenigde Nederlanden* voorbedachtelyk had uitgestrooid, om daardoor een vuur van twist aan te stoken, dat de *Nederlanders'* buiten staat zou stellen om zich in het vervolg met de zaaken en het bestuur van *Engeland* te bemoeijen.

In weêrwil van dit alles kon het echter ligtelyk gebeuren, dat deeze bemiddeling niet goedgekeurd wierd. De Heeren van *Beverning* en *Nieupoort*, de Afgezondenen tot de vreedehandeling in *Engeland*, hadden, wel is waar, uit naam van de *Provincie Holland* het geheim artikel van de uitsluiting van den *Prins van Oranje* ondertekend; maar hetzelfde moest opentlyk bekrachtigd worden, en hieraan schein zeer veel moeite vast te zyn. Om dit te bewerken was men genoodzaakt om het geheim te openbaaren, dat men niet alleen voor de overige Provinciën, maar zelfs voor de Afgezondenen uit de *Hollandfche Steden* verborgen gehouden had. De Raad-Pensionaris *de Wit* had de voorzichtigheid, éér hy deeze gewigtige opening deed aan de *Staten van Holland*, van de leden te doen zweeren, dat zy datgeen, hetwelk hy hen zoude ontdekken, voor alsnog, niet ruchtbaar zouden maaken, en zelfs aan niemand zeggen, dat men hen eenig geheim had toevertrouwd.

Het kon niet anders zyn of de gevoelens moesten verschillen op het hooren van een zo onverwacht verslag. Zy, die van de zaak bewust waren, veinsden zich in den beginne nog meer verbaasd te zyn dan de anderen, maar stemden

vervolgens welhaast voor de uitsluiting, als zyn-
de het eenig middel, waardoor men vreedde met
Engeland kon verkrygen; de anderen durfden
hunne toetstemming niet geeven in eene zaak van
zoveel gewigt, zonder alvorens daartoe door
hunne Meesters gemagtigd te zyn; waarop hen
vergund wierd daarover te gaan spreken, doch
met niemand anders dan met de byzondere Bur-
gemeesteren en Raaden der Steden, die hen af-
gezonden hadden, en onder belofte van de
grootste geheimhouding.

De terugkomst der Afgezondenen deed den
twist over dit ontwerp veeleer toeneemen dan
verminderen. De eene party scheen meer dan
ooit te vooren gehard om de uitsluiting door te
zetten, en de andere om dezelve tegen te gaan.
Eenige vreedelievende gemoederen stelden eene
bemiddeling voor, die, volgens hun gevoelen,
de twee partyën tot één gevoelen zou kunnen
brengen, doch die ongelukkiglyk aan beide par-
tyën mishaagde. Zy waren van gevoelen, dat
de Provincie van *Holland* zich enkel moest ver-
binden van nooit een' Stadhouder te zullen aan-
stellen; doch deeze uitvlucht zou niet naar den
smaak geweest zyn van *Cromwel*, die de per-
foonlyke uitsluiting van den *Prins van Oranje*
eiscate. Daarenboven scheen het billyker te
zyn, dat men den weg tot eerampten aan één'
perfoon in het byzonder ontzegde, dan dat men
de geheele Provincie beroofde van het recht om
een' Bevelhebber aan te stellen, wanneer zy
zou oordeelen, dat zulks overeenkomstig was
met haare belangen.

Na lang en hevig twisten wierd de uitsluiting
by

by meerderheid van stemmen vastgesteld. De Acte, die deswegens opgesteld wierd, behelsde onderanderen, dat: „ De Staaten van *Holland*, „ op de herhaalde aanzoeken van zyne Hoogheid, „ den Heer Protector van de Republiek van „ *Engeland*, en uit hoofde van zyn vermoeden, „ dat, zo ooit een Prins uit de maagschap van „ het Huis van *Stuart* de hoogste waerdigheden „ in de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* „ mogt komen te bekleeden, zulks een groot „ mistrouwen en eene soort van verbittering „ tusfschen de twee Natiën mogt geeven, waar- „ uit welligt een gevaarlyke oorlog zou kunnen „ ontstaan, verklaarden, dat zy nimmer den *Prins* „ *van Oranje*, of eenigen van zyne nakomelingen „ tot Stadhouder of Admiraal van deeze Provin- „ cie zouden aanstellen, of dulden, dat een van „ hunne leden zyne stem gaf tot zyne verkiezing „ als Kapitein-Generaal van de Republiek.”

Zodra de overige Provinciën van het voorgevallene in *Holland* bericht kreegen, verzetteden zy zich met veel hevigheid tegen deeze Acte van Seclufie; men beweerde, dat deeze stap ftrydig was tegen de Unie, fchandelyk voor den Staat, nadeeling voor de vryheid van de Republiek, en ondankbaar met betrekking tot de verplichting, welke men aan het *Huis van Oranje* had. Naardien nu noch tyd, noch infchiklykheid in ftaat waren om de gemoederen tot bedaarren te brengen, beflooten de Staaten van *Holland* eene verdediging van hun gedrag in het licht te geeven; dezelve begon met een omftandig verhaal van de poogingen, die zy in het werk gefield hadden om *Cromwel* van zyne ei-

fchen te doen afzien, en van de onverzetlykheid, waarmede hy steeds had aangedrongen op de Acte van Seclufie, van welke, gelyk hy voorgaf, zyne veiligheid geheelenaal afhing. Te vergeefs, zeiden zy, had men gehoopt, dat de Protector, na datgeen eenmaal verkregen te hebben, waarop hy met zoveel trotsheid had aangedrongen, eenige toegeevendheid zou gebruiken, wanneer hy zou zien welk eene gifting in de gemoederen deeze gebeurtenis veroorzaakte; niets had hem van befluit kunnen doen veranderen; onverschillig nopens de inwendige rust van de Republiek, had hy blyven volharden by den eisch, dat men hem de Acte, welke derzelver onrust moest veroorzaaken, zou ter hand stellen.

Van de noodzaaklykheid, waarin men zich gevonden had om in de Acte van Seclufie te bewilligen, gingen de Staaten van *Holland* over tot het verdedigen van het recht, dat zy daartoe hadden. Elke Provincie, zeiden zy, heeft een onafhanklyk rechtsgebied; en mag naar eigen goedvinden een' Stadhouder aanstellen of afkeuren. Zohaast men eenmaal heeft toegestemd, dat de Staaten van *Holland* voor de oude Graaven in de plaats gekomen zyn, die hunne oppermagt of zelve bekleedden, of door een' Stadhouder deden bekleeden; blykt het van zelf, dat zy ook dezelfde voorrechten behooren te genieten. Het gedrag der Provincie van *Holland* fchynt, wel is waar, in den eersten opflag, eenige inbreuk te doen op de eensgezindheid, welke behoort plaats te hebben onder de byzondere leden van één lichaam; maar de Acte van Seclufie behoort onder die huislyke zaaken, over
wel-

welke men mag beschikken zonder de overige Provinciën te raadpleegen, en die nimmer eening invloed kunnen hebben op de algemeene zaak.

Het verwyf van ondankbaarheid jegens het *Huis van Oranje* wierd met veel verontwaerdiging opgenomen en wederlegd. De Prinzen uit dat Huis, zeide men, waren voor hunne diensten betaald geworden door de schatten, die men hen gefchonken, door den voorrang, die men hen gegeven, en door de eerampten, waarmede men hen bekleed had. De geboorte geeft generhande voorrechten in eene Republikeinſche Regeering, en de langduurige opvolging van Opperhoofden uit een en hetzelfde Huis heeft doorgaans gebleken nadeeling te zyn aan de algemeene vryheid. Eene oppermagt, die al te lang door één Stamhuis bezeten word ſlaat niet zelden tot misbruik over; en de daaden en de hoogachting der voorvaderen ſtrekken doorgaans vroeg of laat tot een middel om de nakomelingen ten thron te verheffen, de Republiek heeft nog onlangs op het punt geſtaan van eene nieuwe blyk van deeze waarheid te ondergaan, welker zekerheid door de ondervinding van alle eeuwen bevestigd word.

Het diep ſtilzwygen, dat men in *Holland*, met betrekking tot eene zaak van zo groot gewigt, in acht genomen had, ſcheen moeijelyker om te verſchoonen, en was zulks ook inderdaad; het geheimhouden, zeide de Schryver der verdediging, was volftrekt noodzaakelyk, om de langwyligheid voor te komen, die uit de ver-
deeld-

deeldheid der stemmen noodwendig zou hebben ontstaan. De Grondwetten van de Unie vorderen wel, dat men verbonden en onderhandelingen, die alle de Provinciën betreffen, aan elkanderen mededeele; maar, dewyl het uitfluiten van den *Prins van Oranje*, in dit geval, de Provincie van *Holland* maar alleen betrof, en *Cromwel* dezelve ook maar alleen van deeze Provincie had afgevorderd, zou het onvoorzichtig geweest zyn hiervan eenige opening te doen aan de Staaten der andere Provinciën, welker zucht tot de verheffing van den Prins hen niet onbekend was. Hunne inschiklykheid in het begunstigen der heerschzuchtige oogmerken van wylen Prins *Willem* den Tweeden, en in het opofferen van de braafste voorstanders der algemeene vryheid billykte de geheimhouding van hetgeen men tegen den *Prins van Oranje* besloten had.

Terwyl de Provincie van *Holland* dus alle mooglyke middelen in het werk stelde om het vertrouwen der andere Provinciën weder te winnen, wierd zy inwendig ontrust, door de heerschzucht en dweepery van eenige Predikanten, die op den predikstoel opentlyk uitvoeren tegen de Acte van Seclufie. Te-vergeefs verbod hen de Regeering deeze zaaken aan te haalen, of eenige Staatkundige onderwerpen in hunne leerredenen te laten invloeyen; hunne heersch- en baatzucht bleef hen steeds aanspooren om de belangen van het *Huis van Oranje* voor te staan, en het verloop van tyd gevoegd by de vrees voor straf was alleen in staat om hen de bevelen van hunne wettige Overheden te doen gehoorzaamen.

De

De Herstelling van *Karel* den Tweeden deed weinig jaaren daarna hunne hoop herleeven; zy hielden zich verzekerd, dat deeze verandering van tooneel welhaast aan de heerschende party van den Staat eene vrees zou inboezemen, welke gedurende de regeering van *Cromwel* geene plaats had gehad. De uitsluiting van den *Prins van Oranje*, des Konings vollen Neef, die den band van vereeniging tusschen den Protector en de Staaten was geweest, moest natuurlykerwyze aanleiding geeven tot eene scheuring tusschen den Koning en de Republiek. *Karel* had, wel is waar, by zyn vertrek, de Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, die hem zo edelmoediglyk eene veilige schuilplaats verleend hadden, eene eeuwige vriendschap gezworen; maar de eeden van Vorsten zyn doorgaans minder te vertrouwen dan het enkel woord van eer van byzondere menschen, en de nieuwe Koning van *Engeland* was uit den aart byzonder geschikt om veel ligter dan eenig ander mensch genotene weldaaden te vergeeten, en de geheiligdste verbindtenissen te verbreeken. In weêrwil van zyne eigene verkiezing en oogmerken bewilligde hy in den eisch van het volk, dat naar oorlog haakte. De uitgestrekte en bloeiende koophandel van hunne doorzichtige en gelukkige nabuuren had de *Engelschen* verbitterd; zy hadden deszelfs voortgang noch door mededingen, noch door beleedigen kunnen stuiten, en derhalven beslooten zy eindelyk openbaar geweld te gebruiken. Ik wil niet ontkennen, dat men *Frankryk* de schuld geeven heeft van deeze twee Moogendheden tegen elkanderen opgehitst te hebben, om zich, langs dien

dien weg, de verovering der *Spaansche Nederlanden* gemakkelyk te maaken.

Deeze oorlog, waarin de *Vereenigde Nederlanden* den grootsten roem behaalden, zou hen echter byna in hun verderf gestort hebben; want in hun eigen land wierd een verraad gesmeed om de wapenen der *Engelschen* te begunstigen. De vloekverwanten begreepen zeer wel, dat tegenspoeden, die heimelyk en onmerkbaar berokkend wierden, de vastgeffelde Staatsregeering gehaat zou maaken, en dus eene omwenteling te weeg brengen, die voordeelig zou zyn voor hunnen Afgod, den *Prins van Oranje*. De Raad-Pensionaris hield het oog op alles; hy kreeg eenig vermoeden van deeze zaamenzweering, ontdekte dezelve welhaast, openbaarde die, deed de schuldigen straffen, en wist voorzichtiglyk de voornaamste leden van de Republiek in zyne bekommernissen te doen deel neemen.

De Staaten van *Holland*, verschrikt door het gevaar, waarin zy zich bevonden hadden, deeden het berucht *Eeuwig en onberroeplyk Edict* afkondigen, waarby vastgesfeld wierd, dat het ampt van Stadhouders of Gouverneur van de Provincie nooit aan iemand, wie hy ook zyn mogt, zou opgedragen worden. Dit Edict wierd getekend door allen de ingezetenen, die in eenige bediening waren; de *Prins van Oranje* zelf moest onder eede belooven zich daaraan te zullen onderwerpen.

Dusdanig was de toestand van de *Nederlanden*, toen *Lodewyk* de Veertiende zich als een' Ververaar op het groot waereldtooneel begon te vertoonen. Deeze Vorst, wiens naam alleen

genoeg is om denkbeelden te doen ontstaan, die nimmer in eenige kenschets van hem gevonden worden, deed de *Spaansche Nederlanden* den oorlog aan om de rechten van Koningin *Maria Theresia van Oostenryk* te handhaaven.

Men had reeds voor langen tyd in *Frankryk* het ontwerp gesmeed om *Vlaanderen* te veroveren. De *Cardinaal de Richelieu* had dit het eerst ter baan gebragt. *Karel de Eerste*, die toen Koning van *Engeland* was, scheen, toen deeze Staasdienaar hem op dit ontwerp deed toetsen, meer genegen om hetzelfde te dwarsboomen, dan te helpen bevorderen. De Ridder *Temple* zegt, dat *Frankryk*, om de kwaalykgezindheid van dien Koning nutteloos te maaken, in *Schotland* allereerst het vuur aanstookte van die oneenigheden, welke naderhand dien ongelukkigen Vorst op het schavot bragten. De *Vereenigde Nederlanden* beschouwde dit ontwerp met een gantsch ander oog; zy stemden in de vergrooting van de magt van *Frankryk*, mits dat *Frankryk* van zyn' kant ook tot de vergrooting van hunne magt zou medewerken; en deeze twee Moogendheden vereenigden zich om *Vlaanderen* te veroveren, na hetzelfde alvoorens onder elkanderen verdeeld te hebben. Men was met deeze verovering reeds ver gevorderd, toen de Republiek zich begon te verbeelden, dat zy haare eigene veiligheid offerde aan de ydele harfenschim van gewaande grootheid. Deeze verbeelding trok de *Nederlanders* af van hunnen Bondgenoot, en deed hen op nieuw met hunnen natuurlyken Vyand zaamen spannen; deeze omwenteling belette echter niet, dat de *Cardinaal Mazarin* dit ontwerp bleef voort-

voortzetten op denzelfden voet gelyk zyn voor-
zaat het hem had achtergelaten; zelfs had hy
met *Cromwel* zyne maatregelen zó juist weeten
te neemē, dat *Spanjen* de geheele *Nederlanden*
voor altoos zou hebben moeten misfen, indien
niet eene haastige dood den levensdraad van den
Engelfchen Geweldenaar had afgesneden. Oogen-
genblyk daarna floot *Mazarin*, het zy dan uit
fpyt over dit ongelukkig toeval, of uit inzich-
ten van eigenbelang, gelyk sommigen hem te
last leggen, een' verhaasten vrede, toen de
Maarschalk *de Turenne* niets meer eischte dan
vyftigduizend mannen en twee veldtogten om
het groot ontwerp der verovering geheel te
voltoojen. Zohaast *Lodewyk de Veertiende* het
roer der regeering zelf in handen naam, verle-
vendigde hy ook weder dit ontwerp, dat al te
blinkend was om een' jongen Vorst niet uit te
lokken, wiens karakter voornaamlyk in groot-
heid van hart en van denkbeelden bestond. Na
des lands inkomsten geregeld, eene talryke
vloot in zee gebragt, en *Duinkerken*, de beste
haven van het *Canaal*, veroverd te hebben,
drie vereifchten, die noodig waren om zyn ont-
werp te doen gelukken, viel deeze Vorst in
de *Spaansche Nederlanden*.

Spanjen, dat eertyds zo geducht was geweest
door geheel *Europa*, uit hoofde van deszelfs
magt en ftaatkunde, bezat op het tydfup,
waarvan wy thans fpreeken, zelfs niet meer
den uiterlyken fchyn van hetgeen het weleer
geweest was. Na langen tyd de afgunf van
andere Moogendheden gaande gemaakt te heb-
ben, was het eindelyk zó laag gezonken, dat
het

het derzelve medelyden verwekte. Door eene zwakke Koningin, en een' dweepzieken Biechtvader, (*Pater Nitard, Jesuit*), die op de beste Hoogeschool van de waereld nog niet had kunnen leeren een bekwaam staatsdienaar te worden, bestuurd verviel dit Ryk langzaamerhand in een' staat van kwyning, die deszelfs geheelen ondergang schein te voorspellen. Deszelfs Staatsdienaars, die te vooren, om eens zo te spreken, de ziel van alle groote zaaken geweest waren, bemoeiden zich thans enkel met beuzelachtige Hofftreeken, en met de zorg om de meeste voordeelen van hunne ampten te trekken. Deszelfs Gezanten, die voorheen altoos de raadsvergaderingen van die Vorsten, naar welken zy gezonden wierden, bestuurd hadden, zagen zich thans genoodzaakt om zelfs by geringe amptenaars bystand te zoeken, en de veroveraars en bezitters van allen de schatten van *America* hadden geen geld genoeg om een leger aan te werven, veel minder om hetzeive op de been te houden.

De *Franschen*, die thans gewoon waren de grootste hinderpaalen te boven te komen, zegenspraalden met weinig moeite over den vyand, dien ik zo even afgeschetst heb. Hunne overwinningen waren zeer talryk en spoedig in een land, dat slecht versterkt was, en dat nog slechter verdeedigd wierd. *Douay, Rysfel, Doornik, Aath, Charleroi*, en veele andere steden moesten in korten tyd bukken voor de wapenen van den Overwinnaar. Het overig gedeelte der *Spaansche Nederlanden* zou voorzeker hetzelfde lot ondergaan hebben, indien de misnoegdheden, die van alle kanten tegen *Frankryk* opreezen,

I

dee-

deze Moogendheid niet hadden doen besluiten om den loop van haare overwinningen te beteu- gelen, en in het jaar 1668 te *Aken* den vrede te sluiten.

Lodewyk de Veertiende liet blyken, of ten minste vermoedde men zulks, dat hy met tegen- zin de wapenen nederlegde; en de wel of kwaal- lykgegronde vrees, dat hy dezelve wederom zou opvatten, gaf aanleiding tot de *Triple Alli- antie*. By deeze gelegenheid week *Zweeden* af van zyne oude grondstellingen en waare belan- gens, en nam deel in dit verbond uit lichtzinnig- heid of uit inschiklykheid; *Engeland* om zich te wreken over den oorlog, die door den vrede van *Breda* geëindigd was geworden, waarin *Frankryk* de tegenparty gekozen had; en de *Vereenigde Nederlanden* om een' vergramden en geduchten Nabuur van hunne grenzen af te wee- ren. De *Hollanders* gingen zelfs nog verder; zy beledigden hunne oude beschermers door gedenkenpenningen, die op bevèl van hunne Over- heden vervaardigd wierden, door schimpfchrif- ten, die hunne schryvers uitstrooiden, en door hoonende gesprekken van hunne Afgezanten aan vreemde Hoven.

Lodewyk de Veertiende zag met verontwaerdi- ging de verwaandheid der *Nederlanders*; doch bedwong zyne gramschap om aan den Heer de *Louvain*, zyn' eenigen vertrouweling, den tyd te geeven om zyne wraak des te verschriklyker te maaken.

Deeze Staatsdienaar, die zo langen tyd het groot werktuig der overwinningen van *Frankryk* geweest is, was deeze voorkeur dubbel waerdig.
Schoon

Schoon hy nog jong, en zeer tot het vermaak genegen was, had hy echter eene gewoonte gemaakt van zich op den arbeid toe te leggen met eene ingespannenheid, die alles te boven ging; hy kende reeds volmaaktelyk de bekwaamheden der Bevelhebbers, de dapperheid der Legerbenden, de sterkte der Steden, en de toevlucht der grensvestingen. De vyanden hadden byna nooit eenig geheim, dat hy niet wist te ontdekken, nooit eene vesting, waarin hy geene verspieters had, geene oogmerken, die hy niet doorzag, geen voordeel, dat hy hen niet wist te ont-draaijen, of voor het minst nutteloos te maaken. Door zyn toevorzicht wierd de krygstucht hersteld, de gehoorzaamheid onder de legerbenden weder ingevoerd, de soldaat bevryd van de kwellingen der Officiers, en van de bedriegeryen der Leveranciers, en het geheel Koningryk beveiligd tegen de rooveryen, en losbandigheden van het krygsvolk. Hy is de eerste geweest, die den overvloed in onze legerplaatsen heeft doen heerschen; die met zeer veel oplettendheid zorg droeg voor de gezondheid der krygsknechten, welker leven hy in andere gevallen mischien wat al te ligt in de waagschaal stelde; hy wist het geheim om talryke legers aan te werven zonder geweld of onrechtvaardigheid te pleegen. De hoop en de vrees, die de twee voornaamste dryfveeren van de daaden der menschen zyn, hebben mischien nimmer onder het bestuur van eenig^o mensch zoveel vermoogen gehad als onder het zyne; nimmer heeft hy eene braave daad onbe-loond, of eene slechte daad ongestraft gelaten; maar nimmer ook gaf hy de schuld der wisselval-

ligheid en grilligheid van het lot aan dappere Bevelhebbers. De Historiefchryvers; beschuldigen hem, dat hy barsch was tegen zyne afhangelingen, en wreed tegen zyne vyanden; dat hy meer bezorgd was voor den roem en de grootheid van den Vorst, dan voor het geluk van het volk; dat hy de rust van *Europa* aan zyne eerzucht heeft opgeofferd; terwyl het in zyne magt was de onlusten voor te komen, of de algemeene rust te herstellen. Hy was minder vernuftig in het uitdenken van ontwerpen, dan bekwaam om die ten uitvoer te brengen; hy was grooter van verstand dan van gemoed; hy bezat eene vermetenheid die in tegenfpoed niet zelden tot neêrslagtigheid, ja zelfs fomtyds tot wanhoop overfloeg. Vóór zyn' tyd hadden de Legerhoofden het bestuur over de krygsverrichtingen, doch hy ontzenuwde hunnen moed, en boezemde hen eene bekrompene denkwyze in door hen al te zeer afhanglyk te maaken van het Hof en van deszelfs Staatsdienaars. Ik wil gaarne toestemmen, dat hy in de kennis van krygszaaken misfchien geene weêrgade had; maar hy had geene bekwaamheid genoeg om een groot Ryk te bestuuren.

Zohaast de Heer *de Louvois* kennis gekregen had van de oogmerken van zyn' Meester, zocht hy naar middelen om dezelyen te doen gelukken; alle hinderpaalen moesten welhaast wyken voor een' man van zyn karakter, doch daar bleef nog eene over, die niet gemaklyk fcheen om uit den weg te ruimen. De laatste veldtogten en de noodzaaklykheid om de veroverde plaatsfen in
 een'

een' behoorlyken staat van tegenweer te stellen; hadden allen den krygsvoorraad van het Ryk uitgeput; de magazynen waren ledig, en men zag geene kans om dezelve op nieuw aan te vullen, toen de Heer *de Louvois* een ontwerp smeedde, dat door deszelfs gelukkigen uitflag naauwlyks kan gerechtvaardigd worden; hy stelde voor, dat men by de *Nederlanders* zelve de noodige middelen moest zoeken om hen den oorlog aan te doen; en begaf zich met twee vertrouwde bedienden zelf op reis om een zo vreemd ontwerp ten uitvoer te brengen. Naauwlyks hadden de twee bedienden, die de rol van voornaame buitenlandsche kooplieden speelden, terwyl de Heer *de Louvois* die van hunnen makeelaar verbeeldde, zich in *Holland* aangediend, of allen de magazynen, zelfs die van de grensvestingen, stonden voor hen open. De *Hollanders*, die zich verbeeldden, dat de vrede thans gevestigd was, legden zich geheel toe op het voordeel van hunnen koophandel, en maakten geene zwaarigheid om hunnen krygsvoorraad te verkoopen, omdat zy oordeelden denzelven naderhand tot een' minderen prys te zullen kunnen aanvullen. Door deezen weg wierden buskruid, salpeter, lont, en allerhande krygstuig naar verzekerde plaatsen buiten de *Zeven Provinciën* vervoerd. De drie Fransche Reizigers hadden hunnen laatsten inkoop te *Leyden* gedaan, toen zy, de Stad doorwandelende om derzelver merkwaardigheden te bezichtigen, een' werkman hoorden uitroepen: „ Daar is Mynheer *de Louvois!*” Waarop zy, zonder zich te ontzetten, oogenbliklyk de Stad verlieten, een extrapost

aanamen, en gelukkiglyk in *Frankryk* terug keerden.

Het verslag van den Staatsdienaar overtuigde den Koning, dat 'er eene verschriklyke verwarring heerschte in de landen, die hy tot het tooneel van den oorlog verkozen had; twee driftige en magtige partyën hielden op dien tyd de Republiek van binnen verdeeld; de eene stelde alle mooglyke oplettendheid in het werk om de verheffing van den *Prins van Oranje* te beletten, en de andere om dezelve te bevorderen. Beide partyën hadden hunne aanvoeders, hunne dweepers, en hunne martelaars. De onzekerheid van den uitflag veroorzaakte eene soort van regeeringloosheid, welke een noodzaaklyk gevolg was van een gebrek in het staatsbestuur, en de oorzaak van deszelfs ondergang moest worden. De Staat was zonder bestuur, de Wet zonder kracht, de Overheid zonder ontzag, het Krygsvolk zonder tucht. De Stadvoogden verbeeldden zich meesters van de hen toevertrouwde steden te zyn, en gebruikten het geld, dat tot derzelver verdediging geschikt was, tot hun eigen voordeel. Men vond niet minder zwaarigheid om nieuwe belastingen uit te vinden dan om dezelve wel te besteden. Zohaast eenig bedaard of meer doorzichtig burger eenig middel uitdacht om het algemeen verval te herstellen, wierd hy terstond aangevallen door anderen, die liever den Staat wilden zien ten gronde gaan, dan deszelfs behoud aan hunne vyanden verschuldigd zyn. Beide partyën hadden één bepaald oogmerk, waarvan zy vast besloten hadden zich nooit te verwyderen; te weten, dat van nooit

voor elkanderen te wyken, en zich veeleer, indien de nood zulks vereischte, onder de puinhoopen van de Republiek te laten begraven.

Niettegenstaande alle deeze verdeeldheden bleeven de Raad-Pensjonaris en zyne vrienden over het algemeen nog in groote achting, en hadden doorgaans de meerderheid van stemmen op hunne zyde, doch men kon ligtelyk bemerken, dat alles zich langzaamerhand begon te schikken naar eene verandering van tooneel, die dit gezag stond te verzwakken of geheel te vernietigen. De allesdoorziende voorzichtigheid en wysheid van den Heer *de Wit*, en de byna onnaspeurbaare bestuuringen van zyne staatsregering ontsnapten de oogen van het algemeen, terwyl van den anderen kant de jonge *Prins van Oranje* aller oogen tot zich trok. Zyne doorluchtige geboorte, de menigvuldige diensten van zyne Voorouderen, de luister en de pracht van zyne hofhouding, zyne aankomende be- gaafdheden, zyne jeugd en ongelukkig lot, en met één woord alles strekte om hem den Afgod van het Gemeen te maaken. De wensch en de algemeene stem van het volk wilde hem aan het hoofd van de legermagt geplaatst zien, terwyl de waare Republieksgezinden van oordeel waren, dat het onvoorzichtig zou zyn de behoudenis van het Land te betrouwen aan een' jongen Vorst zonder ondervinding, en die daarenboven de zoon was van een' heerschzuchtigen Vader, die naar de Opperheerschappy gestaan had. „Het „ heeft niet veel gescheeld,” zeiden zy, „ of „ de oogmerken van den Vader zouden gelukt
 I 4 „ zyn,

„ zyn, in een' tyd toen de Republiek eene volmaak-
 „ te rust genoot, en het is byna een wonderwerk
 „ geweest, dat de Republiek eene vryheid heeft
 „ behouden, die onze voorzaaten door zoveel
 „ bloed en arbeid verkregen hebben. Daar nu
 „ de vrede onze onafhanklykheid naauwlyks
 „ heeft kunnen beveiligen, wat hebben wy dan
 „ niet te vreezen gedurende den oorlog, die
 „ ons te wachten staat? Al was de *Prins van*
 „ *Oranje* ook nog zo bedaard van gemoed, dan
 „ zouden zyne vleijers hem evenwel zoeken
 „ over te haalen om ons onder het juk te bren-
 „ gen, om hem daardoor in staat gesteld te zien
 „ om hunne diensten te beloonen, en buiten
 „ vrees voor eenige omwenteling te zyn. Men
 „ heeft rede om te vreezen, dat hy zich veeleer
 „ bedienen zal van het gezag, dat men hem
 „ zal opdraagen, om zich te wreken over de
 „ beledigingen, die hy zich verbeeld geleden
 „ te hebben, dan om den Staat, die hem ver-
 „ heven heeft, ten dienst te staan. Een jong
 „ Vorst, die naar zyn' zin kan beschikken over
 „ een magtig leger, is ligt te verleiden, en
 „ zeer gevaarlyk.”

Deze welberedeneerde bekommerdheden kon-
 den de voorgenomene bevordering wel eenige
 dagen doen uitstellen, maar hadden echter geene
 kracht genoeg om dezelve geheel en al te beletten;
 zes Provinciën hadden zich reeds verklaard voor
 de verheffing van den *Prins van Oranje*, en in
 de zevende, te weten die van *Holland*, had
 hy zeer veele vrienden. De vereeniging van
 alle deeze stemmen bewoog eindelyk den Raad-
 Pensionaris om *Willem den Derden* tot Kapitein-
 Ge

Generaal en Admiraal aan te stellen. Echter beging hy, by het doen van deezen stap, twee groote en gewigtige misflagen. De eerste was, dat de Heer *de Wit* te laat daartoe overging; indien hy vroeger zyne toestemming gegeven had, zou hy de genegenheid gewonnen hebben van het algemeen, dat sterk sicheen te staan op deeze blyk van toegeevendheid; hy zou daardoor in gunst geraakt zyn by veele oude Legerhoofden, welker moed door het gerucht van een' aanstaanden oorlog op nieuw was opgewakkerd doch die langzaamhand wederom tot hunne oude werkloosheid vervallen waren; en daarenboven gezegenpraald hebben over de tegenkanting der Prinsgezinden, die weigerden hunne toestemming te geeven tot het aanwerven van zes-en-twintigduizend mannen krygsvolk, omdat zy bevreesd waren van het bevel over dezelve in vreemde handen gesteld te zullen zien. De tweede misflag van den Raad-Pensionaris bestond daarin, dat hy de magt van den nieuwen Veldheer al te naauw bepaalde; hierdoor maakte hy hem tot zyn' onverzoenlyken vyand, en bleef zelf verantwoordelyk voor de noodlottigheden van den oorlog, waaraan zyn Vaderland stond blootgesteld te worden.

Terwyl de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* zulk verkeerde middelen tot haare verdediging in het werk stelde, wendde *Frankryk* alle mooglyke poogingen aan om dezelve met het meeste voordeel te overvallen. Naauwkeurige en bedreven aardrykskundigen waren onophoudelyk bezig met kaarten te maaken van de landen der Republiek, waarop alle beekjes, heiden, kreupelboschen, en

zelfs de allergeeringste dingen naauwkeurig aangekend waren. Misschien zouden de *Nederlanders* verbonden hebben kunnen sluiten, die hun ongeluk verhoed of vertraagd zouden hebben; doch de Heer de *Louvois* sneed hem dit middel af door vroegtijdige verbindtenissen met hunne nabuuren aan te gaan. Hy deed nog meer; hy bewoog den Koning van *Engeland*, den Bisschop van *Munster*, en den Keurvorst van *Keulen* om hen den oorlog aan te doen; de eerste wierd overgehaald door het geld, dat men hem gaf om zyne vermaaken door te zetten; de tweede door de hoop van land te zullen winnen, en hetzelfde naderhand te zullen behouden; en de derde door den raad van den *Graaf van Furstenberg*, Bisschop van *Straatsburg*, die hem naar zyn' zin regeerde. By alle deeze voorzorgen voegde *Frankryk* nog een talryk leger, eenen *Turenne*, een' *Condé*, en de allerdiepste geheimhouding.

Alle deeze toebereidselen bragten eindelyk die gebeurtenissen teweeg, waarover naderhand geheel *Europa* verbaasd heeft gestaan. Men zal altoos in gedachten houden, dat de *Franschen* in het jaar 1672 zich vertoond hebben op de oevers van den *Rbyn*; dat zy die rivier zyn omgezwoomen in het gezicht van een' vyand, die zich op zyn gemak verschanst had; dat zy alles veroverden of vernielden, dat hen hinderlyk kon zyn in hunnen zegepraalenden optogt; dat Steden, die men voor zeer sterk hield, haare poorten openden enkel op het hooren van des overwinnaars naam; dat drie Provinciën veroverd wierden in een bestek van tyd, dat maar even toereikende was om dezelve te doorreizen;
en

en eindelyk, dat de geheele Republiek in minder dan twee maanden voor de overwinnaars zou hebben moeten bukken, indien deezen zoveel beleid als moed bezeten hadden.

In de plaats van met hunne gantsche magt naar *Muiden* te trekken, welke togt alles zou beflist hebben, zonden zy den Marquis de *Rochefort* derwaarts met vyfhonderd ruiters, wiens aanslag miste. Daarenboven hielden zy zich op met het veroveren van plaatsfen aan den *Yssel*, terwyl zy gelegenheid hadden om tot in het hart van *Holland* door te dringen, éér men die Provincie nog onder water had gezet. In de plaats van hunne overwinningen door te zetten hielden zy zich op met naar voorslagen van vrede te luisteren. Dertigduizend krygsgevangenen, die men op de overwonnenen veroverd had maakten het land geheel hulpeloos, en alle deeze manschap wierd voor een gering rantsoen terug gegeven. De gezonde rede vereischte, dat men de vestingwerken der veroverde Steden slechtte; doch, in de plaats van dit te doen, liet men overal eene sterke bezetting, waardoor de legers zódanig verzwakt wierden, dat zy in het open veld niets meer konden uitvoeren. Eindelyk ontbrak 'er niets meer aan de volkomene overwinning dan nog een weinig standvastigheid; en de Koning van *Frankryk* keerde in de maand *Augustus* met zyne beste legerbenden naar huis.

De Raad-Pensjonaris *de Wit* had dit onweder zien opkomen; en indien men hem geloof had willen geeven, zou men hetzelfde hebben kunnen afwenden door redelyke voldoening te geeven,

ven, of krachteloos maaken door zodanige voorzorgen als de tyd toen vereischte. Hy stelde voor, dat men een' jongen en beleedigden Vorst zou trachten te vreedten te stellen, of de magazynen verbranden, die de *Franfchen* te *Nuys* hadden opgerecht; dat hen in de onmooglykheid zou gesteld hebben om den oorlog te beginnen. Doch de Prinsgezinden wilden noch het een, noch het ander, omdat zy door middel van den rampspoeden het verderf van hun Vaderland den val van den Raad-Pensjonaris en de verheffing van den *Prins van Oranje* meenden te zullen bewerken. Deeze dwarsdryving veroorzaakte in den doorluchtigen *de Wit* eene soort van werkloosheid, die hem naderhand als een verraad wierd te last gelegd, en echter inderdaad niets anders was dan een gevolg van zyn' vreedzaam aart, en van hoop, die hy had, van de gunst van *Frankryk* weder zullen te winnen. Deeze gróote Staatsdienaar had het gebrek van zich te veel over te geeven aan staatkundige bespiegelingen; de berekening van de kosten, die 'er noodig zouden zyn om de zeven Provinciën te bemagtigen, had hem aangetoond, dat dezelve in verre na het voordeel van deeze overwinning niet zou kunnen opweegen; en dit had hem als een' zuinigen Republikein het gevolg doen trekken, dat *Lodewyk* de Veertiende hierdoor van zyn voorneemen zou' afgetrokken worden. De twee heerschende driften, die het gemoed van den toenmaaligen Koning van *Frankryk*, naamelyk de eer- en wraakzucht, waren doof voor de stem der zuinigheid, en deden den Raad Pensjonaris begrypen, (schoon te laat,) dat de overdenkingen
van

van het Geheimvertrek niet altoos zekere waarborgen zyn in zaaken, die den algemeenen Staat betreffen.

De Raad-Pensjonaris, die, vóór den oorlog, het vertrouwen zelfs tot roekeloosheid had doorgedreven, verviel thans na den eersten tegenspoed, tot eene wanhoopige flauwhartigheid. Een man, die zich zo beroemd had gemaakt, had het gevaar behooren te verachten en uit te tarten; middelen ter herstelling uit te denken, daar menschen van een dagelyksch verstand geen doorzicht vonden, en, met één woord, zich als verdediger van zyn Vaderland onder deszelfs puinhoopen te begraven. De Republiek was te vooren in veel hachlyker omstandigheden geweest; zowel als zy in staat geweest was om de staatkunde van *Philips* den Tweden te leur te stellen, was zy ook in staat om het openbaar geweld van *Lodewyk* den Veertienden te keer te gaan; te meer, naardien *Spanjen*, in weêrwil van deszelfs zwakheid, en *Duitschland*, in weêrwil, van deszelfs traagheid, alle poogingen aanwendden om den loop van den Overwinnaar te stuiten.

De Raad-Pensjonaris heeft, zonder twyfel, ook alle deeze aanmerkingen gemaakt; doch het doorzicht van het vernuft is veelyds te zwak tegen de neiging van het hart. Geheel ingenomen, met het ongemak had hy geen' moed genoeg om naar het middel, dat hetzelfde kon wegneemen rond te zien. Geheel versmoord onder den voorspoed der *Franschen*, den haat van het gepeupel, en de lasheid zyner vrienden, zag de Raad-Pensjonaris geen' anderen weg open, dan de

de bescheidenheid van den Overwinnaar te hulp te roepen. Op zyne aanraading beslooten de Staaten-Generaal *Frankryk* om vrede te verzoeken; welke, indien de eerlyke *Pomponne* gehoord was geworden, voorzeker gesloten zou zyn geworden op voorwaarden, die roemryk voor den Overwinnaar, en tevens eerlyk voor de overwonnenen zouden geweest zyn. Maar ongelukkiglyk gaf de Heer *de Louvois*, die toen de begunstigde Staatsdienaars was, zich geheel over aan zyn trotsch karakter, en wist te bewerken, dat men voorlagen deed aan de Staaten, die geheel strydig waren met hunne eer, met hunne vryheid, en met hunnen godsdienst.

De onredelykheid van deeze voorwaarden verbaasde den Raad-Pensionaris en zyne vrienden, die meer edelmoedigheid verwacht hadden; doch desniettegenstaande toonden zy zich standvastig voor de party, die zy gekozen hadden. „ De „ Republiek, ” zeiden zy, „ die thans tot de „ grondvesten toe verwrikt is door de hevige „ schokken, die men haar van buiten en van „ binnen heeft toegebracht, kan onmooglyk behouden worden dan door de onderwerping. „ Het is ons even onmooglyk den vyand de „ landen weder te ontnemen, die hy op ons veroverd heeft, dan die, welken ons nog zyn overgebleven, door geweld van wapenen te bewaaren. De posten, die bezet moeten worden, zyn ontelbaar, en wy hebben maar weinig volk om die te bewaaren; daar wy van buiten ontrust worden door den oorlog met eene ontzaglyke Moogendheid, en van „ bin-

„ binnen door burgerlyke twisten, wat blyft
 „ ons dan anders over dan onzen geheelen on-
 „ dergang door een tydig vergelyk voor te ko-
 „ men? Hoe hard ook de wètten moogen zyn,
 „ die *Frankryk* aan de Republiek wil opleggen,
 „ zal men die echter zo geheel onredelyk niet
 „ vinden, wanneer men bedenkt, dat dit Ryk
 „ reeds meester is van drie Provinciën, en
 „ en zulks worden kan van *Friesland*, zo haast
 „ het slechts zal willen. Te wachten tot dat
 „ alle de plaatsen, de eene na de andere zul-
 „ len veroverd zyn, is niets anders dan het Va-
 „ derland blootstellen aan het gevaar van als een
 „ overwonnen land behandeld te worden.”

Schoon deeze vreedzaame gevoelens door de voornaamste leden der regeering gehandhaafd wierden, besloot men echter tot het voortzetten van den oorlog door een gelukkig doch onverwacht toeval. Terwyl men te *Amsterdam* bezig was met te raadpleegen welk gevoelen men zou aanneemen, werd het Stadhuis omringd door het volk, dat bekommerd was over den uitslag van een besluit, waarvan deszelfs vryheid afhing. De meeste stemmen waren voor den vrede, toen *Gillis Valckenier* en *Gerard Hasfelaar*, twee driftige en onverschrokken Burgemeesteren, de overige leden van den Raad dreigden, dat zy de vensters zouden openen, en aan het volk bekend maaken, dat het verraden wierd. Het onvermydelyk gevaar van door het woedend graauw verscheurd te zullen worden woog zwaarder dan dat, waarin men zich door de overwinningen der vyanden vond nedergestort. Men besloot tot het voortzetten van den

den oorlog; en dit besluit van de eene stad tot de andere overgaande bragt binnen kort eene gelukkige omwenteling te weeg. De gesteltenis der Republiek was nog niet veranderd zedert de levendige geneigdheid, die men getoond had voor de bevreediging; en echter wierd het doorzetten van den oorlog thans door de meeste stemmen overal aangedrongen; zelfs waren de geenen, die zich daar tegen aankantten, verplicht te zweeren, dat zy hun goed en bloed voor het Vaderland zouden opofferen.

Deeze verbaazende omwenteling in de algemeene denkwyze moest noodwendig de zegepraal van den Prins en den ondergang van den Raad-Pensionaris ten gevolge hebben.— Reeds zedert een' geruimen tyd hadden veele doorzichtige lieden benevens het gros van het gemeen, door de aanhangers van het *Huis van Oranje* opgehitst, gewild, dat de opperste magt aan eene van de twee partyën geheelenal mogt ter hand gesteld worden, op dat deeze, daardoor vryheid van naar eigen goedvinden te handelen verkregen hebbende, haare oogmerken, zonder tegenkating, mogt kunnen ten uitvoer brengen, en voor den uitslag verantwoordlyk zyn. Zolang de voorspoed van de Republiek geduurd had, waren de meeste stemmen steeds voor den Heer *de Wit* geweest, dien men als den bewerker van dit geluk beschouwde; doch het verval van de algemeene zaak bragt eene verandering in de denkbeelden te weeg; de eerste onlusten openbaarden zich te *Dordrecht*. Het Gemeen, dat zich verbeeldde, dat de Republiek verraden of kwaalyk geregeerd wierd, eischte, dat de *Prins*
van

van Oranje in allen de ampten en waerdigheden van zyne voorzaaten, zou hersteld worden.

„Vivat Oranje!” riepen die oproermaakers; „de *De Witten* en hunne aanhangers zyn de oorzaak van onze rampen, wy willenden Prins tot onzen Stadhouder hebben.”

De Regeering van *Dordrecht* door dit oproerig geschreeuw, en door de bedreigingen, welke daarmede gepaard gingen, bevreesd geworden, zond een' brief aan den Prins om hem te verzoeken, dat hy de oproerige gemoederen van het gemeen, zo het mooglyk was, door zyne tegenwoordigheid tot bedaaren zou zoeken te brengen. De Prins bleef zich langen tyd tegen dit verzoek verzetten; het zy dan uit bezorgdheid om het leger te verlaten, of om aan het vuur van tweedragt tyd te geeven om nog heviger te worden. Doch eindelyk liet hy zich overhaalen door de aanzoeken der afgezondenen, die mischien de vrees van door het gemeen verscheurd te zullen worden, wanneer zy zonder den Prins terug kwamen, welspreekender maakte dan de wensch om den Afgod van het Graauw, en hunnen Opvolger in het hoog gezag binnen hunne muuren te zien.

Zohaast de Prins zitting genomen had in den Raad, hoorde hy met groote verwondering, dat men hem afvroeg welke voorlagen hy kwam doen; waarop hy ten antwoord gaf, dat hy gekomen was, op het verzoek der Afgezondenen, om te verneemen, wat men van hem vorderde. Hierop kreeg hy geen ander antwoord dan bloote complimenten, en een verzoek, dat hy de magazynen en vestingwerken zou gaan

bezichtigen. Dit deed hy, verzeld door de overheid, die zich vleide, dat deeze geringe voldoening het gemeen mischien zou te vreden stellen, en maakte zich vervolgens gereed om naar het leger terug te keeren. Doch de oproerigen begeerden, vóór zyn vertrek, te weeten, of men hem tot de hoogste waardigheid in de Republiek verheven had; maar naauwiyks had hy hen met eene waare of valsche zedigheit ten antwoord gegeven, dat hy geen Stadhouder was, of immer worden kon, uit hoofde van den eed, dien hy gedaan had, of zy zwoeren eenpaariglyk, dat zy niet rusten zouden, vóór dat zy het doorluchtig Opperhoofd, dat zy van hunne Regeerders afvorderden, aan het hoofd der algemeene zaaken geplaatst zagen. De Regeering, door deeze bedreiging bevreesd geworden, deed door eene plechtige Acte afstand van het Eeuwig Edict, verkoos den Kapitein-Generaal tot Stadhouder, en ontfloeg hem van den eed, dien hy gedaan had van nimmer deeze waardigheid te zullen aanneemen.

De *Prins van Oranje*, die niet zelden gewoon was den uiterlyken schyn van bilykheid, godsvrucht, en deugd aan te neemen, veinsde thans ook zwaarigheid te maaken in het aanneemen van dit ontslag, schoon het inderdaad veel wettiger was dan dat der Predikanten, waarin hy naderhand genoeg nam. Naardien de Geestelyken geen recht ter waereld hebben om iemand te ontslaan van den eed aan de Hooge Overigheid gedaan, was deeze ook alleen gewettigd om den eed, dien zy zelve had opgelegd, te vernietigen; doch de Prins begreep waarschy-
lyk,

lyk, dat deeze stap hem meer geliefd by de Predikanten, en meer gezien by het Gemeen zou maaken.

Wat ook hiervan zy, deeze zwaarigheid was naauwlyks uit den weg geruimd, of de Acte van des Prinsfen verkiezing wierd door den gantschen Raad getekend, en vervolgens gezonden aan *Cornelis de Wit*, Oud-Burgemeester, en Broeder van den Raad-Pensjonaris, om dezelve insgelyks te ondertekenen. Deeze doorluchtige man was toen bedlegerig door ongemakken, die hy zich in den dienst van de Republiek zo te land als ter zee op den hals had gehaald, en weigerde manmoediglyk een' eed te verbreeken, dien hy aan de Hooge en Wettige Overheid gedaan had, en van welken de Regeering van eene enkele Stad, zyns oordeels, geen recht had hem te ontslaan. Te vergeefs stelden degeenen, die men aan hem had afgezonden, hem voor, dat hy zwichten moest voor eene gewapende en raazende menigte, die zyn huis bezet hield; deeze onwrikbaare Vaderlander gaf hen ten antwoord, dat zyn leven hem niet waard genoeg was om hetzelve te redden ten koste van zyne eer door het tekenen van een besluit, dat nadeelig was voor de vryheid van het Vaderland. Men begon reeds den moed van hem te zullen winnen verloren te geeven, toen *Mevrouw de Wit* in traanen smeltende binnen trad, hem zyne twee jonge zonen vertoonde, en hem smeekte, dat hy toch om hunnent wille zorg voor zyn leven zou draagen. Doch ziende, dat hy onverzetlyk by zyn besluit bleef volharden, dreigde zy hem, dat zy alle deuren

zou openzetten, zichzelve met haare twee kinderen midden onder het oproerig gemeen werpen, op deeze wys zyne nakomelingen trachten te redden, en hem overlaaten aan zyne onverzetlyke hardnekkigheid en aan eene onvermydelijke dood, dewyl hy het toch zo begeerde. Deze woorden op een' beslotenen en byna wanhoopigen toon uitgesproken troffen hem tot in het hart; hy liet zich beweegen, en ondertekende het geschrift. Hy dacht zyne eer echter te redden, en eene verschooning voor zyne zwakheid te zullen vinden, wanneer het oproer eenmaal zou gestild zyn, door achter zyne handtekening te voegen: V. C. dat is *Vi Coactus*; (Door geweld gedwongen) doch een schelmsche Predikant onderrechtte het Gemeen van de betekenis deezer letters; waarop de Heer *de Wit* gedwongen wierd om dezelve uit te wischen, en even gelyk de anderen enkel zyn' naam te tekenen.

Het oproer van *Dordrecht* wierd welhaast eene besmettelyke ziekte, die zich door het gantsche land verspreidde. Alle de steden begeerden den *Prins van Oranje* tot hunnen Stadhouder; en hy wierd van alle kanten aangezocht om bezit te komen neemen van deeze nieuwe waardigheid. De Staaten-Generaal wettigden het oproerige en onregelmaatige van deeze handelwyze door de verheffing van den Prins te bekrachtigen. Intuschen bleeven de oproerigheden onder het Gemeen nog steeds aanhouden; het volk betoonde overal de grootste minachting voor zyne Overheden; en deszelfs woede ging zelfs zó verre, dat men een' aanslag maakte op het leven

van

van den Raad-Pensjonaris, die zich tegen deeze omwenteling had aangekant.

De Heer *de Wit*, schoon sterk aangezocht om vergiffenis te verzoeken voor *Van der Graaf*, den eenigsten der moordenaars, die gevat was, had zich echter nooit daartoe willen laten bewegen. Te vergeefs had men hem menigmaalen gezegd, dat het eene roemruchtige daad zou zyn het leven te redden van iemand, die het hem had willen beneemen, en dat zich thans eene bewaame gelegenheid voor deed, om door deeze blyk van zachtmoedigheid de harten van het volk, dat die grootmoedige daad schein te verwachten, weder tot zich te trekken; hy gaf altoos daarop ten antwoord, dat men het recht zyn' vryen loop moest laten, omdat de hoop op strafloosheid noodzaaklyk strekken moest om de boosdoenders in getal en stoutheid te doen toeneemen. „Het volk”, zeide hy, „haat my zonder rede, en ik zoek deszelfs genegenheid niet weder te winnen door een' stap te doen, die alle Amptenaaren in gevaar van hun leven zou kunnen brengen, en die door myne vryanden veeleer zou beschouwd worden als eene blyk van myne zwakheid, dan van myne grootmoedigheid.” De gevolgen hebben getoond, dat de zachtste party de verstandigste zou geweest zyn. Het Gemeen verbitterd door het bloed, dat het had zien vergieten, bragt eene gantsche menigte van beschuldigingen in tegen de twee doorluchtige Gebroeders, waar tegen noch de een, noch de andere zich konden rechtvaardigen. Dit vooroordeel deed den Raad-

Pensionaris besluiten om zyn ampt neder te leggen, en deeze daad van grootmoedigheid, of van wanhoop, was de laatste van zyn leven; deeze groote Staatsdienaar wierd, weinig dagen naderhand, vermoord, en met hem zyn Broeder *Cornelis de Wit*, de grootste man na hem zelve, die ten dien tyd in de Republiek gevonden wierd.

Ik wil, in navolging van andere, en zelfs van zeer onpartydige Schryvers, niet staande houden dat de Stadhouder deezen moord bevolen of aangestookt had; hy heeft altoos staande gehouden, dat hy geen deel gehad heeft in dit gruwelstuk, schoon hy niet geweigerd heeft de vruchten daarvan te plukken. Zyn karakter is by my niet genoeg voldoende om de duisterheid der Historie in dit geval te beslissen; en ik houd dit voor een van die twyfelachtigheden, welke het hart van de Leezer best kan oplossen.

De verheffing van den *Prins van Oranje*, maakte een nieuw tydgewricht in de Historie van de *Vereenigde Nederlanden*, en genoegzaam in die van geheel *Europa*. De Moogendheden, die medegewerkt hadden tot den ondergang van *Holland*; diegeene, welke denzelven heimelyk gewenscht hadden; die, welke zulks met onverschillige oogen hadden aangezien; die, welke niets anders gedaan hadden, dan bloote wenschen voor deszelfs behoudenis te vormen, en eindelyk die, welke zich, schoon langzaam, ten voordeele van de Republiek verklaard hadden; deeze alle vereenigden zich thans tot derzelver verdediging. Deeze zo welgepaste omwenteling,

ling, die enkel het gevolg der tydsomftandigheden was, wierd geheel en al aan het beleid van den Stadhouder toegeschreven. Men had tot dus verre de vernedering der *Hollanders*, die door hunne schatten trotsch geworden waren, met genoeg aangezien; maar thans begon men de overmagt van *Frankryk* met ongeruste oogen te beschouwen. De geringste vrees moet doorgaans wyken voor de grootste, en dewyl het thans de algemeene zaak was de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* by te staan, wierd hy, die dezelve bestuurde, zonder iets daaraan toegebracht te hebben, het hoofd van de verbindtenis, welke tot derzelve behoudenis gevormd wierd.

Door deeze vooringenomenheid gesterkt wierd de *Prins van Oranje* welhaast de ziel, en de lotbessiser van geheel *Europa*. Hy deed aan alle Hoven, door zyne zendingen uitstrooijen, dat de Koning van *Frankryk*, veel magtiger dan Keizer *Karel de Vyfde* ooit geweest was, naar de Algemeene Heerschappy stond, en veel beter middelen in het werk stelde om daartoe te geraaken. Deeze losbedachte harsenschim mishagde aan den hoogmoed der andere Moogendheden, ontstak haare afgunst, gaf voet aan haare achterdocht, verlevendigde haare staatkunde, en deed haar overgaan tot het sluiten van eene verbindtenis, die haare rust kon beveiligen. De listige Stadhouder was het middelpunt, waarin zich alle deeze byzondere afgunstigheden tegen de overmagt van *Frankryk* vereenigden. Door den naam van *Balans van Europa*, dien hy wist uit te denken, gelukte het hem zelfs de meest

verdeelde Moogendheden tot één gevoelen te brengen; het vertrouwen te winnen van de achterdochtigste Raadsvergaderingen; de frydigste belangens te vereenigen; den onverzoenlyksten haat uit den weg te ruimen; de onbuigzaamste gemoederen aan zyne gevoelens te onderwerpen; de flauwhartigste natiën moed in te boezemen; en zich een onbepaald gezag over de magtigste Vorsten te verkrygen. De Republiek genoot welhaast het voordeel van deeze listige kunstgreepen; zy hield op het tooneel te zyn van den oorlog, die in de nabuurige Staaten overgebracht wierd.

De Prinsgezinden bedienden zich van deeze voordeelige gelegenheid om hun aanzien te vestigen door dat van den Stadhouder te vergrooten. *Caspar Fagel*, die zeer veel gezag had te *Haarlem*, wist den Raad van die Stad te bewegen om het Stadhouderschap erflyk te maaken in dat Geslacht, waarin het thans gevestigd was.

„ Allen de gebeurtenissen, die 'er voorgevallen
 „ zyn zedert de dood van Prins *Willem* den
 „ Tweeden, zyn enkel eene aaneenschakeling
 „ van rampen voor de Republiek.” Dus spraken de Afgezonden van *Haarlem*.” De buitenlandfche oorlogen, die den Staat uitgeput hebben, en de binnenlandfche onlusten, die denzelven hebben verdeeld, hebben de grondvesten van de Republiek doen wankelen. De bewerkers van allen deeze rampen hebben het lot ondergaan, dat zy verdienden; sommigen van hen zyn voorzichtiglyk afgezet; en anderen zyn aan de billyke wraak van het volk opgeöfferd. Het gezag, dat zy hadden laaten

„ verwaarloozen, is thans overgegaan in han-
 „ den van een' man, die bekwaam is om het-
 „ zelve te handhaaven, om het door de ingeze-
 „ tenen te doen eerbiedigen, en het daarenbo-
 „ ven tegen den algemeenen vyand te beſcher-
 „ men. Laaten wy het geluk van allen deeze
 „ voorrechten, welken wy thans genieten, aan
 „ onze nakomelingen overlaaten; laaten de voor-
 „ naamſte ampten voor altoos gehecht worden
 „ aan dat Huis, hetwelk door het bekleeden
 „ van dezelve zoveel nut aan het algemeen
 „ heeft toegebracht. Hebben niet *Venetiën* en
 „ *Genua* hunne *Doges*? Heeft niet *Engeland*,
 „ toen het zich tot eene Republiek zocht te
 „ vormen, zich een' *Protector* verkozen? Het
 „ Stadhouderschap is noodzaaklyk voor onze
 „ Republiek; en de eenige rede van ons ongeluk
 „ is, dat wy ons zolang tegen de verheffing
 „ van den Stadhouder hebben aangekant.”

Deeze redeneering, die niets anders was dan
 eene aaneenſchakeling van ſpitsvondigheden, had
 zeer ligt kunnen wederlegd worden, doch zulks
 wierd niet gedaan. De Republikeiſche party
 was te zeer verzwakt om dit te durven onder-
 neemen, en de vrienden van den Stadhouder be-
 greepen, dat hun behoud enkel beſtond in de
 voortduuring en in de vergrooting van zyne magt.
 Zy ſtemden niet alleen in den voorſlag der Af-
 gezonden van *Haarlem*. maar bedankten hen
 nog daarenboven voor hunnen welmeenenden
 yver. Men ſcheen thans over het algemeen be-
 vreesd te zyn van zich de oude rechten der vry-
 heid weder aan te maatigen, en ten eenigen tyd
 gebrek te zullen hebben aan een' Opperheer.

Mén was niet te vreedn met een' Meester te hebben voor het tegenwoordige; men wilde ook verzekerd zyn van in het toekomende 'er altoos een' te zullen kunnen vinden, en om die rede besloot men zichzelve en de geheele nakomelingschap voor altoos te onderwerpen aan de gehoorzaamheid van de geheele manlyke linie van het *Huis van Oranje*. Dus wierd door de laagheid der wettige Opperheeren een geheiligd recht afgestaan, dat zy, volgens hunnen eed en plicht, ongeschonden aan hunne nakomelingen hadden behooren over te geeven, gelyk zy het van hunne voorzaaten ontfangen hadden. Het voorbeeld der Provincie van *Holland* wierd terstond gevolgd door die van *Zeeland*. De drie Provinciën, die door den Koning van *Frankryk* en door den Bisfchop van *Munster* veroverd waren geweest, te wecten, *Gelderland*, *Utrecht* en *Overyffel*, gingen een weinig laater tot dien stap over; doch zohaast zy geheel erlost waren van hunne dwingelanden verzochten zy weder in het oude bondgenootfchap toegelaten te moogen worden, waarvan zy door overheerfching waren afgefcheurd, en ftonden tevens aan den *Prins van Oranje* de bovengemelde eerampten toe.

De dienften, die de Stadhouder aan de Natie gedaan had, waren vooral niet grooter dan de gunst, die men hem bewezen had. De Staaten hadden een groot gedeelte van hun oppergezag aan een' van hunne onderdaanen afgestaan; maar een onderdaan, die te groot geworden is, fchaamt zich doorgaans langer een onderdaan te zyn, een middelftand tufchen het oppergezag en de onderwerping is een gedwongen ftand, die geen' duur kan

kan hebben. In denzelven is eene dagelyksche eerzucht genoeg om de paalen van het gezag te doen overtreden door dengeenen, die daarmede bekleed is; en de *Prins van Oranje* zou voorzeker een onbekend verschynfel in de Historie geweest zyn, zo hy had kunnen besluiten, de wetten te eerbiedigen, waaraan hy onderworpen was. Hy zocht nog magtiger te worden; maar zocht zulks, volgens zyn' diepzinnigen en veinzenden aart, op eene zó behendige wyze, dat het byna twyfelachtig was, of hy wel eenig ander deel had gehad in het ontwerp dan dat hy zyne vrienden hunnen gang had laten gaan.

Zohaast de *Franschen Gelderland* ontruimd hadden, gaven de Staaten-Generaal, die voor het grootst gedeelte den Stadhouder toegedaan waren, hem de magt om diegeenen van hunne ampten te ontslaan, welken hy zou oordeelen niet in staat te zyn om dezelve naar behooren waar te nemen, en zodanige lieden in de plaats te stellen, die, zyns bedunkens, daartoe beter bekwaam waren. De *Prins van Oranje* bediende zich van deeze onvoorzichtige volmagt om lieden, die hy wist aan zyne belangens verknocht te zyn, in de hoogste bedieningen te plaatsen. *Coenraad Leclerc*, dien een doorzichtig verstand, een beleefde omgang, en een inneemend karakter byzonder geschikt maakten tot het bestuuren van gewigtige en gevaarlyke kunstgreepen, wierd aangesteld tot Secretaris van het kwartier van *Nymegen*. Hy bediende zich van het voorrecht, dat het gezag van zyn' Begunstiger, zyne eigen verdiensten, zyn ampt, en zyn karakter hem gaven,

ven, om het volk over te haalen tot den afstand van deszelfs onafhanklykheid. Hy durfde opentlyk verklaaren, dat de Provincie, in haaren tegenwoordigen staat van verval, zich onmooglyk door haare eigene magt kon verdedigen; dat hy geene andere uitkomst zag dan de bescherming van den *Prins van Oranje*, en dat men zich geen oogenblik moest bedenken om hem het oppergezag aan te bieden. In het geheim zeide hy tegen degeenen, die hy wist het grootst in aanzien te zyn, dat deeze verheffing zou goedgekeurd worden, zohaast men de noodzaaklykheid daarvan zou zien, en dat, indien de Provincie van *Gelderland* zich niet haastte, zy daarin voorgekomen zou worden door *Holland*. De zendingen van den Prins in de kwartieren van *Zutphen* en *Arnhem* bedienden zich van dezelfde kunstgreepen.

Zohaast de aanhangers van den Prins bemerkten, dat zy de meeste gemoederen tot hunne gevoelens hadden overgehaald, deden zy de Staa-ten van die Provincie vergaderen. Na eenige tegenkantingen wierd het oppergezag en de rang van Hertog van *Gelderland* opgedragen van den *Prins van Oranje*. Dit fraai geschenk ging gepaard met de grootste loftuitingen, de onderdaanigste onderwerping, en, met één woord, met alle de blyken van bewondering en erkentlykheid, die men ooit zou kunnen uitdenken om een' jongen Prins van vier-en-twintig jaaren te vleijen.

De Stadhouder wist de vreugd, die hem deeze aanbieding veroorzaakte, voorzigtiglyk te verbergen. Hy gaf aan de Afgezonden van *Gelder-*

derland ten antwoord; dat hy eenigen tyd noodig had om zich over eene zaak van zoveel gewigt te bedenken, en dat hy zich verplicht achtte deswegens met de overige Provinciën te raadpleegen. Hy vervoegde zich echter alleenlyk by de Provinciën, *Holland*, *Zeeland*, en *Utrecht*, waarfchyntlyk om haar daardoor onder de hand te doen begrypen, dat zy hem dezelfde eerbewyzing verfchuldigd waren, omdat hy hen dezelfde dienften bewezen had. Hy oordeelde het niet noodig te zyn den raad van de Provinciën, *Groningen*, en *Friesland*, in te neemen, dewyl deeze een' byzonderen Stadhouder hadden. In *Over-Tsfel* was de regeering nog niet veranderd, en dus had hy groote rede om veele leden der regeering van die Provincie ten zynen opzichte te mistrouwen.

De Staaten van *Utrecht*, in welker vergadering de Prins veele afhangelingen had, waren van gevoelen, dat hy dit oppergezag moest aanneemen; in *Holland* bleeven de gevoelens, na lang en hevige twisten, verdeeld; doch de Staaten van *Zeeland* fchreeven hem een' omftandigen brief, waarin zy veele gewigtige redenen bybragten om hem deeze aanbieding af te raaden. Zy ftelden hem voor, dat dezelve onbestaanbaar was met de Unie van *Utrecht*; dat een nietsbeduidende eertitel hem het vertrouwen en de genegenheid van het volk zou doen verliezen. Dat de naam van Opperheer weinig of niets zou toebrengen tot de vermeerdering van het gezag, het welk hy thans genoot; en eindelyk, dat hy meer roem zou verwerven, door het weigeren van

van de voorstellingen, die men hem deed dan door dezelve aan te neemen.

Elk onpartydig leezer kan over de gevoelens van den Prins in dit geval genoegzaam oordeelen uit de verschillende antwoorden, die hy aan de drie voorgemelde Provinciën deed. Zyn brief aan de Staaten van *Utrecht* is opgevuld met dankbetoigingen; die aan de Staaten van *Holland* is zeer flauw en koel, en zyn antwoord aan de Staaten van *Zeeland* behelst genoegzaam niets dan scherpe en bittere uitdrukkingen. Men kan uit deeze handelwyze klaar genoeg bespeuren hoezeer de *Prins van Oranje* ingenomen was met de hoop van ten eenigen tyd te zullen regeeren; hy zag echter daarvan af, omdat hy bemerkte, dat de genoederen dagelyks meer verbitterd wierden, dat hy zich enkel met de opperheerfchappy van *Gelderland* zou moeten vergenoegen, en daarenboven daardoor de achterdocht van de andere Provinciën gaande maaken.

De overwinning, die de Stadhouder, by deeze gelegenheid, op zichzelf behaalde, was voorzeker pryzenswaerdig. Ik ben wel niet van het gevoelen van degeenen, die de party, welke hy in deeze omftandigheden koos, aan zyne zedigheid toefchryven; doch ik wil echter gaarne bekennen, dat hy verdient geprezen te worden, omdat hy moed en voorzichtigheid genoeg gehad heeft om zyne heerschzucht te keer te gaan. Intusfchen deed deeze weigering van den Prins, die, naar alle waarfchynlykheid, het algemeen mistrouwen had behooren weg te neemen, hetzelve nog meer toeneemen, door eene foort van griligheid, waarvan noch de Wysgeeren, noch de Staat-

Staatkundigen tot nu toe de rede hebben kunnen uitdenken. De Staatsgezinden zeiden : „ De Provincie van *Gelderland* kan onmogelyk uit erkentlykheid den Prins iets toegestaan hebben, dat men nooit aan iemand toestaat dan door dwang. Men tracht eene aanbieding voor algemeen te doen doorgaan, die enkel door oproerige wargeeften en omgekochte huurlingen doorgedrongen is. De flauwhartigen zyn overgehaald door de vrees, de heerschzuchtigen door groote vooruitzichten, en de welgezinden door de list, waarmede men hen heeft weeten wys te maaken, dat zy niet in staat zouden zyn om de stemmen der menigte te keer te gaan. De menschen te willen wys maaken, dat dit alles gebeurd zou zyn zonder het voorweeten van den *Prins van Oranje*, is eene loutere harfenschim; zyne ahangelingen hebben zyne bevelen uitgevoerd, en enkel op zyn bevel deeze omwenteling te weeg gebragt. Zyne weigering is geen gevolg van zyne zedigheid, zy is eene noodzaaklykheid; hy heeft dit oppergezag niet afgewezen, dan nadat hy gezien heeft uit de gesteldheid der gemoederen, die hy had doen toetsen, dat hy dat niet zou kunnen verkrygen over de andere Provinciën, en dat hy het, zelfs over deeze ééne Provincie, niet vreedig zou kunnen bezitten.”

Deeze redeneeringen, die dikwyls en met veel hartelykheid herhaald wierden, maakten zulke levendige indrukfelen op de gemoederen van het volk, dat de blinde toegenegenheid, welke het voor den Stadhouder had gehad, eensklaps in een

een' onverzoenlyken haat veranderde; de Staaten van *Hollana* zelve konden het gemor der misnoegde gemeente niet ontgaan, omdat zy getwyfeld hadden in een geval, waar mede de gantsche ondergang van de Staatsregeering gemengd was. De misnoegdheid liep eindelyk zó hoog, dat de Regeering van deeze Provincie zich genoodzaakt vond tot het afkondigen van een befluit, waarin de doodstraf gedreigd wierd aan allen degeenen, die de stoutheid zouden durven hebben van te zeggen, dat de *Prins van Oranje* naar de Opperheerschappy deezer landen gftaan had, en dat de Staaten in beraad gftaan hadden om hem dezelve op te draagen.

Zohaast de Stadhouder bemerkte, dat hy in het ontwerp van zyne verheffing niet kon flaa-gen, wist hy geen ander middel uit te denken om zyn aanzien staande te houden dan het voortzetten van den oorlog, en uit dien hoofde wendde hy alle zyne poogingen daartoe aan. Hy oordeelde, dat dit hem des te beter zou gelukken, omdat de zaamenverbondene Moogendheden, meer verbitterd dan moedeloos geworden door de overwinningen van *Lodewyk den Veertienden*, veeleer genegen scheenen om zich onder de puinhoopen van haare landen te laten begraven dan zich de wet te laten voorschryven door een' trotschen overheerscher. Keizer *Leopold*, zich weinig bekommerende over den ongelukkigen toestand der Ryksftenden, die door zyn toedoen in een' gevaarlyken Oorlog gewikkeld waren, was enkel bedacht om geheel *Europa* tegen *Frankryk* in de wapenen te houden, onder het schoonschynend voorwendfel van de algemeene vry-

vryheid te handhaaven. *Spanjen*, dat zich genoegzaam geheel en al beroofd zag van zyne bezittingen in de *Nederlanden*, verwachtte van het geluk van den oorlog de herstelling van die bezittingen, welke het thans verloren had. *Denemarken* en *Brandenburg* zagen geene andere kans open om in het bezit van hunne behaalde veroveringen op *Zweeden* te blyven, dan door het verwyderen van de magt van *Frankryk*, die, gelyk zy wisten, steeds gereed was om hunnen vyand by te staan. Het Parlement van *Engeland*, meer a'gunstig over den voorspoed van *Frankryk* dan over den bloeienden koophandel der *Hollanders*, stelde alle zyne poogingen in het werk om den Koning tot dezelfde gevoelens over te haalen.

De Staaten der *Vereenigde Nederlanden* waren de eenigen, die naar vrede verlangden. Het begon hen te verveelen, dat zy alleen de kosten moesten draagen van een' verderflyken oorlog, die thans enkel hunne Bondgenooten schein te betreffen. De ydele eer van den Keizer, den Koning van *Spanjen*, den Koning van *Denemarken*, den Keurvorst van *Brandenburg*, de meeste andere Keurvorsten, en nog eene geheele menigte van *Duitsche Prinsen* als hunne loontrekkende Dienaars te kunnen aanmerken, kon niet beletten, dat zy hunne verzwakking begonnen te gevoelen. Zy deden opening van hunnen toestand aan de Afgezanten, die te *Nymagen* byeen gekomen waren, niet zo zeer om den vrede in *Europa* daadelyk te herstellen als wel om den uiterlyken schyn van zulks te hebben willen doen. De bedreiging der Staaten van een'

afzonderlyken vrede te zullen sluiten, indien men niet met ernst, en ter goeder trouw aan het bewerken van den algemeenen vrede wilde arbeiden, maakte de zaamen verbondene Moogendheden bevreesd; en deeze vrees maakte den *Prins van Oranje* ongerust, dat dezelve welligt strekken zou om eene algemeene bevreediging te doen aanneemen. Hy wierd uit deeze zyne ongerustheid gered door den Ridder *Temple*, die, als Afgezant van den bemiddelenden Vorst, hem beloofde, dat hy den vrede onmooglyk zou maaken, of ten minste het sluiten van denzelven zou vertragen.

Deeze Onderhandelaar, die, myns oordeels, de bekwaamste geweest is, die zyn land ooit heeft voortgebracht, scheen in alle opzichten in staat te zyn om aan deeze belofte te kunnen voldoen. Schoon men die gedweehed en bedaktheid, welke tot staatslisten vereischt worden, onder de *Engelschen* zelden vind, en zy zelven gewoon zyn de onderhandelingen het wapentuig van hunne vyanden te noemen, was echter de Ridder *Temple* een der grootste Staatkundigen van *Europa*. Verre verwyderd van de algemeene denkwyze van zyne Landgenooten, die hunne kundigheden enkel tot de kennis van hunne regeeringsform en van hunnen koophandel bepaalen, had hy zich toegelegd op het onderzoeken der buitenlandsche zaaken, en eene volmaakte kundigheid daarvan gekregen. Nimmer ontmoete hy iemand, die hem eenig licht, of eenigen nuttigen raad kon geeven, of hy zocht deszelfs gezelschap, welk landsman hy ook mogt zyn; en de Historiefchryvers zeggen eenpaariglyk, dat
hy

hy nooit eenig' mensch om zyne vriendschap of vertrouwen heeft aangezocht zonder dezelve te verkrygen. Zyn levendig en speelend vernuft, en zyn bevallige en luchtige omgang deden hem dikwyls voor een' oppervlakkig' mensch doorgaan; en dit denkbeeld, dat hy met de grootste omzichtigheid zocht aan te kweeken, deed zyne ontwerpen veel beter gelukken, dan het diepzinnig en twyfelachtig gedrag der andere Afgezanten. Schoon uit den aart geneigd tot hevige en overhaaste aandoeningen, had hy door zyne rede dezelve weten te vermeesteren, en door zyne staatkunde anderen te doen gelooven, dat hy de slaaf van dezelve was; door deeze twee middelen had hy een volstrekt vermoogen over zyn eigen hart, en een groot vermoogen over dat van anderen gekregen. Zyn voornaamste grondregel van staatkunde was, dat men altoos de waarheid moest zeggen. De ondervinding had hem geleerd, dat dit de onfeilbaarste kunstgreep was, en zyne kiesheid leerde hem, dat deeze alleen aan een' eerlyk' man betaamde. Geheel vervuld met dien afkeer, welke zyne Natie tegen de slaaverny heeft, onderscheidde hy in allen zyne gezantschappen den dienst van den Koning van den dienst van zyn Vaderland, en zo zeer als hy voor den laatstgemelden yverde, zo flauw en onverschillig was hy voor den eersten. Men beschuldigt hem, en mischien met recht, dat hy zyne Republikeinsche gevoelens al te verre getrokken heeft. Zyne zucht voor de geleerdheid was oorzaak, dat hy de minachting, die hy had voor zodanige Staatsdienaars, die dezelve verwaarloosden, niet kon verber-

gen; hy beweerde, dat het bestudeeren van de karakters der menschen zonder de studie der boeken niet genoegzaam is om een' bekwaamen staatkundigen uit te maaken. Hy stelde zyn grootst genoegen in die fyne en aangenaame wellustigheid, welke doorgaans meer door onze Natie dan door de zyne gezocht word; zich enkel met het tegenwoordige bezig houdende, beschouwde hy de hoop en de vrees voor het toekomstige als dingen, die enkel uitgedacht waren voor het gemeen. Zy, die het karakter van den Ridder *Temple* naauwkeurig bestudeerd hebben, melden ons, dat hy zyne vrienden zó zeer beminde, dat hy zelfs zyn eigen geluk voor hen zou opgeöfferd hebben, en dat hy zyne vyanden zó sterk haatte, dat hy hen zelfs niet zonder tegenzin kon hooren noemen; dat zyne doorzichtigheid in de staatszaaken meer juist was dan diep; dat hy opgeblazen was in voorspoed, en gemelyk in tegenspoed; dat, gelyk hy van den eenen kant de menschen innam door de bevalligheid van zyn' omgang, hy van den anderen kant hen verveelde door eene belachelyke eigenliefde, waardoor hy alles zichzelven wilde toeëigenen. Hy was van een' zachten maar ongestadigen aart; byzonder in zyne manieren en gevoelens; en sterk genegen tot eer en tot vermaak.

De Ridder *Temple* stelde al zyn verstand en list in het werk om den *Prins van Oranje* woord te houden; hy paarde zyne kunstgrepen met het geroep van het volk, en met de bedreigingen van het Parlement van *Engeland* om den Koning te beweegen, dat hy zich tegen
Frank.

Frankryk. zou verklaaren; en dit alleen was genoeg om zelfs de hoop weg te neemen van de rust van *Europa* ooit hersteld te zullen zien. *Karel de Tweede*, die alles kon zyn, dat hy weezen wilde, en aan wien niets ontbrak dan genoegzaame eerezucht om hem de grootste man van zyne eeuw te doen zyn, veinsde hierin toe te stemmen; en om zelfs de wantrouwigste onder zyne onderdaanen in slaap te wiegen, sloot hy nieuwe verbonden, wierf krygsvolk aan, deed het over de zee voeren, en deed zelfs openbaare gebeden instellen, om den toorn van God af te wenden van de Natie, die door haare zonden denzelfen met recht ontstoken had. Schoon nu de Ridder *Temple* volkomen onderrecht was van de staatkunde, de belangen, en het karakter van zyn' Koning, liet hy zich echter door deeze kunstgreepen misleiden. De schaamte, die hy naderhand had van zich te hebben laten bedriegen, deed hem vervolgens de eenzaamheid zoeken, daar hy, in verbeelding, dat hy zich enkel bezig hield met zyne verrichtingen aan de nakomelingen over te leveren, hen de beschryving van zynen haat en verbittering mededeelde.

De Fransche Gevolmagtigden, de Heeren *d' Estrades*, *Croisfy*, en *d' Avaux*, bedienden zich als doorslepen Staatkundigen van de zorgeloosheid van den *Prins van Oranje*, en van die van zyn' vriend, den Ridder *Temple*, om het groot werk van den vrede met de Republiek door te zetten. Dezelve werd eindelyk, in weêrwil der kuiperyën van den Stadhouder, en der klagten van de Bondgenooten, op den tienden Augustus, 1678, te *Nymegen* gesloten.

De *Prins van Oranje* woedende van spyt over eene gebeurtenis, die hem van den rang van Meester en Bessliser van het lot van *Europa* genoegzaam tot den staat van een' gemeenen burger vernederde, nam een besluit, dat eene doorflaande blyk van onbepaalde heerschzucht, en tevens van een verheven verstand was. Hy nam voor den Hertog van *Luxemburg*, Maarschalk van *Frankryk*, te overvallen éér nog het gerucht van den vrede algemeen bekend wierd. Hy beloofde zich de grootste voordeelen van dit ontwerp, wanneer het slechts gelukkig uitviel; hy vleide zich, daardoor te zullen genoeg geven aan de verbitterdheid der zaamenverbonden Vorsten, welken de Hollandfche Afgezanten tot hunne vreedzaame gevoelens niet hadden kunnen overhaalen; den Koning van *Engeland* te noodzaaken om zich tegen den algemeenen vyand te verklaren; en eindelyk, aan het hoofd van een zegenpraalend leger, de Staaten beweegen om den oorlog voort te zetten.

Dit ontwerp, dat geringe verstanden mischien voor eene dwaaze harfenschim zullen houden, was inderdaad zeer verheven; maar de bekwaamheid van den Franschen Veldheer, waarin hy zynen mededinger verre overtrof, deed hetzelfde mislukken. Deze kundige Krygsman had zohaast geene kennis gekregen van den vrede, die te *Nymegen* gesloten was, of hy handelde even alsof'er geene vyanden meer omtrent hem waren; deeze gerustheid maakte den *Prins van Oranje* nog stoutcr om een' veldslag met hem te waagen. De Maarschalk van *Luxemburg* zat aan tafel toen men hem tyding kwam brengen
van

van het aanrukken der vyanden; zyne nimmer feilende doorzichtigheid deed hem op hetzelfde oogenblik zyn gevaar, en tevens het middel om zich uit hetzelfde te redden bespeuren. Niet zelden te ligtzinnig om onverhoedsche toevallen te voorzien bezat hy echter de onschatbaare bekwaamheid van dezelve tot zyn voordeel te doen uitloopen. Die onvoorziene gebeurtenissen, welke gewoone menschen in vergelegenheid brengen, scherpten zyn verstand; voorvallen, die noodlottig zouden geweest zyn voor den roem van anderen, deden den zynen doorgaans toeneemen; en zonder vergrooing gesproken mag men met recht zeggen, dat eene onverwachte verrassing altoos voordeelig voor hem was.

Dit ondervond de *Prins van Oranje* in den veldslag van *St. Denis* naby *Bergen in Henegouwen*. Het begin van den strijd was, wel is waar, gelukkig voor hem, naardien hy met een' ontwapenden vyand te doen had, maar het einde van het gevecht beantwoordde gantsch niet aan het begin. De Hollandsche Veldheer zag zich, na eenige nietsbeduidende voordeelen behaald te hebben, genoodzaakt terug te wyken, zonder dat hem iets anders overbleef dan de spyt van eene schandelyke en nuttelooze trouwloosheid gepleegd te hebben.

Deeze aanflag van den *Prins van Oranje* wierd door het algemeen met zeer verschillende oogen aangezien. Zyne voorstanders strooiden uit, dat dezelve moest aangemerkt worden als eene heldhaftige daad, en zeiden, dat hy den oorlog niet roemruchtiger zou hebben kunnen eindigen. Zyne tegenpartyën, die, niet zonder waarschijnlijkheid, onderstelden, dat hy reeds kennis had van

den vrede éér hy deezen veldslag ondernam, verfoeiden oentlyk eene zo haatlyke trouwloosheid. De onpartydigen beschouwden deeze daad als een wanhoopig stuk, waardoor hy de zaaken in de war had zoeken te brengen, en eene bevrediging te stuiten, die hem van een groot gedeelte van zyn gezag stond te berooven, en hem in de noodzaaklykheid zou brengen van zich over te geeven aan eene nuttelooze ledigheid, of aan de schandelyke laagheid om verdeeldheden aan te kweeken.

Dit zou ook waarfchynlyk het lot van den Stadhouder geweest zyn, indien hy zyne oogmerken niet verder had uitgestrekt, en in *Engeland* eene schadeloosstelling gezocht had voor het gezag, dat hy in *Holland* stond te verliezen. Hy was, een jaar vóór dat de vrede gesloten wierd, naar *Engeland* overgegaan, om te beproeven, of hy *Karel* den Tweeden, zyn' Oom, niet zou kunnen overhaalen om hem de Prinses *Maria*, de oudste dochter van zyn' Broeder, den Hertog *York*, en de waarfchynlyke Erfgenaame van de drie Koningryken, ten huwelyk te geeven. Deeze gewigtige verbindtenis wierd door zóveele hinderpaalen gedwarsboomd, dat het onmooglyk scheen dezelve te boven te komen. De Hertog van *York*, die zó yverig Roomschegezind was, dat hy drie koningryken aan zyne gevoelens opofferde, moest natuurlykerwyze ongenegen zyn om zyne dochter aan een' Protestantschen Prins uit te huwlyken. De Koning al te zeer tot gemak geneigd om iets met geweld door te zetten, zou, volgens zyn karakter, zich niet ligtelyk laten overhaalen om een' Broeder, dien hy beminde, te dwin.

dwingen. De *Prins van Oranje*, die alle Moo-
genschappen een' haat tegen *Frankryk* zocht in te
boezemen, moest voorzeker niet aangenaam zyn
aan het Hof van *London*, daar alles tot den Ko-
ning zelven door *Lodewyk den Veertienden* was
omgekocht. De *Prinzes Maria*, die nog maar
vyftien jaaren oud was, kon zich ligtelyk laten
overhaalen door het gezag van een' vader, die
zeer driftig van aart was, en door het voorbeeld
van eene moeder, die in het Roomsche Geloof
gestorven was. Mylord *Arlington*, die, schoon
niet meer zo zeer in de gunst van den Koning als
te vooren, echter nog een groot vermoogen op
zyn gemoed behouden had, voedde een' onver-
winlyken haat tegen den Stadhouder, omdat dee-
ze hem, by zyn verblyf in den *Haag*, geene de
minste beleefdheid bewezen had.

Alle deeze hinderpaalen maakten een' zó ster-
ken indruk op den *Prins van Oranje*, dat hy be-
floot *Engeland* te verlaten, zonder eens opening
te durven doen van het oogmerk, dat hem der-
waarts gevoerd had. De Graaf van *Danby* kant-
te zich, met een' goeden uitflag, aan tegen een
voorneemen, dat hy voor onvoorzichtig hield;
op zyn' raad stelde de Prins zyn vertrek uit, en
hy zelf stelde dit huwelyk aan den Koning voor:
„ Sire ”, zeide hy, zich met een groot pak brie-
ven in de hand by den Koning vervoegende, „ ik
„ heb brieven ontfangen van veele voornaame
„ lieden, die uwe belangens ten hoogste zyn toe-
„ gedaan; zich verzekerd houdende, dat de *Prins*
„ *van Oranje* enkel in *Engeland* gekomen is om
„ de *Prinzes Maria* ten huwelyk te verzoeken,
„ zyn zy eenstemmig van gevoelen, dat men hem

„ zyn verzoek moet toestaan. Indien gy wacht
 „ totdat het Parlement deeze verbindtenis van u
 „ afvordert, dan is uwe toestemming niet meer
 „ vrywillig, en uwe weigering gevaarlyk. Nood-
 „ zaak derhalven den Prins en de geheele Engel-
 „ sche Natie tot eene dankbaare erkentenis, door
 „ als uit uzelfen eene verbindtenis te sluiten,
 „ waarnaar zy zo vuurig verlangen. De Her-
 „ tog van *York* zal niet gemaklyk daartoe te be-
 „ weegen zyn; maar aan zyne tegenwerpingen
 „ gehoor te geeven is, in dit geval, niets anders
 „ dan de waare belangens van de Natie te ver-
 „ waarloozen. Geheel *Groot-Brittanniën* is on-
 „ gerust over zyn geloof, en moet daarom trent
 „ gerust gesteld worden; zohaast men zyne doch-
 „ ter zal uitgehuwd zien aan een' Prins, dien
 „ men, in zeker opzicht, als het hoofd van de
 „ Protestantsche Party moet aanmerken, zal de
 „ Godsdienst van den Hertog als enkel betrek-
 „ lyk tot zyn' perfoon worden aangezien, en
 „ dus zal de vrees, dat dezelve op zyne na-
 „ komelingen zal overgaan vanzelf verdwy-
 „ nen".

De Koning door deeze voorstellingen overge-
 haald, of bevreesd gemaakt, stemde in het ver-
 zoek van zynen Staatsdienaar, en dwong den
 Hertog van *York* om zyne toestemming tot dit
 huwelyk te geeven. Zohaast de *Prins van*
Oranje van deeze gunstige omstandigheden be-
 richt gekregen had, begaf hy zich terstond
 naar het Hof: „Neef", zeide de Koning tegen
 hem, „het is niet goed, dat de mensch alleen
 „ zy; ik zal u eene hulp geeven, die als te-
 „ gen u over is;" en gaf hem terstond daar-
 op

op zyn voorneemen te kennen. De tegenzin, dien *Karel* de Tweede tegen alle staatsbezigheden had, deed hem dezelve doorgaans verhaasten. Zyn scherp vernuft deed hem in de meeste gevallen redenen van willen of niet willen vinden, die hem tot overweegen bragten, en dit smaakte hem niet. Om de moeijelykheid, die hy in dergelyke zaaken had om tot een besluit te komen, te vermyden, floot hy in den tyd van twee uren een huwelyk, dat het lot van drie Koningryken moest beflissen, en waarvan de rust van geheel *Europa* afhing. Mylord *Arlington*, gestoord omdat deeze zaak buiten zyne kennis gesloten was, maakte den *Prins van Oranje* daarover een zó zeldzaam compliment, dat het wel waerdig is aangehaald te worden. „ Daar „ zyn, ” zeide hy, „ sommige dingen, die goed „ zyn in zichzelve, welken slecht worden door „ de wys van dezelve uit te voeren; integendeel „ zyn ’er weder anderen, die in den aart slecht „ zyn, doch goed worden door de wys van die „ uit te voeren; maar ik moet bekennen, dat het „ huwelyk van uwe Hoogheid met *Prinses Ma- „ ria* eene zó goede zaak is, dat, dezelve nim- „ mer kwaad kan worden, op welke wyze de- „ zelve ook worde uitgevoerd.”

Toen deeze verbindtenis aan de verschillende Hoven van *Europa* bekend wierd, verwekte dezelve blydschap, misnoegen, of verwondering, naarmate van de gevolgen, die men daarvan verwachtte. *Frankryk*, dat zich in den beginne tegen deeze verbindtenis verklaard had, liet zich te vreedem stellen door den voorslag, dat dit het eenig middel was om den *Prins van Oranje* tot

tot bedaarde en vreedzaame gevoelens te brengen. De zaamenverbondene Moogendheeden hielden zich verzekerd, dat de Koning zich zou laten overhaalen door de redeneeringen van zyn' Neef, en door de aanzoeken van zyn volk. De *Vereenigde Nederlanden* begonnen te vreezen voor hunne vryheid; zy kreegen achterdocht, dat de *Prins van Oranje* misfchien met den Koning geheime maatregelen beraamd had om hen onder het juk te brengen. In *Engeland* waren de gevoelens verdeeld. De Roomfchen vreesden voor hunnen godsdienst, en de Koningsgezinden voor het koninglyk gezag; de Protestanten dachten zich daardoor veilig voor vervolging, en de Republikeinen voor eene willekeurige oppermagt; de waare Vaderlanders zagen met leedweezen daardoor een' weg geöpend voor hen, die hetzelfde zochten te ontrusten; zy voorzagen hetgeen naderhand gebeurd is, te weten, dat onrustige en wispeltuurge gemoederen, die in *Grootbritanniën* meer dan ergens elders gevonden worden, hunne klagten zouden doen aan den *Prins van Oranje*, wiens karakter hem tot hunnen verdediger maakte. Door deezen weg heeft hy den thron van *Engeland* beklommen.

Maar laten wy oprechtelyk alles zeggen. Koning *Jacobus* had door zyn gedrag deeze omwenteling helpen bewerken. Deeze Vorst had al te ligtzinnig ondernomen den godsdienst van het Ryk te veranderen, en geheel nieuwe wetten in hetzelfde in te voeren; doch zyne overyuling, of de onbekwaamheid van zyne raadslie-den, deden dit ontwerp mislukken. Trotsch
en

en stuursch uit den aart beschouwde hy de inschiklykheden, waardoor men doorgaans het volk kan inneemen, als veel te laag voor een' Koning. Hy hield de verwaandheid voor de waare grootheid, en de halfstarrigheid voor de standvastigheid. Hy had geen geduld genoeg om de gelegenheid af te wachten, of moed genoeg om voor onwederstaanbaare tegenkantingen te wyken.

Offchoon *Willem* de Derde tot Koning van *Engeland* verheven was, bedankte hy echter niet voor het ampt van Stadhouder der *Vereenigde Nederlanden*; hy behield het een na het ander overweldigd te hebben; en ging van tyd tot tyd naar den *Haag* om door dat middel zich voor een' tyd te bevryden van de onaangenaamheden, die hem te *London* aangedaan wierden. Om deeze veelvuldige overtogten te verschoonen heeft men steeds gezegd, dat hy Stadhouder in *Engeland*, en Koning in *Holland* was. De *Engelschen* hebben ook altoos slechts eene middelmaatige achting voor hem gehad; en, myns oordeels, hebben zy alleen hem recht gekend, en zyn karakter en verstand naar waarheid beoordeeld.

Ik durf onbeschroomd staande houden, dat allen de afbeeldfels, die men ons tot nog toe van dien beruchten Vorst gegeven heeft niet door de hand der waarheid maar door die der vleijery geschetst zyn. Zyne tegenpartyders zelven hebben zich door den algemeenen stroom laten wegfleepen, en, zonder eenig oordeel, overgeschreven hetgeen zyne loontrekkende dienaars te boek gesteld hadden. Hy kan tot een klaar
be-

bewys strekken, dat het blind toeval zowel plaats heeft in den roem als in den rykdom, en dat een Koning van niet meer dan middelbaare begaafdheid eene doorluchtige plaats in de Historie kan bekleeden. Wy zullen trachten deeze wonderfpreuk op te losfen door eenige trekken, die wy uit zyne levens- (of liever, lof-) befchryvers zelve ontleend hebben. Hy had een innee- mend voorkomen; doch dat door zyne manieren tegengesproken wierd; deeze waren trotsch, ftuursch, en zelfs stootende, doch gepaard met een' uiterlyken fchyn van doortraptheid, die altoos nadeelig is, offchoon de doortraptheid zelve niet zelden nuttig is. Hy fprak weinig en daarby nog zeer onbevallig; hetwelk een gevolg was van zyne opvoeding, zyne loomheid, en zyne trotsheid. De veinzery, waaraan men hem in zyne jeugd gewend had, was hem in fommige gevallen meer fchadelyk dan voordeelig, fchoon men die in *Holland* met den fraaijen naam van voorzichtigheid bestempelde, wierd dezelve echter in *Engeland* gevloekt als wantrouwigheid. Hy had meer doorzicht om de menfchen te leeren kennen dan bekwaamheid om hen in te neemen; zyn hardnekkige aart belette hem zich naar hunnen fmaak, naar hunne oogmerken, of naar hunne verkiezing te fchikken. Hy bezat geene de minste ingefpannenheid, maar ter vergoeding daarvan eene groote doorzichtigheid; hy kon niet goed iets uitdenken maar zeer verftandiglyk iets beoordeelen. Zyn verftand was niet uitgebreid genoeg om verfecheiden voorwerpen te gelyk te bevat- ten; en hy leerde de gefeldheid der buitenland- fche

fche Hoven kennen zonder den inwendigen staat te kennen van die landen, welken hy beftuuren of beheerfchen moest. De zo noodzaaklyke kunst voor een' Vorst, te wecten, de groote kunst om bekwaame mannen te vormen was hem geheelenal onbekend. Onder zyne regeering gaven geene uitmuntende begaafdheden eenig recht tot eerampten; dezelve waren enkel afhankelijk van zyne gunst of grilligheid; hy was minder begeerig naar kundige Staatsdienaars dan naar vleijende Hoefelingen. Zyne vooringenomenheid voor of tegen iemand ging alle paalen van gemaatigdheid te boven, en derzelver eerste indrukfelen konden by hem nimmer uitgewischt worden; hy beminde of hy haatte; hy achtte of verachtte, zonder dat men eenige verandering kon verwachten. In de kunst van den oorlog heeft hy nimmer uitgemunt; hy heeft byna nooit eene belegering begonnen, die hy niet heeft moeten opbreeken en byna nooit een' veldslag gwaagd, dien hy niet heeft verloren. Alles, dat men van hem als Veldheer zeggen kan, is, dat hy onvertzaagd was; en zelfs dit was hy niet zo zeer uit dapperheid als uit geloofsgevoelens; want hy was een yveraar voor de Prædestinatie. Hy heeft zyne grootheid niet zo zeer, als men wel opgeeft, te danken aan zyne bekwaamheden. Een bloot toeval heeft hem Stadhouder gemaakt. De flauwmoedigheid van *Jacobus* den Tweeden deed hem een' thron bekleeden, over wiens bezit hy zich menigmaal beklaagd heeft. Volgens het algemeen getuigenis der *Engelfchen* toonde hy, geduurende zyne regeering onder hen, eene groote achteloosheid, veel

veel eigenzinnigheid, en zeer weinig bekwaamheid. Zyn onverzoenlyke haat tegen *Frankryk* vergoedde hem alleen zyn gebrek aan bekwaamheden. Deeze maakte hem het hoofd van eene magtige verbindtenis, deed allen de vyanden van *Lodewyk* den Veertienden hunne toevlucht tot hem neemen, en alle Protestantfche Schryvers zyne lofredenaars worden.

Onder allen de Stadhouders is 'er niet een geweest, die meer heerschzucht bezat, en die echter ten zelfden tyd de vryheid van de *Nederlanden* meer ontzien heeft. Hy wilde regeeren; maar vond het gemaklyker zyn' Schoonvader van den thron te stooten dan de *Nederlanders* onder flaaverny te brengen. De dwaasheid van *Jacobus* den Tweeden was het behoud van de Republiek.

WILLEM DE VIERDE PRINS
VAN ORANJE.

Zesde Stadhouder, Kapitein-Generaal en Ad-
miraal. 1747.

De *Hollanders*, die hun waar belang door de list van hunnen Stadhouder uit het oog verloren hadden, zagen, zelfs na zyne dood, nog niet dat zy misleid wierden. De luisterryke rol, die zy op het tooneel van *Europa* gespeeld hadden voor den vrede van *Ryswyk*, had deeze verblinding het eerst veroorzaakt; en de gelukkige rol, die zy thans in den oorlog over *Spanjen* speelden, deed hen daarin volharden. Zy bemerkten niet, dat zy hunne schatten verspilten voor het Huis van *Oostenryk*, en voor *Engeland*; dat zy zelfs geen deel kreegen in de byna ongelooslyke voordeelen, die de Bondgenooten dag aan dag op *Frankryk* behaalden; dat de roem van alle deeze overwinningen enkel aan hunne bondgenooten werd toegekend, en wel byzonderlyk aan die groote Bevelhebbers, door welker moed en beleid de overwinningen beraamd en ten uitvoer gebragt wierden, te weeten, aan den Prins *Eugenius* van *Savoijen*, en den Hertog van *Marlborough*.

Deeze twee doorluchtige Veldheeren genoo-

M

ten

ten beiden die zeldzaame voorrechten, welke de overwinning doorgaans zeker maaken. Beiden hadden zy het geluk van de achting en de gemeenzaame verkeering hunner Opperhoofden te bezitten. Beiden hadden zy een onafhanklyk gezag in alle krygszaaken, en wierden dus in niets wederhouden door hunne verwyderdheid van het Hof, of door de grilligheid en onkundigheid der Staatsdienaars. Beiden schikten zy hunne legers naar hun eigen goedvinden, en stelden zelven hunne Onderbevelhebbers aan. Beiden waren zy in de hoogste achting by hun krygsvolk. En, met één woord, beiden waren zy ten hoogste begeerig naar roem; schoon hunne denkwyze tot het verkrygen van denzelven zeer verschillende was.

Prins *Eugenius* bezat eene bedaarde en berekeneerde dapperheid; hy waagde zyn leven wanneer het de nood vereischte; maar hy was nimmer vermetel buiten noodzaaklykheid; de onverschrokkenheid van *Marlborough* daarentegen was minder pryslyk; hy was veel te dikwyls gemeen foldaat daar hy niet meer dan Bevelhebber had behooren te zyn. De eerste was niet minder oplettende in kleine dan in groote zaaken; niets was te laag voor zyne zorg, of te hoog voor zyn vernuft; de laatste liet het wat al te veel op zyne Onderbevelhebbers aankomen; hy scheen zich enkel met groote ontwerpen bezig te houden. De eerste was steeds beredeneerd in zyne besluiten; hy opende nimmer een' veldtogt zonder deszelfs mooglyke toevallen, tot zelfs de geringsten toe, met oplettendheid overwogen te hebben; de laatste dacht als Veldheer op het

het oogmerk, dat hy zich voorgesteld had, en het geval, en de omftandigheden gaven hem doorgaans middel aan de hand om hetzelve te bereiken. De Oostenrykfche Veldheer bezat eene byzondere bekwaamheid om groote krygslieden te vormen, en een' ieder' derzelve naar dezelfs byzondere begaafdheden te gebruiken; terwyl hy tevens zo oplettend als voorzichtig was om ten gepasten tyd te ftraffen of te beloonen. De Engelsche Veldheer vreesde altoos, dat hy in de plaats van opvolgers, zich mededingers zou maaken; hy verfchoonde of ftrafte de mislagen naarmate zyn belang zulks medebragt, en wist alle goede dienften op zichzelve toe te paffen. Van den eenen kant bewonderde men een' Veldheer, die in het uitvinden van middelen tot onderhoud geene weêrgaa had, in wiens leger de overvloed heerschte, terwyl dat der vyanden door gebrek verging; die de onkosten van den oorlog in den oorlog zelve wist te vinden; terwyl men van den anderen kant verbaasd stond over een' Veldheer, die nooit gebrek had aan geld, levensmiddelen, wapenen, of krygsvolk. De eerste hield zich voornaamelyk bezig met het onderzoeken der geëartheid van de vyandyke Bevelhebbers, en bezat de bekwaamheid om zyne ontwerpen naar dezelve te richten; de laafte meer laafdunkend, oordeelde dit onderzoek van weinig belang; hy kende niet meer dan ééne kunst van oorloogen, waarvan hy zich, in alle gevallen, bediende. Geheel *Europa* weet, dat de eerste de kundigste Veldheer van zyn' tyd geweest is; dat niemand hem ooit heeft kunnen evenaaren in den over-

togt van rivieren, of in standvastigheid in tegenhoeden; de laatste heeft zeer zelden gelegenheid gehad om van deeze bekwaamheden of deugden gebruik te maaken, en zelfs is het zeer twyfelachtig, of hy die wel ooit bezeten heeft. Prins *Eugenius* bleef ongehuwd, omdat hy oordeelde, dat de gehuwde staat noodlottig was voor den roem van een' krygsman; zyn gewoon zeggen was, dat de verliefden in de burgerlyke zaamenleving juist hetzelfde zyn als de dweepers in den godsdienst, naamlyk; menschen, die het gebruik van hun verstand verloren hebben. *Marlborough* integendeel had een groot gedeelte van zyn' voorspoed te danken aan zyne Gemalin, wier doorslepenheid hem by by de Koningin *Anna* in gunst deed blyven, en wier levendige aart den onderstand van het Parlement wist te verhaasten.

De doorluchtige bedryven van deeze twee groote Veldheeren waren oorzaak van de vreedsonderhandeling te *Utrecht*. Dezelve wierd door de *Hollanders* gedwarsboomd met eene in die tydsomstandigheden zeer kwaalyk te pas komende trotsheid, die hen het berucht gezegde van den Cardinaal *de Polignac* op den hals haalden: „Mynheeren, wy zullen by u, „zonder u, en over u handelen.” Deeze vrede, dien zy beschouwden als noodlottig voor de Republiek, was integendeel het behoud van dezelve. Deeze deed hen de wonden zien waaraan hunne Staat kwynde, en die denzelven welhaast in zyn verderf zou storten. Toen zagen zy hetgeen zy niet verwacht hadden; zy zagen, dat hunne geldmiddelen zodanig vervallen waren,
dat

dat een dertigjarige vrede en zuinigheid dezelve niet hebben kunnen herstellen; dat hunne koophandel zodanig vervallen was, dat dezelve tot heden toe zynen ouden bloei niet heeft wedergekregen; dat hun land zodanig ontvolkt was, dat men handen gebrek had tot de noodzaaklykste bezigheden; en eindelyk, dat hunne zeemagt zodanig in verval geraakt was, dat het tot nog toe onmooglyk geweest is dezelve weder op den ouden voet te herstellen. Eene overweeging, welke zy nog niet gemaakt hadden, verlichtte eensklaps hunne oogen; zy begonnen te begrypen, dat datgeen, hetwelk den koophandel van *Frankryk* slechts voor een' tyd opschortte, dien van de *Nederlanden* voor altoos bedorf. De eerstgemelde Moogendheid is haar vermoogen niet alleen aan de nyverheid van haare inwoonders maar ook wel voornaamelyk aan de vruchtbaarheid van haar land verschuldigd; haare nabuuren kunnen haare grondgewassen en haare manufactuuren onmooglyk ontbeeren; en hieruit ontstaat, dat, offchoon eenige takken van haaren koophandel geduurende den oorlog stilstaan, dezelve echter met den vrede terstond weder opwakkeren. De *Hollanders* door de onvruchtbaarheid van hunnen grond genoodzaakt zich op den buitenlandschen handel toe te leggen, zien hun crediet langzaamerhand vervallen zohaast zy in oorlog zyn. Die natiën, welke daardoor genoodzaakt worden om zelve te gaan haalen hetgeen men haar niet kan toevoeren, gewinnen zich aan de zeevaart en den handel, en bouwen haare eigene grootheid op de puinhoopen van eene arbeidzaame natie, die langen

tyd door de vadzigheid van anderen verrykt was geworden.

De *Nederlanders* zagen daarenboven nog iets, dat nóg onaangenaamer voor hen was; zy zagen, dat zy hunne schatten, hun krygsvolk, hunne schepen, en met één woord alles hadden opgeöfferd voor eene natie, wier vermeerdering van magt zy het meest moesten vreezen, en voor die, wier vernedering zy het vuurigst verlangden; te weeten voor *Engeland* en *Frankryk*. En inderdaad de koophandel van *Engeland* is zedert het *Contract van Assiento*, en de verovering van *Gibraltar* en *Minorca* verre boven die der *Hollanders* opgerezen. Van den anderen kant heeft *Frankryk* in zeker opzicht nieuwe magt verkregen door die magt, welke men aan *Philippus* den Vyfden niet benomen heeft. Want *Spanjen*, dat zich voorzeker by zyne oude belangen zou gehouden hebben, indien men het niet verzwakt had, is genoodzaakt geworden zich met *Frankryk* te verbinden; en het is zeer waarfchynlyk, dat deeze verbindtenis voor altoos zal zyn.

De *Hollanders* hebben, wel is waar, datgeen verkregen, hetwelk zy volftrekt noodzaaklyk voor hunne veiligheid oordeelden te zyn; doch de staatkundigen zyn het nog niet eens, of de *Barriere-Steden* wel een wezentlyk voordeel voor de *Republiek* zyn. Wanneer dezelve door de *Oostenrykers* verdedigd wierden zouden zy de schatten van *Holland* niet uitputten, en misfchien eene veiliger bescherming voor dat land zyn. Doch, hoe het ook hiermede mag gelegen zyn, de *Republiek* bespeurde haare ver-
zwak-

zwakking; de laatstoverleden Stadhouder was de oorzaak van dezelve; het Stadhouderſchap wierd vernietigd, en zelfs opentlyk verfoeid by de volgende gelegenheid.

Van zeer lange tyden herwaarts hadden zich twee takken van den Stam van *Nasfau* in de *Ver-eenigde Nederlanden* gevestigd. Toen de oudſte van deeze twee, naamelyk die van *Oranje-Nasfau* te niet ging met de dood van den Overweldiger der Kroon van *Groot-Brittanniën*, erfde de jongſte, te weeten die van *Nasfau-Dietz* een gedeelte van dezelfs goederen en aanzien. Het Stadhouderſchap van *Friesland*, dat dezelve altoos, en dat van *Groningen* hetwelk dezelve nu en dan bekleed had, kon aan dien tak niet meer dan eene middelmaatige grootheid geeven. Doch na de dood van *Willem* den Derden ver-eenigden de voorſtanders van deeze beide takken zich met elkanderen, en maakten dus te zaamen eene party uit, die zeer gevaarlyk voor de vryheid van de Republiek kon worden. Om echter geene achterdocht te verwekken veinsde men van dien kant geduurende een' geruimen tyd al vry wel eene gemaatigdheid en nedrigheid, die niets minder dan oprecht was. Toen nu in het jaar 1722 het mistrouwen genoegzaam in ſlaap gewiegd, of geheel weggenomen ſcheen te zyn, begon men onderdehand by de Provincie van *Gelderland* te werken om daar *Willem Karel Hendrik Friſo Prins van Nasfau-Oranje* tot Stadhouder te doen verkiezen.

Deeze Provincie heeft ten allen tyde de meeſte geneigdheid voor het Stadhouderſchap be-toond. Zy heeft ſteeds getracht om door de

bescherming van het *Huis van Oranje* dat aanzien te verkrygen, waartoe zy anders uit hoofde van de onvruchtbaarheid van haaren grond ende geringheid van haaren koophandel niet kon geraaken. Zy heeft steeds gedacht, dat zy de waardigheid van den eersten rang, welke zy in de vergadering van de *Staatē-Generaal* bezit, niet behoorlyk kon staande houden dan door dit middel. Haare Edelen, die talryker, en doorgaans minder gegœd zyn, dan die der andere Provinciën, hebben zeer veel toegebracht om deeze neiging aan te kweeken; naardien die niet veel in burgerlyke eerampten geplaatst worden, bleef 'er voor hen niets over om fortuin te maaken dan het Hofleven of de Krygsstand, en deeze beiden hangen van den Stadhouder af. Uit dien hoofde zyn de Geldersche Edelen gewoon hunnen Bevelhebber te houden voor de geheele Republiek, en hun Opperhoofd als hunnen Koning te beschouwen.

Een volk, dat zo weinig betrekking en zucht voor de vryheid heeft, behoeft geene sterke beweegredenen om zich een' Heer te verkiezen. Zohaast men den voorslag daarvan aan de Staatē van *Gelderland* gedaan had, beslooten zy opentlyk tot het verkiezen van een' Stadhouder. Een zo weinig verwacht besluit baarde groote ongerustheid in de vier andere Provinciën. Die van *Holland*, welke door haaren koophandel, als het ware, de ziel van de gantsche Republiek geworden is, stelde haare uiterste poogingen in het werk om deeze verkiezing te veydelen. De redenen, waarvan zy zich ten dien einde bediende,

zul:

zullen voor altoos ten blyk strekken van haaren afkeer tegen het Stadhouderschap.

De Staaten van deeze Provincie schreeven aan die van *Gelderland*; dat de verandering, die zy voorgenomen hadden in hunne regeeringsform te maaken voorzeker noodlottige gevolgen moest hebben; dat zy, in het midden van hen, twee hevige partyfchappen zouden zien ontstaan, waarvan de eene deeze nieuwigheid zou tegengaan, en de andere zich voor dezelve verklaaren; dat deeze partydigheid tot de nabuurige Provinciën zou overflaan, en mischien eene geheele omwenteling in de Republiek veroorzaaken; dat de zaaden van tweedragt, die altoos gelukkiglyk in de geboorte waren gesmoord geworden ten tyde, dat allen leden der Unie door eenzelfden geest gedreven wierden, mischien onuitroeibaar zouden worden, wanneer men eenmaal verschillende grondbeginselen zou hebben aangenomen; dat de Republiek nu reeds twintig jaaren zonder Stadhouder was geweest, en desniettegenstaande eenen roemryken oorlog gevoerd, en een' voordeelligen vrede gesloten had; dat, schoon het al eens waar mogt zyn, dat 'er wezentlyke fouten in het Staatsbestier plaats hadden, het evenwel daarom niet zeker was, dat dezelve door het verkiezen van een' Meester zouden uit den weg geruimd worden. Deeze brief wierd besloten door een verzoek, dat men eene byënkoms van Afgezondenen uit de twee Provinciën zou vaststellen, waarby men zich verzekerd hield zonder moeite alle de zwaarigheden, die voor de noodzaaklykheid der verandering mogten

worden ingebracht, uit den weg te zullen ruimen.

Deeze brief beantwoordde niet aan de verwachting. De kwaalykgezinden, die dit voorstel noodzaaklyk gemaakt hadden, wa'ren loos genoeg om hetzelfde nutteloos te maaken. De Staaten van *Gelderland* oordeelden zich beleedigd door het mededeelen van edelmoedige raadgevingen, die zy niet begeerd, en waarvoor zy zelfs gevreesd hadden. Deeze deden hen de verkiezing verhaasten, en de ongerustheid der andere Provinciën deed de verkiezing van den nieuwen Stadhouder in *Gelderland* eenige maanden vervroegen. Gelukkiglyk voor de Republiek vond deeze keus noch aanhangers noch navolgers. Bepaald binnen het Stadhouderchap van *Friesland*, *Groningen*, en *Gelderland* had de *Prins van Oranje* weinig invloed op de algemeene zaaken van de geheele Republiek voordat de dood van Keizer *Karel den Zesden* aan den toestand van *Europa* eene geheel nieuwe gedaante gaf.

Deeze Vorst had reeds voorlang gevreesd, dat zyne Erflanden ten eenigen tyd zouden verdeeld worden, dewyl hy geene manlyke erfgeenaamen naliet. Om dit ongeluk, dat hy als de ondergang van zyn huis beschouwde, voor te komen, dacht hy eene instelling uit, die de onverdeelbaarheid van zyne nalatenschap moest bevestigen. Het schein in den eersten opslag onmoglyk deeze schikking aanneemlyk te maaken; en evenwel wist het Hof van *Weenen* den hoogmoed zó wel met de staatkunde te vereenigen, en het gewigt van zyn aanzien zó wel te paa-

paaren met de inschiklykheid van eenigen afstand te doen, dat de *Pragmatieke Sanctie* door de voornaamste Moogendheden van *Europa*, en door *Frankryk* zelf ondertekend wierd.

Deeze verzekeringen, die gegrond waren op eene schreeuwende onrechtvaardigheid, waren klaarblyklyk van geene waerde; geene Moogendheid had het recht om eene nieuwe wet van opvolging te helpen handhaaven, die de Keizer zelf, tegen recht, had ingesteld. Ook vond het Huis van *Beijeren*, dat door Keizer *Ferdinand* tot de opvolging benoemd was, ingevalle zyne manlyke Linie mogt komen uit te sterven, zyne voorstanders. Indien *Duitschland* toen zyne waare belangens in het cog gehouden had, zou hetzelfde zich niet te vreden gehouden hebben met den grond tot deszelfs vryheid te leggen door de Keizerlyke Kroon over te brengen op het Huis van *Beijeren*; maar zyne vryheid gevestigd hebben door zich met *Frankryk* aan te kanten tegen de *Pragmatieke Sanctie*, en door aan het Huis van *Oostenryk* een gedeelte van deszelfs bezittingen te ontrukken, om het daardoor buiten staat te stellen, om zich andermaal meester te maaken van de Keizerlyke Kroon, en die voor zich, als het ware, als een erfgoed te behouden.

De zwakheid of de verblindheid van de Stenden van het Duitsche Keizerryk was het behoud van het nieuw Huis van *Oostenryk*. Misschien zou het de zaak van *Frankryk* geweest zyn het Keizerryk, in weêrwil van zichzelf zyn' ouden luister weder te geeven; maar de Cardinaal *de Fleury* vreesde zyn' Meester door stoute of geweldige daaden haatelyk te zullen maaken, na
hem

hem door infchiklykheid en gemaatigdheid het ver-
trouwen der meefte magten van *Europa* te heb-
ben doen winnen. Indien deeze Staatsdienaar
meer had durven onderneemen, zou de oorlog
byna zohaast geëindigd als begonnen geweest
zyn, doch door eene verkeerde toegeevendheid
bezwakte hy zyn' goeden naam, en bedorf het
eenig staatsftelfel, dat met een goed gevolg in
het werk gefield had kunnen worden.

De Keurvorst van *Beijeren*, die meefter was
van *Opper-Oostenryk*, dreigde in *Neder-Oosten-
ryk* te zullen vallen, en kon hetzelfde gemaklyk
veroveren tot aan *Weenen* toe; maar de Cardi-
naal liet zich om den tuin leiden door de voor-
flagen van de Koningin van *Hongaryën*, en door
een' uiterlyken fchyn van vertrouwen, en deed
de wapenen van den overwinnaar naar een'
anderen kant wenden. De Koning van *Engel-
land*, bevreesd voor zyne Hanoverfche Erflan-
den, deed een' voorflag van onzydig te zullen
blyven; men geloofde hem op zyn woord, in
de plaats van eenige fteden van zyn Keurvors-
tendom tot onderpand te vorderen. De Koning
van *Pruiften*, die zo door de gefieldheid der
zaaken als door zyne doorzichtigheid zich met
Frankryk verbonden had, liet zich tot een ver-
gelyk overhaalen uit hoofde van een kwaad ver-
moeden, dat men hem wist in te boezemen door
het aanvangen van nietsbeduidende onderhande-
lingen, wier beloop men voor hem wist verbor-
gen te houden. Men had eenftemmig behooren te
werk te gaan met het Hof van *Madrid*, en zich
van een' doortogt aan den kant van het Alpifche
gebergte te verzekeren; daar men integendeel om
zich

zich in geen' oorlog met *Engeland* in te wikkel-
 len, de *Spanjaarden* in *Italiën* niet ondersteunde,
 en geene genoegzaame poogingen of beloften
 deed om den Koning van *Sardiniën* over te haa-
 len. Men zou de *Oostenryksche Nederlanden*
 zeer gemaklyk hebben kunnen vermeesteren éér
 de Zeemoogendheden in staat waren om zich
 daartegen te verzetten; doch men hield zich zò
 verzekerd van den ondergang der Koningin van
Hongaryën, dat men in *Frankryk* niet eens dacht
 om de troepen te versterken, en zich niet eens
 bediende van de hulpmiddelen, welken dit mag-
 tig Koningryk kan opleveren.

Het is aan geheel *Europa* bekend, dat deeze
 mislagen de geheele gedaante van den oorlog
 veranderden. De *Franschen* wierden daardoor
 genoodzaakt om *Duitschland* te verlaten, waar-
 in zy reeds diep waren ingedrongen, en zich
 enkel toe te leggen op het verdedigen van hun-
 ne grenzen. De Staaten-Generaal, die de Ko-
 ningin van *Hongaryën* verlaten hadden, toen
 haare zaaken hooploos scheenen, namen het
 besluit om haar by te staan, toen zy eene guns-
 tige gelegenheid meenden te zien om *Frankryk*
 te vernederen; en na eerst blyken gegeven te
 hebben van de vrees, die zy voor dat Ryk had-
 den, gaven zy ook doorslaande bewyzen van
 den haat, dien zy aan hetzelfde toedroegen. In-
 dien de Republiek, gelyk zy voorgaf, geen an-
 der oogmerk had gehad dan haare grenzen te
 beveiligen, en daardoor voor haare eigene ze-
 kerheid te zorgen, dan zou zy het genot van
 den vrede hebben kunnen behouden. *Lodewyk*
 de Vyftiende had geen vyandig oogmerk tegen
 de

de *Vereenigde Nedealanden*; en om alle mistrouwen daaromtrent weg te neemen bood hy *Duinkerken* ten onderpand aan; doch de ingebeelde ontwerpen der Hoven van *Weenen* en *London* wierden aan de Staaten-Generaal zó fraai voorgesteld, dat zy beslooten eene magt van vyf- en - twintigduizend mannen te voegen by de troepen, die bestemd waren om een' inval in den *Elzas* en in *Lotharingen* te doen.

De Provincie van *Utrecht*, over deeze geweldige besluiten ongerust geworden, deed door haare Afgezondenen ter vergadering inbrengen, dat, dewyl men by het Hof van *Weenen*, zedert zo veele jaaren, te vergeefs had aangedrongen op het vervullen der verbonden, die het met de Republiek gesloten had, de Republiek ook niet verplicht was te voldoen aan het *Guarantie-Tractaat*; tenzy men wilde onderstellen, dat de goede trouw moest in acht genomen worden van den eenen kant, terwyl het aan de andere party zou vrystaan dezelve te verzaaken in overeenkomsten, daar de verplichtingen wederzydsch zyn; dat men boven alles een' oorlog moest trachten te vermyden, die waarschyntlyk den ondergang van de Republiek zou veroorzaaken; dat men met de uiterste omzichtigheid alles behoorde uit den weg te ruimen, dat eenige rede van misnoegen aan de Bondgenooten van de Republiek kon geeven; dat deeze omzichtigheid vooral behoorde in acht genomen te worden in een' tyd, waarin men van alle kanten zoveel werk deed om de Republiek te doen deelneemen in die maatregelen, welken enkel ingericht waren

te-

tegen eene Moogendheid, die de Republiek zedert veele jaaren geene rede tot klaagen gegeven had; dat men bovenal geen' onderstand behoorde te verleenen aan de Koningin van *Hongaryën*, dewyl men daardoor den Koning van *Frankryk*, wiens vriendschap van het uiterst gewigt was, zou verbitteren. Dat, wanneer 'er eenige besluiten mogten genomen worden, die strydig waren met de algemeene rust, de Provincie zich verplicht zou vinden om tegen alle dergelyke besluiten te protesteeren, ten einde zy niet verantwoordelyk mogt zyn voor de noodlottige gevolgen van een zo onvoorzichtig gedrag.

Deeze tegenwerpingen der Provincie van *Utrecht* wierden byna niet gehoord; zy wierden overschreeuwd door de schoonschynende voorstellingen der Oostenryksche en Engelsche Afgezanten. De verleidende grootheid van deze vreemdelingen overtrof de billyke ongerustheid der welmeenende ingezetenen. Deezen hadden, na tegen hunnen zin twintigduizend mannen naar *Duitschland* te hebben zien overgaan, nog het verdriet van te verneemen, dat de Republiek niet alleen alle de troepen, die zy op de been had, overleverde om *Frankryk* te vernederen, maar nog daarenboven vreemde troepen in dienst nam.

Hoe groot ook deeze stap mogt zyn kon dezelve echter nog niet voldoen aan de Hoven van *Weenen* en *London*. Deeze twee Moogendheden bevonden zich in eene van die noodlottige omstandigheden, waaruit men zich niet dan door groote stoutmoedigheid, geluk, of be-

bekwaamheid kan redden. De *Franschen* en de *Spanjaarden*, die nu reeds het best gedeelte van *Italiën* vermeesterd hadden, stonden op het punt van den Koning van *Sardiniën* te overvallen; men wist deezen wankelenden bondgenoot te behouden, door hem een' genoegzaamen onderstand ter behoudenis van zyne staaten te bezorgen. De Koning van *Pruisfen* maakte zich met een leger van honderdduizend mannen geducht in het hart van het Keizerryk. De Keurvorst van *Saxen*, die op eene schandlyke wys bedrogen was, zag zich genoodzaakt om gehoor te geeven aan een vergelijk, dat niet minder nadeelig was voor zyne belangen dan voordeelig voor die van *Oostenryk* en *Hanover*. De verovering van de *Oostenryksche Nederlanden* door de *Franschen* beroofde de Koningin van *Hongaryën* van een gedeelte van haare bezittingen, en de *Engelschen* van de hoop om daar ooit eenige vastigheid te zullen krygen. Men hoopte al het verlorene weder te zullen krygen, wanneer men de *Vereenigde Nederlanden* in een' openbaaren oorlog kon inwikkelen; om hierin te slaagen, deed men de troepen, die by *Fontenoy* en elders geslagen waren, eene schuilplaats zoeken op het grondgebied van de Republiek.

Dit gaf den overwinnaar volkomen recht om een' inval in *Holland* te doen; en misfchien zou de staatkunde deeze onderneeming gewettigd hebben, te meer dewyl zyne overmagt hem van den goeden uitflag derzelve verzekerde. De Koning liet zich echter door deeze gegronde vooruitzichten, hiertoe niet vervoeren. *Lodewyk*
de

de Vyftiende, die liever een *Titus* dan een *Alexander* wilde zyn; die uit eigene verkiezing gaarne een goed koning zou hebben willen weezen; doch dien men gedwongen heeft om een overwinnaar te worden, liet zich, zelfs by deeze gelegenheid, van zyne vreedelievende inzichten niet aftrekken. Hy deed zyn best om de *Nederlanders* de onbillykheid van eene zo blykbaare partydigheid te doen bemerken, en vergat niets, dat dienen kon om die Republiek een recht gezicht van haare waare belangen te doen krygen. Hunne styfhoofdigheid deed hem eindelyk het geduld verliezen, en het besluit nemen om zelf, aan het hoofd van zyne troepen een' inval in de *Nederlanden* te doen.

De voorftanders van het *Huis van Oranje* hadden deeze gebeurtenis lang gewenscht, en misfchien wel berokkend. Het gemeen, altoos misnoegd over de heerfchende regeeringsform, welke die ook mooge zyn, stemde in hunne oogmerken, en nam hunne gevoelens aan; en de toomlooze menigte, die gewoon is zich te doen vreezen, wanneer zy zelve niet vreest, deed den oproerigen eisch, dat de *Prins van Oranje* aan het hoofd der zaaken zou gesteld worden.

Het is aan de geheele waereld bekend, dat *Holland* zich op dien tyd verdeeld zag door twee partyfchappen, waarvan de eene voor, en de andere tegen het Stadhouderschap was. Elke party ondersteunde zyne gevoelens of zyne drift door meer of min schoonfchynende redenen. De verftandige leezers zullen over de gegrondheid of ongegrondheid van dezelve kunnen oordeelen

uit het verslag, dat wy hen daarvan geeven zullen. Om alle vermoedens van partydigheid van ons af te weeren, kunnen wy hen verzekeren, dat een beroemd Hollandsch Schryver ons hierin tot leidsman strekt.

De voorstanders van het Stadhouderschap beroepen zich voornaamelyk op de aloude gewoonten van hunne Landen, die altoos door hunne Graaven of Heeren en door het Volk gemeenschaplyk zyn geregeerd geworden. Toen zy zich vereenigden om hunne vryheid te herstellen, en hunnen godsdienst te bevestigen, wilden zy, ten minste voor een gedeelte, hunne oude regeeringsform behouden, en verkoozen een' Stadhouder. Veele uitmuntende voorspoeden billykten deeze keuze. *Willem* de Eerste legde den grondslag van de Republiek. *Maurits* bouwde derzelve muuren op. *Fredrik Hendrik* voltooidde dezelve. *Willem* de Tweede noodzaakte *Spanjen* zelf om derzelve onafhanglykheid te erkennen by den vrede van *Munster*. De vier en zeventig jaaren, welke het Stadhouderschap geduurd had, waren eene aaneenschakeling van roem of voorspoed geweest, en niet zelden van beiden te gelyk. Deeze waardigheid is twee en twintig jaaren lang vernietigd geweest, en geduurende dien tyd is de Republiek inwendig door burgerlyke oneenigheden jammerlyk verscheurd geworden, en door buitenlandsche oorlogen op den oever van haar verderf gebragt. Drie Provinciën hadden reeds moeten bukken onder het juk van den overwinnaar, en de overige zouden waarfchyndlyk hetzelfde lot ondergaan hebben, toen de verkiezing van een' Stadhou-

houder den Staat voor zynen onvermydelyken ondergang behoedde. *Willem de Derde* wierd de beschermer van eene Republiek, die door zyne voorouders opgerecht was.

By de ondervinding der voorleden tyden voegden zy nog hunne staatkundige aanmerkingen over het toekomstige. Elke Provincie, zeiden zy, is souverein op zichzelve, en geheel onafhanklyk van de andere; zy kan haare byzondere belangens hebben, en heeft die ook inderdaad. Is het dan niet nadeelig voor de Unie, dat zy meer haar eigen dan het algemeen belang voorstaat? Derhalven moet men een' Stadhouder hebben, die de banden, waarmede de verscheiden leden van het Bondgenootschap onder elkanderen vereenigd zyn, byëen houdt; die het middenpunt is, waarin alles te zaamenloopt; die in dringende gevaaren de besluiten kan verhaasten; die alle de poogingen tot een zelfde einde bestuurt; en die, met één woord gezegd één' staat van veele staaten maakt.

Daarenboven geeft een Stadhouder van aanzienlyke geboorte en verdiensten een' zekeren luister aan de Republiek. De oorloogende Moogendheden stellen meer vertrouwen in de verbonden, die zy sluiten met de Republiek, wanneer dezelve door een uitmuntend Hoofd bekrachtigd worden. De buitenlandsche Gezanten vinden het gemaklyker met één' persoon te handelen dan met veelen. De Overheden door een oplettend en doorzichtig oog gewaarschouwd, geeven, in het waarneemen van hunne ampten meer acht op het beloop der zaaken. De Krygsmán eindelyk ziet met genoegen, dat diegeen,

die de magt heeft om hem te beloonen, getuigenis van zyne daaden; hy wil zich liever onderwerpen aan een' Veldheer, die den oorlog verstaat en zelf uitvoert, dan aan een' Staatsman, die enkel de wetten kent.

„ Zohaast het eenmaal bewezen is, dat het „ Stadhouderschap nuttig is voor de Republiek, „ zeggen de voorstanders van het *Huis van Oranje*, „ behoeft men over de keuze van den per- „ soon geen oogenblik in bedenking te staan. „ De roemruchtige daaden, de gewigtige dien- „ stes, de aanzienlyke geboorte, de wensch „ van het volk, de stem der krygslieden, de „ ontrustheid der vyanden van de Republiek, „ met één woord, alles moet die op den *Prins „ van Oranje* doen vallen. De Helden van dat „ Huis schynen in hunnen erfgenaam te herlee- „ ven; en de gelegenheid heeft hem enkel ont- „ broken om zyne deugden en bekwaamheden „ te doen uitblinken.” Van deeze en dergelyke redenen bediende men zich om de verkiezing van een' Stadhouder door te dringen; en deeze volgende redenen, die wel gedacht en geloofd, maar niet opentlyk mogten gëuit worden, strekten om deeze verkiezing te beletten.

„ In vroeger tyden hebben de *Vereenigde „ Provinciën* even gelyk de overige *Nederlan- „ den* gestaan onder de heerschappy van Vor- „ sten, die nog andere landen onder hunne heer- „ schappy hadden; ten dien tyde waren 'er Stad- „ houders noodig om die landen te bestuuren, „ daar het Opperhoofd zelf niet kon tegenwoor- „ dig zyn. Doch, nu de Opperste Regeering „ in het midden van het Land gevestigd is, zou „ het

„ het onnuttig , ja zelfs belachelyk zyn , het
 „ staatsbestuur aan vreemde handen te betrou-
 „ wen. *Willem de Eerste* zou nimmer tot Stad-
 „ houder verheven zyn geworden , indien men
 „ hem niet door Koning *Philips* in dat ampt had
 „ geplaatst gevonden. Toen deeze bediening
 „ opengevallen was door zyne dood , was men
 „ niet van voorneemen om dezelve op nieuw te
 „ vervullen , en *Maurits* zou waarschynlyk deeze
 „ post nimmer bekleed hebben , indien *Leicester*
 „ minder trotsch en minder verraaderlyk geweest
 „ was. De toomlooze heerschezucht van *Wil-*
 „ *lem den Tweeden* was oorzaak , dat het Stad-
 „ houderschap vernietigd wierd door een Edict ,
 „ dat eeuwig had behooren te zyn ; doch *Wil-*
 „ *lem de Derde* had zich een' weg tot hietzel-
 „ ve weeten te baanen door het Gemeen een'
 „ haat in te boezemen tegen de doorluchtige
 „ Gebroeders *de Wit*. Zyne manier van regee-
 „ ren geleek veel naar eene koninglyke regee-
 „ ring ; en , indien *Engeland* hem den thron
 „ niet had aangeboden , of indien hy een' zoon
 „ had gehad , wiens belangens zyne heerschezucht
 „ hadden kunnen levendig houden , dan zou de
 „ Republiek reeds voorlang haare vryheid ver-
 „ loren hebben.

„ De Republiek is nu meer dan veertig jaa-
 „ ren zonder Stadhouder geweest , en heeft dit
 „ eenig nadeel toegebracht aan haar geluk ? Heeft
 „ zy niet met roem een' moeijelyken en druk-
 „ kenden oorlog doen eindigen , waarin de party-
 „ digheid van *Willem den Derden* haar onvoor-
 „ zigtiglyk had ingewikkeld ? Heeft zy niet ,
 „ behalven de achting , welke zy reeds by haa-
 „ re Bondgenooten verkregen had , door haare

„ gemaatigheid en rechtvaardigheid het ver-
 „ trouwen van haare nabuuren gewonnen? *Eu-*
 „ *ropa* is ongelukkiglyk zo menigmaal het too-
 „ neel van bloedige oorlogen geweest, en heeft
 „ de Republiek wel ooit daarin deel genomen
 „ dan om dezelve te doen eindigen? Haare
 „ geldmiddelen, die door de heerschezuchtigheid
 „ van den Stadhouder uitgeput zyn geweest, be-
 „ ginnen nu in een' beteren staat te komen. De
 „ Unie, die zo menigmaal verbroken is ge-
 „ weest, heeft geduurende deezen tyd stand ge-
 „ houden. De ingezetenen, wel te vreden
 „ met de tegenwoordige Staatsregeering, heb-
 „ ben niet een' enkelen stap gedaan om dezelve
 „ om te keeren. Alles is in eene behoorlyke
 „ order gebleven.

„ Mischien kan een Stadhouder van eenig
 „ nut zyn; maar aan hoeveel ongelegenheden
 „ is zulk eene regeeringsform niet onderhevig?
 „ Welke gevaarlyke gevolgen heeft men niet
 „ daarvan te wachten? Kan de heerschezucht
 „ niet zeer ligtelyk de overmagt krygen op het
 „ gemoed van een' Stadhouder, die reeds eene
 „ genoegzaam onbepaalde magt bezit? Zal hy
 „ alsdan de Republiek niet inwikkelen in eeu-
 „ wigduurende en verderflyke oorlogen, die
 „ hem meester en besliser van haar lot zullen
 „ maaken? Zullen zyne byzondere inzichten
 „ den staat nimmer eenige stappen doen begaan,
 „ die strydig zyn met haare belangens of met
 „ haaren roem? Zal hy, in het uitdeelen van
 „ ampten, de Hovelingen niet de voorkeur gee-
 „ ven boven de Burgers, en meer zyne driften
 „ involgen dan het algemeen welzyn bevorde-
 „ ren?

„ren? Zal hy, of door vrees, of door liefkoo-
 „zingen, niet langzaamerhand de waare liefde
 „voor het Vaderland uit de harten der ingeze-
 „tenen uitrooijen?

„Hier zou nog kunnen bygevoegd worden,
 „dat, zo de toestand der zaaken al eens een'
 „Stadhouder vereischte, men dien echter over-
 „al, behalven in het Huis van *Oranje-Nassau*
 „zou moeten zoeken. Wanneer de Republiek
 „een' dapperen arm zoekt om haar te bescher-
 „men, moet zy tevens een' arm verwyderen,
 „die magtig genoeg is om haar onder het juk
 „te brengen. De gevaaren, waarin haare vry-
 „heid zich meer dan eens bevonden heeft, be-
 „hooren haare omzichtigheid en achterdocht
 „op te wekken. De aanslagen, die men tegen
 „dezelve gemaakt heeft, zyn, wel is waar,
 „allen mislukt; maar zy zyn ook nimmer onder-
 „steund geweest door al het vermoogen van
 „een magtig koningryk. En schoon de ver-
 „heffing van den *Prins van Oranje* tot Stad-
 „houder deeze rampen al eens niet ten gevolge
 „had, zal dezelve echter de Republiek aan de
 „belangens van *Engeland* verbinden. De *Ne-*
 „*derlanders* zullen zich uitputten voor hunnen
 „ergsten vyand, voor dengeenen, die niets dan
 „hunnen ondergang zoekt; en ter zee en te
 „land hun bloed vergieten om *Spanjen* te nood-
 „zaaken tot een vergelyk met *Engeland*, en het
 „toestemmen van voorrechten, die, niet alleen
 „haatelyk in zichzelven, maar ook noodlottig
 „voor den algemeenen koophandel moeten
 „zyn.”

Deeze welberedeneerde onderstellingen ver-
 dien-

dienden voorzeker wel eenige aandacht; doch men wist de neiging van het gemeen tot het verkiezen van een' Stadhouder te doen overhellen door het ophaalen van de onverwachte voorvallen van het jaar 1672, en door die leden der Staatsregeering, welken men wist meest vreesachtig te zyn, eene ongegronde vrees in te boezemen. Men stelde hen de Republiek voor als een schip, dat op het punt was van schipbreuk te lyden uit gebrek aan een' stuurman, die kundigheid, of gezag genoeg had om hetzelfde te bestuuren; de tyd, dus was het zeggen, die tot de daadelyke uitvoering moest besteed worden, word verspild met nuttelooze beraadslaagingen. Deeze drogreden, die een' zo algemeenen ingang vond, was mischien schoonschynende, maar echter geheel ongegrond; want de Stadhouderlyke regeering moest, of de stemmen in haare kracht laten, of dezelve vernietigen; in het eerst geval waren de Staaten-Generaal verplicht de Staaten van elke Provincie te raadpleegen, en de Provinciaale Staaten moesten weder alle de stemmen van hunne Provincie opneemen, en dit moest de besluiten noodwendig doen vervallen tot die traagheid, welke men zocht te vermyden; in het tweede geval, wierd de opperste magt aan den Stadhouder afgestaan; en het geheel staatsgestel opgeöfferd aan beuzelachtige en mischien ingebeelde voordeelen.

Doch, dit alles ter zyde gesteld zynde, kon men de staatsbesluiten, die tot den roem, of tot het behoud van de Republiek moesten genomen worden op geene minder gevaarlyke wyze meerder' spoed byzetten? Kon men niet een klein getal Gevolmagtigden benoemen om alles te beflui-

fluiten en werkfellig te maaken, dat zy ten voordeele van de Republiek zouden noodig achten? Deeze handelwyze was reeds ten tyde van den Raad-Penfionaris *de Wit* in het werk gesteld geweest. *De Wit* floot in het jaar 1668 drie verbonden met *Engeland*, zonder dezelve aan de Provinciën rondgezonden te hebben; en de Staaten, wel verre van zich daarover misnoegd te toonen, preezen dien stap als een voorbeeld van staatkunde.

Ik zal hier eene menigte andere bedenkingen, die de Hollandsche Overheden inbragten, voorbygaan. Het is bekend, dat zy geen' zin hadden in het Stadhouderschap, en dat zy huns ondanks geweken hebben voor de grilligheid van het graauw. Dit hebben zy niet gedaan uit gebrek aan doorzicht, maar uit gebrek aan moed. Zy hadden verstand genoeg om het algemeen belang te kennen; doch tevens te weinig kloekmoedigheid om hetzelfde te helpen bevorderen. De verkiezing van het graauw begint, van nu af aan, reeds de staatszaaken te regelen, even gelyk by de Turken de onbeschoftheid der Janitfaren de besluiten van den Divan dwingt. Eene Republiek van kooplieden is genoegzaam overeenftemmig met een' Staat, waarin de krygsftand het oppergezag heeft.

Het oproer begon allereerst te *Veere*, eene Stad in *Zeeland*. De vermetenheid van het graauw, en de flauwhartigheid der Overheden floeg vandaar op eene onbegryplyke wyze over tot andere fteden. Binnen weinig dagen waren de geheele *Zeven Provinciën* opgevuld met oproer en verwarring. Sommige verftandige lieden

zelve lieten zich door den algemeenen stroom wegslepen; en het is gebleken, dat niet één ingezetene toen zyn vaderland genoeg bemind heeft om zyn leven voor hetzelfde te waagen. Deze groote omwenteling wierd gevolgd door eene andere, die noodzaaklyk daarmede verknocht schein; de Staaten-Generaal, die alleen het recht hebben om over de ampten van Kapitein-Generaal en Admiraal te beschikken, droegen dezelve op aan den nieuwen Stadhouder.

Nu dacht men, dat de omwenteling een einde genomen had, daar dezelve integendeel eerst recht begon. Het voorneemen was de eerampten, die nieuwlings aan het Huis van *Oranje* opgedragen waren, in hetzelfde erflyk te maaken. Dit was eene zeer tedere en kiesche onderneeming, en om dezelve te doen gelukken wierd eene groote behendigheid of een blind geluk vereischt. Doch de nieuwe voordeelen, door *Frankryk* behaald, vervulden de plaats van beiden. Het gemeen verbitterd door hetgeen, het welk hetzelfde zyn waar belang behoorde te doen zien, schein bereidwillig om alles te doen, dat deeze Moogendheid kon beleedigen of dwarsboomen. Dit tydstip van algemeene verblindheid wierd waargenomen om het Stadhouderschap erflyk te maaken in de manlyke en vrouwlyke linie van den *Prins van Oranje*. Deeze voorflag, eerst voorgesteld door den Adel, die op des Prinzen zyde was, toegestemd door flauwhartige of misleide Overheden, gesterkt door de magt van de Oostenryksche en Engelsche troepen, begunstigd door oproerigheden, die men listiglyk en ten gepasten tyd had weeten te be-
rok-

rokkenen, ondersteund door de kuiperyën en omkoopingen van het Hof van *London*, vond weinig tegenstand, en het Erftadhouderfchap wierd welhaast als eene grondwet van de Republiek vastgesteld.

Deeze geheel nieuwe en vreemde regeeringsform trok de aandacht van alle Wysgeeren en Staatkundigen tot zich. Eene Princes, die nog in haare eerste en kinderlyke jaaren was, en echter het hoofd kon worden van eene geheele Republiek, en dus het Stadhouderfchap in een ander Stamhuis overbrengen, schein over het algemeen een wonderlyk verschynfel te zyn. Het gevolg, dat men uit dit mislyk staatsgestel trok, was, dat het niet lang zou stand houden, en dat het Eenhoofdig gezag, of welligt de willekeurige Opperheerschappy welhaast het gevolg zou zyn van alle deeze oproerigheden.

In den eersten opslag schynt het, alsof de Republiek te vooren in hetzelfde gevaar is geweest, en dat zy echter altoos de boeijens, waarmede zy gedreigd wierd, ontkomen is; doch men dient in acht te neemen, dat het oogmerk om de Republiek onder het juk te brengen toen gedwarsboomd wierd door eene hinderpaal, die thans uit den weg geruimd is. De Tak van *Nassau-Dietz*, waaruit de tegenwoordige Stadhouder gesproten is, bekleedde in *Friesland* en *Groningen* dezelfde eerampten, die het Huis van *Oranje* in de vyf andere Provinciën bekleedde. Men moest dus het Oppergezag over deeze twee Provinciën aan denzelven afstaan; of dien geheel van het Stadhouderfchap uitsluiten. Het eerste zou den algemeenen staat te veel verzwakt hebben,

ben, en het andere was reeds ondernomen geweest door *Willem* den Derden, doch het was hem mislukt. Daar nu het Stadhouderschap van de zeven Provinciën in één' perfoon erflyk vereenigd is zullen de Nakomelingen van deezen Stadhouder waarfchynlyk ten eenigen tyd de vruchten plukken, die zyne Voorzaaten daarvan verwacht hebben.

E I N D E.

